

DOSSIER: FARMÀCIES A Cerdanya

LA VIA LÀCTIA PEL DARRERE DEL PIC DE LES VALLETES. FOTOGRAFIA: GAEL PIGULLEM

Grup de Recerca
de Cerdanya

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Jocs amunt i jocs avall. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 06** El meu “cortijo”. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 08** Poesia: Joan Fuster
- PÀG. 09** PYRENE ruta del romànic. Albert de Montjuïc
- PÀG. 12** Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya... Martí Solé i Irla.
- PÀG. 17** Republicans i catalanistes de Ripoll. Guillem Sendred
- PÀG. 18** Banderes de paper. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 20** Coneixem Bolvir. Maria Sendra
- PÀG. 21** L’alt i clar país, en temps revoltats. Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 23** Les identitats dels cerdans de Joan Peitx. Lourdes Cazorla
- PÀG. 24** Entrevista a Lluís Lupión, president del Club Bàsquet Llivia. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 27** Entrevista a l’Oriol Gastó, jugador de cúrling. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 30** De la Cerdanya al Kurdistan i el mont Ararat. Manel Figuera
- PÀG. 39** Stendhal. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 41** Lèsbia i Catul. Joan Ganyet i Solé
- PÀG. 43** Roques que branden i petjades de dimonis. Enric Quílez i Castro
- PÀG. 44** La protecció dels animals de companyia. Miquel Llimona
- PÀG. 46** Per què no ens mirem més als ulls? Alfons Mills
- PÀG. 47** La loteria de Sant Jordi. Guillem Lluch Torres
- PÀG. 49** Residus: passat, present i futur. Jaume Piguillem
- PÀG. 51** L’espasa (renovable) de Dàmocles. Bernat Pous
- PÀG. 53** Pirineu de Lleida, fins a quan? Amadeu Gallart Sort
- PÀG. 55** Hi ha gentrificació a la Cerdanya? Josep Mª Prat Forga
- PÀG. 63** Les orelles del llop. Jordi Romeu
- PÀG. 64** L’Avenç, 500 números i s’atura? Alfred Pérez-Bastardas
- PÀG. 65** Una andorrana. Alfred Perez Iborra
- PÀG. 67** Any Domènec i Muntaner. Guillem Sendred
- PÀG. 76** Adaptar la Cerdanya al canvi. Jaume Terradas

DOSSIER: FARMÀCIES A Cerdanya. (COORDINADORA NÚRIA CASAMITJANA)

- PÀG. 83** Introducció. Núria Casamitjana Cucurella
- PÀG. 84** L’ahir i avui de la farmàcia a la Cerdanya. Núria Casamitjana Cucurella i M. Rosa Molins Pons
- PÀG. 89** Els Farmacèutics Meteoròlegs de Puigcerdà, Salò , Ferrer. Trini Cadefau i Surroca
- PÀG. 100** La tecnologia en els medicaments. M. Mercè Biel Sanz
- PÀG. 101** Entrevista al farmacèutic de Puigcerdà, Dr. Joan Muntané i Bartra, des del 1978 al davant de la farmàcia del carrer de les Escoles Pies, número 8. Núria Casamitjana

EDITORIAL

Arribem al número 32. En aquest exemplar podreu gaudir d'una gran varietat d'articles. De memòries de temps passats, sobre joves promeses de present i de futur. Sobre nous llibres i sobre articles d'opinió dels temes que preocupen avui a la Cerdanya, com és el cas de la gentrificació o el medi ambient.

El dossier, enguany, tracta sobre les farmàcies i els farmacèutics i farmacèutiques de Cerdanya, que han tingut tradicionalment un paper molt destacat a la comarca, no només pel que fa a la seva professió, sinó en la implicació en la vida cultural, social i política de la Cerdanya.

Esperem que en gaudiu!

Querol REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

CONSELL DE REDACCIÓ

Alfred Pérez-Bastardas, Coordinador

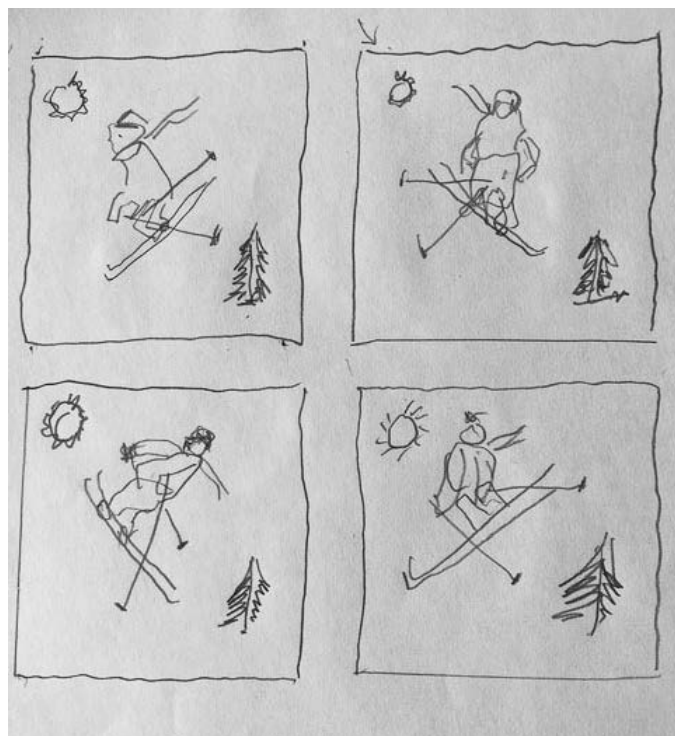
Enric Quílez

Núria Casamitjana

—
ISSN 2696-2373

Jocs amunt i jocs avall

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (*)

Encara parlem dels Jocs Olímpics d'hivern, o jocs amunt i jocs avall, com aquell qui diu, qui dia passa any empeny.

La realitat es conjuga amb la idealitat, i l'afany de donar realitat a la idealitat té a veure també amb la voluntat.

Precisament ara que ja està tot beneït i semicons-truït, i que els referents a favor i en contra ja han pas-sat a millor vida, vull dir per acabar fent-nos creure que el millor és fer els Jocs Olímpics, he trobat un llarg article de Carles Udina, publicat a la revista Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya del desembre de 1977, en el seu número 294, on s'examinen les pos-sibilitats de fer uns Jocs Olímpics d'hivern a la Cer-danya. El títol sencer és: *Informe sobre les possibilitats climatològiques i infraestructures de la Cerdanya com a escenari d'uns Jocs Olímpics d'hivern*. L'Informe, realit-zat durant el 1976-77, vol explicar amb detall i dades climàtiques i meteorològiques, tot l'escenari on teò-ricament es desenvoluparien aquells Jocs. L'informe sembla que va ser encarregat per J. A. Samaranch i un cop valorat sembla que va acabar desat en un calaix. Era massa utòpic per ser realitat i massa engrescador per ser valorat com a ideal.

Avui dia, tenim dades millors i més fiables i el clima i la meteorologia han anat canviant, i ara hi ha poca gent que dubti que el canvi climàtic no sigui ja una realitat, és a dir, que la neu a cotes baixes sigui esporàdica, encara en determinats moments pugui arribar a ser abundant. Endevinar el moment en què aquest fenomen tingui vigència no deixa de ser un joc d'atzar, i les suposicions meteorològiques, força fia-bles, poden enfonsar un projecte de Jocs. Ens queden els canons de neu, més de 2.300 al Pirineu i els cami-ons plens de neu per omplir una pista de neu... però tot això no caldrà perquè la política ha passat davant de l'evidència dels afers anticatalans o d'anticatalanis-me, que Aragó ha sostingut amb força mala traça i amb un esperit també antiolímpic.

Res no té a veure amb els criteris mediambientals per negar-se a desitjar uns Jocs que no creien com a tema de política i acceptar-ho com a mal menor; ara ja ha quedat clar, i el Govern Espanyol del partit socia-lista que ha perdut estrepitosament les eleccions anda-luses (juny 2022) i que tampoc encara que les hagués guanyat també s'hi negaria, que es tractava de jugar olímpicament amb un olimpisme polític desafortunat i en contra de Catalunya, que, tanmateix, podia per-

fectament organitzar-los amb autonomia i creativitat, encara que si s'hagués fet el referèndum, hagués sortit un no com unes pasqües.

Algú pensarà que uns Jocs Olímpics sempre depenen del moment en què teòricament són convocats, és a dir, en el nostre cas vers el 2016, 2020, 2024, i finalment el 2030; però potser seria més adequat posar una xifra rècord de molts anys enllà per guardar-se les espatlles i deixar-ho per més endavant, tan endavant que a la fi els perdem de vista...

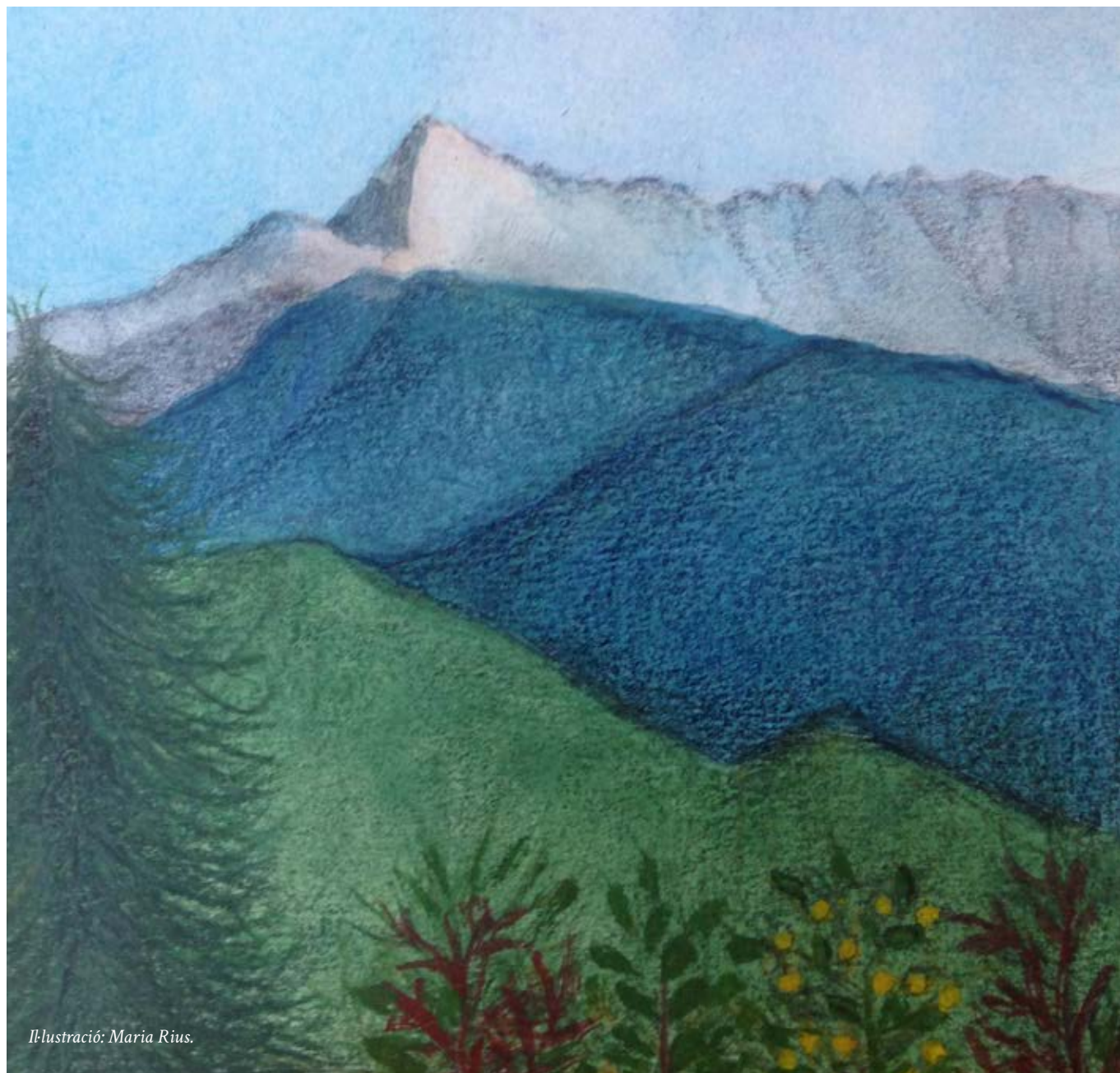
Però no es pot jugar amb les activitats econòmiques, que marquen a vegades zones senceres del planeta, d'un país d'una comarca; ara no sé si tenim altres alternatives, en tot cas, cal buscar-les, reunir-se les entitats cerdanes, pensar i repensar quines possibilitats

tenim per arrencar projectes que aconseguixin mantenir-se més de quinze dies com a font econòmica.

Qualsevol activitat és portadora d'illusos i de desillusos i per això cal pensar molt bé, i discutir-ho, quines són vagues il·lusions i quines esperances profundes en fets econòmics polítics i socials que puguin donar a la Cerdanya una font més ampla que uns Jocs que són molt interessants i alegren el país, però que quasi sempre comporten un seguit de problemes mediambientals i econòmics que un país com Cerdanya, o fins i tot el Pirineu Català no es pot permetre.

**Alfred Pérez-Bastardas*

Historiador, Coordinador General del Querol

Il·lustració: Maria Rius.

El meu “cortijo”

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Foto: <https://www.horanova.cat/>

Darrerament, a Cerdanya, alguna cosa es mou pel que fa a moviments socials i ecològics, tradicionalment adormits o directament inexistents. S'ha creat un sindicat de l'habitatge, un Ateneu comarcal a Bellver, la Confluència per una Cerdanya Sostenible... apareixen llibres que parlen i analitzen la identitat cerdana o el problema de l'asfixiant gentrificació i moltes entitats comencen a aixecar la veu davant de certes activitats més que discutibles.

Hi ha un cert sector, de cerdans i de no cerdans, que volen continuar munyint la vaca fins que es mori. La comarca s'omple de jardins i piscines insostenibles ecològicament. El cabal dels rius i el nivell freàtic dels pous baixa alarmantment, tant per la sequera, com per aquesta sobreexplotació dels aqüífers.

Els mateixos que diuen que hi ha d'haver lloc per a tothom, després es planten als seus jardins uns arbres que no tenen res d'autòctons i que consumeixen quantitats enormes d'aigua. Però el negoci és el negoci.

Continuem tenint motocicletes, quads, *buggies*, per la muntanya, passant per torrents, pel mig del bosc, per llocs protegits. Fins i tot organitzen trials i a sobre

se'n vanten que passaran per rius i torrents, quan això no es pot fer. Però no passa res. Les autoritats locals miren cap a un altre costat i diuen que tot està en ordre. No cal dir que no es molesten en absolut en comprovar si realment tot està en ordre. Però no cal: després, les xarxes socials s'omplen de vídeos i fotografies d'aquests mascles alfa amb les seves motos, passant per torrents i deixant roderes, tot erosionant el territori.

No he entès mai quina gràcia pot tenir fer una cosa així, però, és clar, hi ha d'haver lloc per a tothom.

Doncs sí, hi ha d'haver lloc per a tothom, i també per aquells que critiquem aquestes activitats perjudicials per al medi ambient i que deixen només escorrialles econòmiques als llocs on s'organitzen. I també deixen molta merda. Això dit per alguns habitants d'aquests municipis, no pas per nosaltres, els “ecologistes”.

Fins i tot s'ha generat una certa reacció a les xarxes socials. Sembla que les nostres queixes -poca cosa, la veritat- han produït urticària en algunes vaques sagrades. Aquelles persones “d'aquí de tota la vida”. Els que s'han venut les terres als de “fora”; els que aplaudeixen la sobreedificació de la comarca, perquè molts

en viuen; els que tenen la comarca com el seu “cortijo” particular, acostumats a fer el que volen.

Els que silencien les esquelles de les poques vaques o eugues que els queden, per no pertorbar la son dels turistes que tenen allotjats al seu establiment de turisme rural, però que després es deleixen per fer-se fotografies en un prat amb una vaca o un cavall. De vegades, cal dir-ho, no saben distingir un d'un altre.

La convivència entre els cerdans de tota la vida i els nou vinguts és complicada. No sempre és reeixida. De vegades els cerdans de tota la vida es queixen de les males maneres dels de fora. De vegades, els de fora, se sorprenden del poc respecte i coneixement que tenen els d'aquí per la seva pròpia terra.

Hi ha de tot. Jo soc d'aquí. Vaig néixer aquí i em vaig educar aquí. Vaig passar una temporada a Barcelona i després vaig tornar per establir-me definitivament aquí. No vull viure en cap altre lloc.

I per això, defensaré aquesta terra amb totes les meves forces. Tant m'és que els que destrossen la mun-

tanya siguin “cerdans de tota la vida” o nouvinguts de l'àrea metropolitana. El resultat és el mateix: pèrdua de biodiversitat, contaminació, erosió, etc.

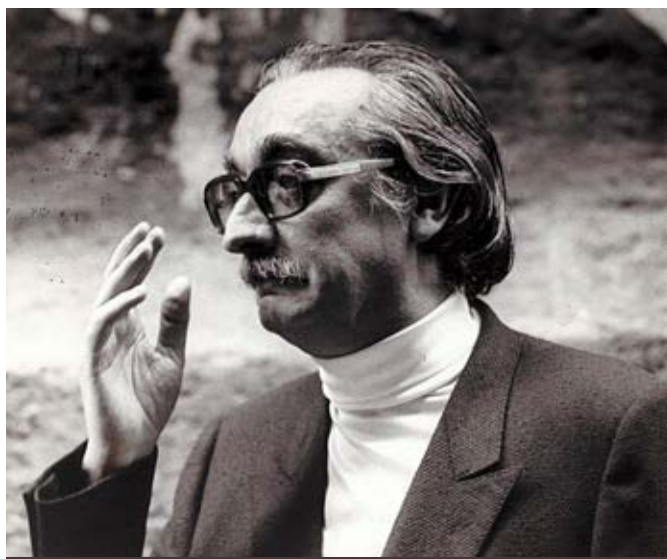
Crec que les entitats que conformen la Confluència ho tenen igual de clar. Han nascut noves entitats, com Cerdanya en Acció pel Clima, estrictament ecologistes, perquè hi havia una necessitat i un clam popular, com ho demostra el nombre creixent de socis -d'aquí i de fora d'aquí. I no pensem deixar-ne passar ni una:

La impunitat s'ha acabat.

Tindrem més o menys èxit, però qui vulgui un “cortijo”, que se'n vagi a un altre lloc. La Cerdanya és de tots i cal protegir-la, perquè ja l'hem destrossada força. Cal salvar el que es pugui encara i mirar també de restaurar el que sigui factible.

Volem més neurones i menys testosterona. Les vaques, les que donen llet, no les sagrades. Queda clar?

**JOAN
FUSTER**
(1922-1992)

EL MATÍ I TU

Ara t'enrioles, i el matí es fa espès
de versos i espígol, de festa i ocelles.
Ara les mans teues esbullen poncelles,
i el matí es pentina amb galtes i oboès.

Ara entre els pollancres hi ha un clam sorprès:
t'has endut llur ombra sota tes parpelles,
i el matí s'hi esquinça, balb de llums novelles.
Oh els teus ulls dolcíssims, on mai no es pon res!

Ara, escuma rossa, entorn dels nostres passos
una primavera antiga es va desfent,
i el matí s'eixampla sobre cérvols lassos.

Tot se m'anuncia com una florida,
com una sang tendra que em cenyís breument.
I et tinc vora els llavis: què més és la vida?

TENIR-TE O NO

No tenir-te... I de sobte
sentir que el món m'és ja innegable,
que el cor d'un no s'acaba mai,
que el dolor és
només set, set inesperada, encesa
set de significances, decidida
ombra que mou, que empeny
cap a un nom avesadament remot,
cap a una espina d'absolut abast.

No tenir-te... I de sobte
haver reconegut
que el fet, que l'ànsia
on tu em prenies,
on fou l'amor un dolç desistiment
de defenses i coses,
m'omplia versos, passes, d'insistència,
d'auxili abonançat, de primavera,
i un disegni s'hi feia tremolosa
complexió o misteri de celístia.

No tenir-te... I de sobte
adonar-me que jo
t'habitava la sang,
que jo era com un vent, o llavi, o tija,
vinclat sobre el teu pit, sobre la franca
terra pura del teu somrís lleuger,
sobre la meravella de tu en tu,
adonar-me que jo
caminava apartat
dels mesos i la resta, submergit
en el silenci, aquell silenci i cos
més nostre, inseparable, a penes
persuadit
de la joia, de tanta joia
com ens creuava.

No tenir-te... I de sobte
trobar-me amb una
soledat feta a mida per a mi,
trobar-la en cada vidre de la nit,
en el lliri que s'obri i trenca l'aire,
en un record,
en tots els foradets de la memòria,
trobar la soledat que convenia
a un ordre d'amargor, d'arrels crispades.

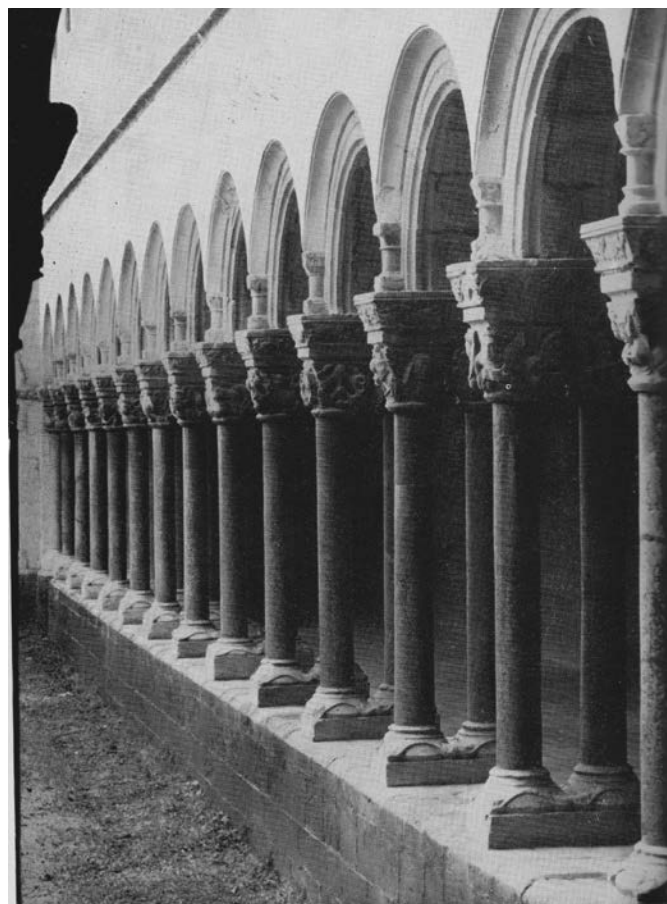
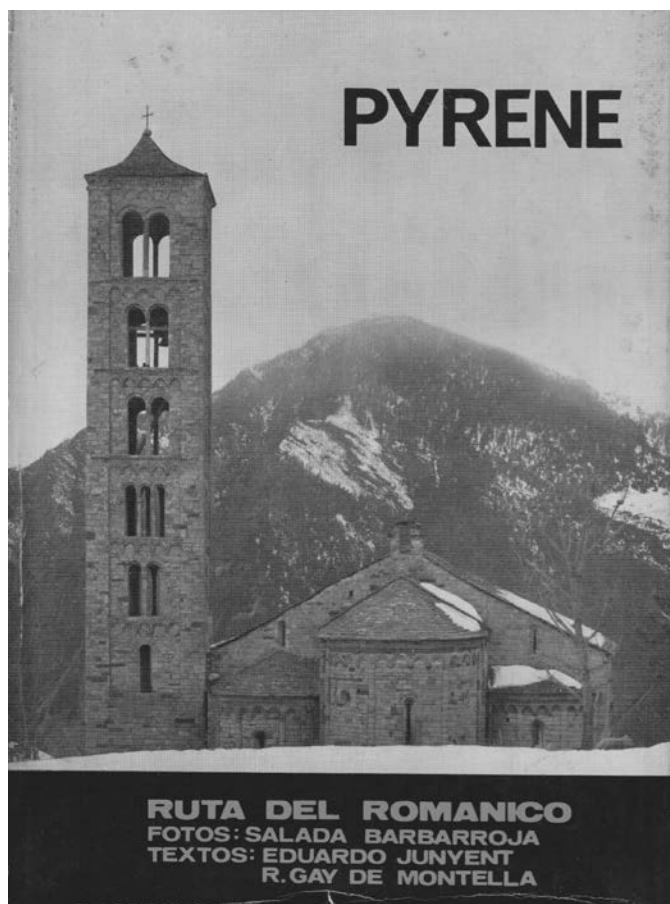
No tenir-te... I de sobte
no tenir-me.

PYRENE ruta del romànic

ALBERT DE MONTJUÏC

Fotos de Salada Barbarroja.

Texts: Eduard Junyent i R. Gay de Montellà.

Vaig trobar aquest llibre publicat en castellà datat el 1963 per la Editorial Barna, ara fa uns deu anys, i vaig veure que es tractava d'un intent força reeixit d'explicar el Pirineu romànic, sobretot amb fotografies fetes pel fotògraf Salada Barbarroja, nascut a Aiguafreda i molt conegut en el seu moment a la comarca d'Osona i el Vallès, que hi aporta el bo i millor de les fotografies que va fer en l'entorn de Pyrene. Tanmateix, les seves fotos de l'obra del ceramista Antoni Cumella van ser distingides a París.

Acompanyen les fotografies dos textos de dues personalitats lligades, una a Cerdanya, el jurista i escriptor Rafael Gay de Montellà, i l'altre a l'estudi de l'art romànic de monsenyor Eduard Junyent. Els dos són breus, però necessaris en el conjunt del llibre per fer-lo més entenedor i per fixar els termes que il·lustren les fotografies del llibre. L'editorial ja havia publicat

anteriorment un altre llibre de la mateixa semblança sobre Montserrat. Ara tenim aquest Pyrene que vol ser un monument a la serralada imponent del nostre Pirineu, com l'essència i bressol de la nostra pàtria. Junyent hi escriu breument sobre el nostre Pirineu romànic, mentre que Junyent ho fa centrant-se en el Pirineu literari.

Si a la portada del llibre hi trobem la fotografia del campanar de Sant Climent de Taüll, erigit el 1123, i que es retalla davant l'esvelta silueta del muntanyam més proper, el text interior hi fa un repàs quasi èpic de les poques transformacions que l'entorn ha tingut durant segles malgrat les invasions, i la capacitat de mantenir-se fidel als costums pirinencs i al caliu dels focs de les llars que eren veïns de les esglésies que amb els anys han esdevingut monuments.

Tot l'entramat de pobles i capelles o esglésies va

contribuir en la seva floració durant l'època dita del romànic i es va estructurar al voltant d'una cultura pirinenca que exercia influència, tant en un costat com l'altre del Pirineu.

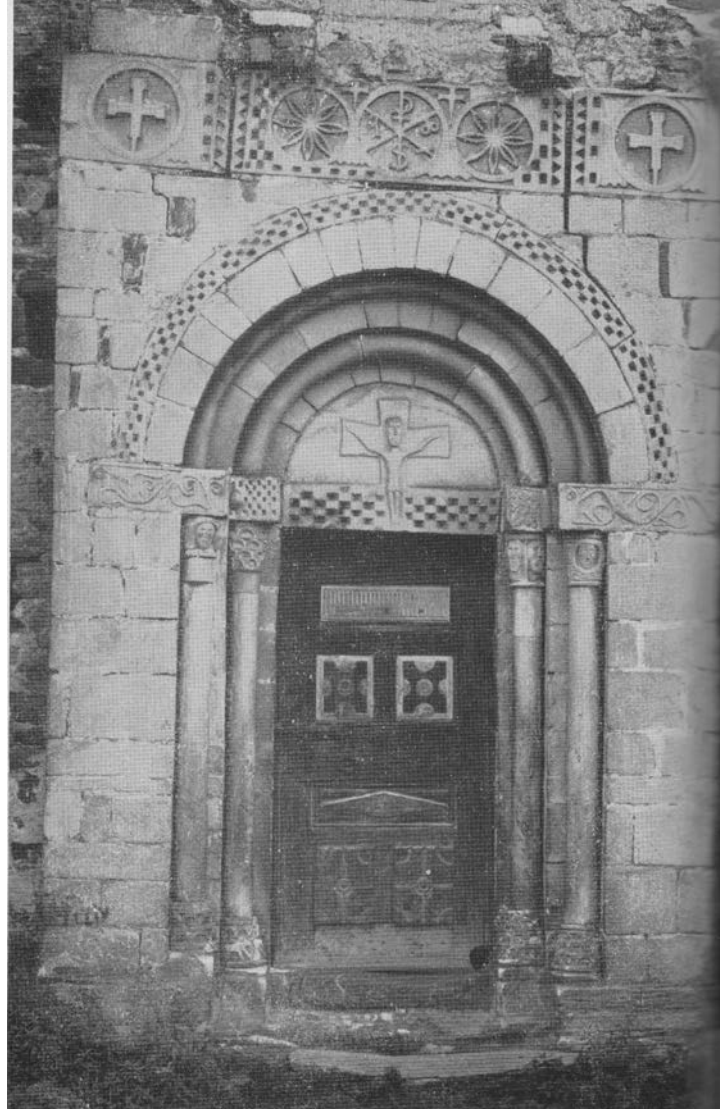
Els vells comtats pirinencs, enllaçats des del Mediterrani a l'Aragó van consolidar-se com a pàtria de la Catalunya medieval, per després tornar a reconquerir terres deixades en mans de la invasió àrab. Molt hi van tenir a veure les diòcesis d'Urgell i de Girona i d'un grapat de monestirs que regulaven el territori com Ripoll, Cuixà, Canigó, Roda, i altres. Gent afinçada al Rosselló i Cerdanya i a l'Alt Urgell van mantenir-se fidels als terrenys i al parlar que va anar tramuntant un llenguatge diferent del que primitivament es podia pensar que era bascoide. Si hi afegim que les esglésies van ser pintades amb murals de colors vius i cares pètries, comprovarem com aquests murals van ser pintats per mans vingudes del Pirineu enllà i amb aprenents del mateix país que aviat van ser-ne mestres en l'art arquitectònic i diria que rupestre.

Així van néixer Crists en Majestats, i davallaments, com Mare de Déus que encara podem en molts casos contemplar in situ o en museus com el d'Art Nacional de Catalunya a Montjuïc de Barcelona. El conjunt entre pobles de pedra i esglésies i capelles romànics ha esdevingut avui dia, un Patrimoni de la Humanitat.

Gay de Montellà, en el seu Pirineu Literari fa un repàs espectacular i diu: *O sea que la explosión cósmico-gigantesca que lo formó, si es que no fue un colosal arrastre desde el casquete polar como pretenden algunos geólogos, nos obsequió a los galos y a los hispanos prehistóricos, con un regalo magnífico de paisajes maravillosos. Por el costado de Francia con una cordillera inaccesible, abrupta y hosca, por la parte de España con una dispersión suave de altas cumbres sobre las llanuras apacibles de Navarra, Aragón y Cataluña.*

A continuació, Gay de Montellà anomena poetes relacionats amb Pyrene, començant per Gaston de Phebus del Bearn, la duquessa De Berry i la refinada condesa de Noailles, encara que elogia amb força el Verdaguer, Maragall, i el poeta Guasch. Amb Canigó, Verdaguer ens situa als cims més importants del Pirineu i amb Joan Maragall qui el llegeixi descobrirà un poeta excels que a través dels seus relats com el Comte Arnau quedarà enlluernat per la fantasia pirinenca.

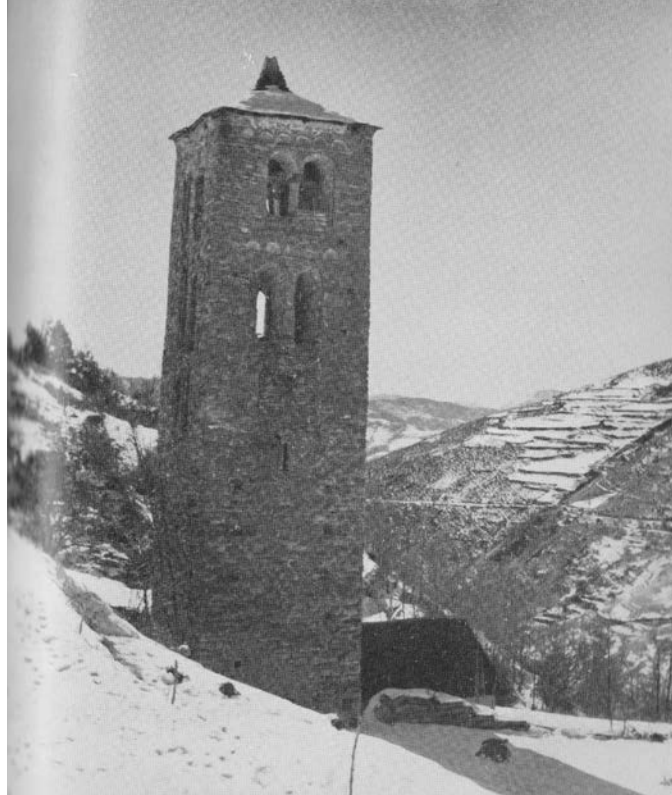
Del poeta Guasch en diu que "es el cantor de las sensaciones pirenaicas" i cita com a mostra "los Prados

esmaltados de alfalfares y *trepadelles*.

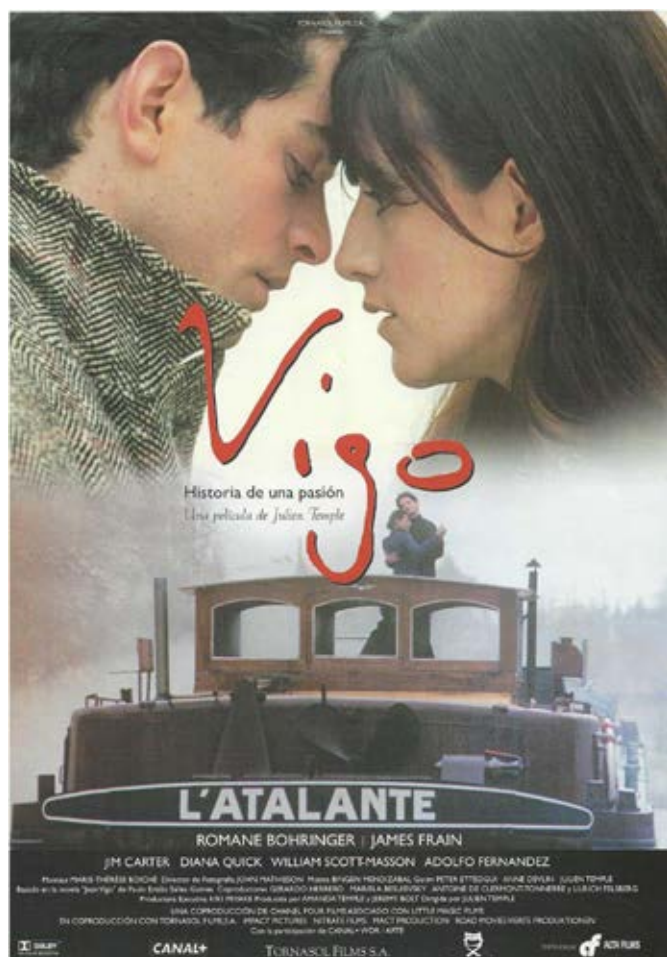
Para Gay de Montellà "la alta Edad Media dejó impresos en sus valles, una ley cósmica constructiva. El románico religioso. La inventó nuestro Pirineo. ¿Sufrió la influencia de otras leyes?, Nada sabemos" per acabar numerant els grans cenobis romànics com Sant Miquel de Cuixà, Cornellà de Conflent, Vilallonga de la Salanca, Custoges, Spira d'Agly, etc. Encara que, per acabar, cita les nostres seus més emblemàtiques com Sant Pere de Camprodon, Santa Maria de Molló, Sant Joan de les Abadesses, Santa Maria de Ripoll. I diu que aquestes obres són un "magníficat" de pedra.

Com es pot comprovar un tret d'alabança massa carregat de floritures i de subtils comparances difícils de valorar. Les fotografies són un servei al país.

Parlem de pel·lícules rodades íntegrament o en part a la Cerdanya...

TEXT: MARTÍ SOLÉ I IRLA. IMATGES: FONS MARTÍ SOLÉ

Pòster Espanya.

Pòster Anglaterra.

VIGO. HISTORIA DE UNA PASIÓN

L'any 1998, el director de cinema anglès, Julien Andrew Temple (Kensington Londres 1952), va triar les comarques de la Cerdanya i el veí Conflent per filmar unes escenes de la seva pel·lícula "Vigo. A Passion for Life".

L'argument és una adaptació biogràfica d'una part de la curta, però intensa, vida del cineasta francès d'origen cerdà Jean Vigo (París, 1905-1934). Els seus ascendents familiars procedien de Sallagosa, Er i la Tor de Querol. El fet que el seu pare Eugeni Bonaventura de Vigo i Sallés, periodista i militant anarquista, va morir misteriosament a la presó l'any 1917, va

marcar la seva infantesa i es reflectí també en alguna de les seves pel·lícules. La seva fràgil salut el va portar a Cerdanya, on va fer llargues estades entre els anys 1926 i 1928. Durant aquest temps, va estar internat a la *Clinique de l'Espérance*, un sanatori per a malalts tuberculosos situat a Font-romeu. Allí coneix a Elzbieta Lozinska (Lydu), també malalta, filla d'un industrial polonès. El fet de procedir de famílies de diferents classes socials no fou cap obstacle perquè l'amor entre els dos joves fos tan intens que els feu abandonar la rígida disciplina del sanatori. Tot i que sabien que cap dels dos estava curat, s'escaparen a Niça, on en Jean convertí a Lydu, en la seva esposa, l'any 1929. Amb els diners que li donà el seu sogre es comprà una màqui-

Guia Espanya.

Fitxa Images et Loisirs.

Imatge film.

na de filmar de segona mà. A partir d'aquí començà l'etapa en la qual Jean Vigo es transformaria en un dels grans cineastes de la història del setè art. Les seves pel·lícules (documentals) *À propos de Nice* (1929) i *Taris* (1931), el migmetratge *Zero en conduite* (1933) i el seu únic llargmetratge *L'Atalante* (1934) són el seu llegat més preuat que ens ha deixat. Del matrimoni amb

Elzbieta Lozinska (Lydu) va néixer la seva filla Luce. La mort el va sorprendre prematurament a París amb només vint-i-nou anys.

En començar el llargmetratge, hi ha les escenes filmades a l'Alt Conflent i a Cerdanya. Cal recordar-ne les de la línia del Tren Groc de Cerdanya amb els ponts *Séjourné* i *Gisclard*, així com l'estació de Fontpe-

drosa – Banys de Sant Tomàs. El bonic poble de Sau-
tó també fou un dels llocs escollits. D'aquell indret hi
podem veure un camí ramader dels afores del veïnat
i el seu cementiri. A Font-romeu, el lloc escollit per a
la filmació fou *Le Balcon de Cerdagne*. A més a més, hi
ha plans del Coll Mitjà i pics Rodó, Gallinàs, Cambra
d'Ase i la Tosa o Pedró dels Quatre Batlles, entre d'al-
tres. La tardor de 1998 va ser l'època escollida per dur
a terme el rodatge a la Cerdanya i a l'Alt Conflent.

Intèrprets: James Frain (Jean Vigo), Romane
Bohringer (Lydu Lozinska), Jim Carter (Bonaven-
ture), Diana Quick (Emily), Williams Scott-Masson
(Marcel), Lee Ross (Oscar Levy), Nicholas Hewetson
(Boris Shelley), Brian Shelley (Maurice Jaubert), Pao-
la Dionisotti (Marie), Frank Lazarus (Nounez), James
Faulkner (Dr. Gerard), Francine Berge (Mama Lo-
zinska), Vernan Dobitcheff (Papa Lozinska), Adolfo
Fernández, (Almeryda), Nicholas Barnes (croupier ca-
sino), David Battley (Encarregat cinema), Joe Boiling
(nen), Anna Bolt (Misha), Chrisine Burlett (conser-
ge hospital), Jack Capelli (nen), Charles Colingwood
(policia), Dean Cook (jove), Kenneth Cranham (pro-
ductor), Marie Dang (Venus), Emanuelle Epstein
(Elizabeth Lozinska), Donald Gee (capellà), Jeremy
Greig (nen), Constant Guerrier (director), Micha-
el Harbour (manager estudi), Blake Keenan (nen),
Stephen Kemble (manifestant), Monique Lelitre (tia
Lolinska), Gabriel Pamies (David Lolinska), Brian Pe-
tiffer (home gras), Hannah Pupkewitz (Claire), John
Quentin (oficial sanatori), Joe Roberts (Tomas), Si-
mon Scott (Doctor jove), Kay Stonham (infermera),
Juno Temple (noia piano), Anna Wilson-Jones (Ge-
nya Lozinski).

D'entre tots els figurants que van participar en el
rodatge del film no hem sabut localitzar-ne cap de la
nostra comarca.

Títol: *Vigo. Historia de una pasión*

Any: 1998

País: Regne Unit, França, Espanya

Director: Julien Temple

Productora: Tornasol Films SA; Impact Pictures; Ni-
trate Film; Channel Four Films; Little Magic Films;
Mact Productions

Guió: Peter Ettedgui, Anne Devlin, Julien Temple

Argument: Anne Devlin, Peter Ettedgui

Director de fotografia: John Mathieson

Música: Bingen Mendizábal

Muntatge: Marie-Therese Boiche

Decorats: Luis Vallés, Raoul Albert, Marcus Wookey

So: Barry Reed

Gènere: drama

35 mil·límetres, color

Durada: 103 minuts

Estrena: A França es va estrenar el 17 de febrer de
1999. A Espanya (a Madrid) el 23 d'abril 1999.

No ens consta que s'edités cap programa de mà. Les
mides del cartell promocional són 68 x 97,5 cm. No hi
ha dades de la impremta. Del film, a part de la versió
en anglès *Vigo. A Passion for Life*, se'n va fer una en
castellà *Vigo. Historia de una pasión*. A França es va dis-
tribuir amb el títol *Vigo. Histoire d'une passion*, mentre
que a Itàlia es va comercialitzar com *Vigo. Passione per
la vita*.

El 1951, i per tal d'honorar la seva memòria, es va
crear a Perpinyà el Premi Jean Vigo, que reconeix la
labor de joves cineastes. També cal remarcar que el
1983 es va fundar a Perpinyà l'*Institut Jean Vigo*, seu de
la *Cinémathèque* de Perpinyà.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILAR, Carlos. *Guía del cine*. Madrid: Cátedra, 2009. 1884 p.
(Signo e imagen)
- BALENT, André. "Les ancêtres cerdans de Jean Vigo". *Archives*.
Perpinyà: Institut Jean Vigo. Núm. 90-91 (2002). p. 22-32
- BALENT, André. *La Cerdagne de XVII au XIX siècle: la famille
VIGO, casa, frontières, pouvoirs*. Perpinyà: Trabucaire, 2003.
334 p.
- "Biofilmografía de Jean Vigo". *Filmoteca*. Madrid: Filmoteca Na-
cional. Núm. 6 (1973) p. 7-9
- GRANDO, Jean-Noël. *100 ans de cinéma en Pyrénées-Orientales*.
Perpinyà: Éditions Mare Nostrum, 2010. 200 p.
- Guia oficial de la pel·lícula "Vigo. Historia de una pasión"*. [s.l.]: Alta
Films, [s.a.]. 16 p.
- Jean Vigo*. Mâcon: Images et Loisirs, [s.a.]. 2 p. (Les Fiches de
Monsieur Cinéma; 23/25)
- SOLÉ IRLA, Martí. "Breus apunts d'un film dedicat a Jean Vigo".
Almanac català del Rosselló. Perpinyà: Grup Rossellonès d'Es-
tudis Catalans. Núm. 40 (2010). P. 110-111
- SOLÉ i IRLA, Martí. "Tornavara", "L'Absence", "Vigo. Historia
de una pasión". Puigcerdà: Impremta Boixader, 2021. 32 p.
(Misserpí; 5)
- Vigo: histoire d'une passion*. Mâcon: Images et Loisirs, [s.a.]. 2 p.
(Les Fiches de Monsieur Cinéma; 327/25)
- VIGO, Luce. *Jean Vigo, une vie engagée dans le cinéma*. Paris: Ca-
hiers du Cinéma, Scérén CNDP, 2002. 96 p. (Les petits ca-
hiers).

Imatge film.

Imatge film.

Imatge film.

Republicans i catalanistes de Ripoll

GUILLEM SENDRED

Quan la I Guerra Mundial es va acabar amb l'armistici signat el novembre del 1918, una immensa alegria s'apoderà dels europeus i dels catalans. Aquest fet i la crisi política de 1917 amb l'Assemblea de Parlamentaris, Las Juntas de Defensa Militar, la mort de Prat de la Riba president de la Mancomunitat de Catalunya i la vaga general de la Canadencia va propiciar que la política catalana iniciés un procés polític per exigir l'autonomia. Els republicans independents, agrupats sota un nou partit anomenat Partit Catalanista Republicà o Partit Republicà Català, iniciaren una gran propa-

ganda amb mítings, com els que es van dur a terme a Ripoll, Igualada, etc. El míting del Centre Republicà Autonomista de Ripoll inaugura la nova societat sota els ideals de Llibertat, Civilització i Progrés, amb la intervenció de Joan Morer de Camprodon, el diputat Isidre Riu, molt apreciat a la Cerdanya, Santiago Valentí i Camp, Albert Bastardas, Jesús Pinilla i el president del PCR Marcellí Domingo (sic). Sota les consignes de *Per la Llibertat, per la Pàtria i per la República*, es va convocar aquest acte a celebrar el 8 de setembre de 1918.

Centre Republicà Autonomista
:: RIPOLL ::

Aquesta novella societat que ha nascut, no pera esser un valor nominal sinó efectiu, per a deixar sentir sa influencia no sols en la vila si que també en la comarca y tal vegada en tot el districte, despertant de son amodorrament a la opinió en general y en particular a la democrática, encoratjantla a manifestarse, enfortintne son esperit civic, orientantla en vers els ideals de Llibertat, de Civilització y de Progrés per mitjà de una persistent campanya de propaganda, a la fi de que no siga una excepció en aquestos criticos moments de deixondament d' energies, de revisió y de renovament de valors qu'arren de Catalunya, d' Espanya y del mon es noten, comença avuy sa tasca, en la qu' espera veure's fermament apoyada pels homens lliures, de conciencia liberal y progresiva.

A tal objecte, aquest Centre te 'l plaer de convidar a tothom y especialment als correligionaris y afins al **MITIN MAGNE** qu' amb motiu de sa festa inaugural ha organitzat y que es celebrará el proper diumenge, dia 8 del corrent, a les 10 del matí, en el SALÓ CONTAL, en el que farán us de la parania les prestigioses personalitats de nostre partit **D. Joan Morer**, de Camprodon, el diputat provincial per aquest districte **D. Isidre Riu**, **D. Santiago Valentí Camp**, **D. Albert Bastardas**, **D. Jesús Pinilla** y el valent y honorat diputat per Tortosa, el polític a la moderna, l' educador de multituds, l' il·lustre y aburgat President del Partit Republicà Català

D. Marcellí Domingo

que, junt amb algún dels oradors, arribará «profés» en aquesta vila el mateix dia en el tren corren de les 9'52 del matí.

Tenim la plena confiança de que el poble l' hi disposará l' acollida de qu' es mereixedor personatge de tan alt rellen y que no desmerxerá en res de les que l' hi han tributat altres poblacions qu' han tingut també l' honor d' hostatjarlo.

La Junta y socis del Centre amb sa bandera sortiran del local social en direcció a la estació, a les 9 y mitja en punt

————— CIUTADANS: —————

PER LA LLIBERTAT
PER LA PATRIA
PER LA REPUBLICA
ACUDIU A LA MANIFESTACIO Y AL MITIN

LA JUNTA

Ripoll, 6 de Septiembre de 1918

Imp. Santa Maria - J. Puig

Banderes de paper

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Haviem anat a Sant Boi de Llobregat on s'hi va celebrar el primer míting polític després del franquisme: era l'11 de setembre de 1976. La gernació aplegada a la plaça de la ciutat va servir per donar a conèixer l'estat d'ànim de la ciutadania i la ferma resolució per encarar el que en aquell moment era l'aspiració gairebé unànime sobre les reivindicacions polítiques de l'antifranquisme amb els crits d'*Amnistia, llibertat, Estatut d'Autonomia!*, que va aplegar més de cent mil persones segons l'organització.

Després de les emocions passades, la intenció va ser quedar amb l'Oriol i la Tona per trobar-nos a Bolvir aquella vesprada tot descansant a la Cerdanya. I així va ser. Arribats, vam creure, però, que podríem mantenir la reivindicació penjant del balcó de la casa les banderes que en aquell moment eren símbols de la lluita antifranquista i de la força de la llibertat que creiem ja aconseguida.

Però, quan vam anar a Puigcerdà ens vàrem trobar que cap botiga venia (encara) els draps de colors que nosaltres buscàvem, és a dir, les banderes símbols de

la nostra lluita política. En aquell moment, el ressò de la manifestació de Sant Boi de Llobregat no tenia un reflex en l'economia de les botigues de draps i teles.

Va ser la Maria qui va pensar que podríem comprar papers de colors i confeccionar-nos nosaltres mateixos les banderes desitjades. Així que vam comprar paper fi de color per improvisar les banderes. Arribats de nou a casa, vam començar a tallar i enganxar els trams dels papers segons els colors que desitjàvem penjar. Els nostres fills Miquel, Eulàlia, Martí i Marina, van divertir-se en aquesta tasca que va durar una hora llarga i un cop acabada la confecció de les banderes, les vam penjar al balcó. Ningú més no ens va acompanyar en aquesta tasca reivindicativa i de celebració, ni el mateix ajuntament.

Com que el balcó de la casa era llarg vam poder penjar-hi les banderes més desitjades que simbolitzaven les nostres dèries: en primer lloc, la bandera republicana, després la bandera catalana, l'acompanyava la bandera del Barça, i finalment la bandera roja. Cofois, vam sortir al carrer i en vam fer unes quantes foto-

grafies. Per fi tenim les nostres banderes penjades al balcó, reivindicant la Llibertat, l'Amnistia, i el desig d'autogovern de Catalunya. La celebració d'aquell 11 de setembre va durar un any, fins que en la propera anyada, el 1977, es va poder realitzar la gran manifestació del milió de persones reivindicant el retorn de l'exiliat republicà i president de la Generalitat de Catalunya, que encarnava Josep Terradellas com a símbol d'un govern que havia sorgit de l'època republicana i, per tant, encarnava la legitimitat democràtica.

Estàvem cofois. Ens sentíem satisfets, lliures i en pau. Però no volíem ni podíem tenir sorpreses, i abans d'anar-nos-en a dormir vam retirar del balcó les banderes per tornar-les a posar l'endemà. Era un acte reflex, per prevenir qualsevol reacció; encara no sabíem ben bé si el reaccionarisme podia ressorgir o no. Aquella primera batalla, però, juntament amb les banderes, era guanyar la por! Perquè de por n'hi havia molta. La mort de Franco va estendre una onada de venjances, i això encara durava, sobretot quan el moviment demòcrata es reafirmava i omplia els carrers; i qualsevol signe que demostrés aquests sentiments, qualsevol moviment polític, partit clandestí o sentiment de pàtria nacional, podia fer retornar, -crec que no havia estat mai eliminat ni vençut del tot-, els sentiments d'autoritarisme franquista. Aquest sentiment era prou per prendre precaucions.

Ara , les banderes de roba tenen que aguantar molt més!

Coneixem Bolvir de Montse Jorba

MARIA SENDRA

Ja podeu trobar a les llibreries el llibre BOLVIR, número 220 de la col·lecció Quaderns de la Revista de Girona, que edita la Diputació de Girona.

Es tracta d'una col·lecció divulgativa i plural dedicada a la difusió del coneixement multidisciplinari sobre les terres gironines. Consta de dues sèries: les monografies locals (estudis sobre el passat i el present de pobles i ciutats) i les guies (dedicades a temes d'abast general). Iniciada l'any 1985, la col·lecció s'ha convertit en una veritable enciclopèdia popular de les terres gironines. Aquest model original de col·lecció pretén arribar a tots els lectors, i per això utilitza un estil planer i no especialitzat, sense que això suposi renunciar al rigor ni a la qualitat. En cada títol hi té cabuda la investigació, convenientment sintetitzada, i també el testimoni personal, el saber popular i l'anècdota local.

Montserrat Jorba i Valero, autora del Quadern de Bolvir, és historiadora de l'art molt relacionada amb la Cerdanya i en concret amb Bolvir. Durant el procés de documentació ha consultat diversos arxius i biblioteques i ha conversat amb moltes persones del municipi amb l'objectiu de donar una visió de conjunt del passat i el present del municipi.

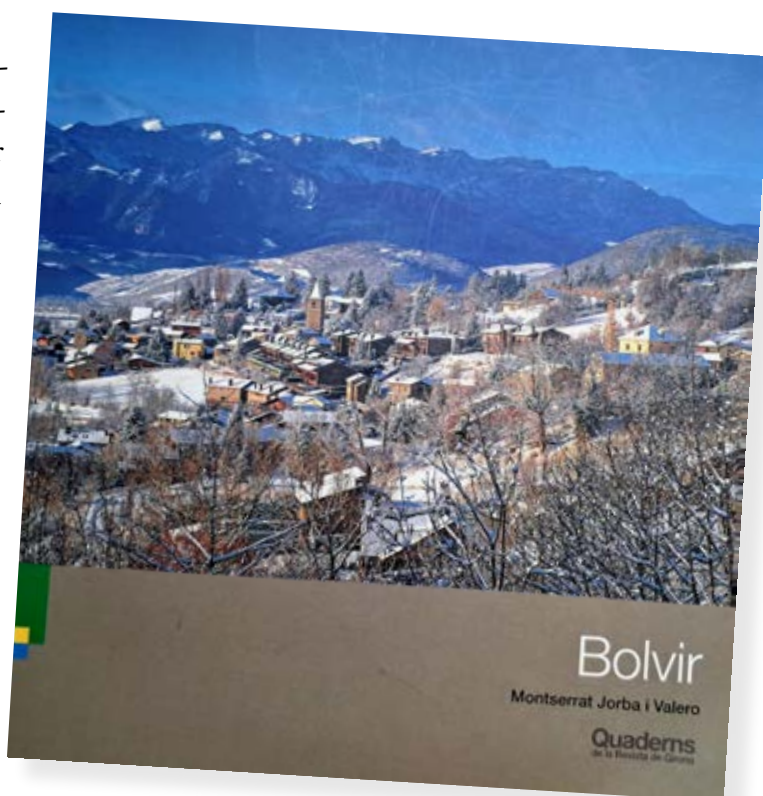
El format instaurat per tots els volums de la col·lecció consta de quaranta i tres capítols que ens descobreixen temes molt diversos que ens fan conèixer el seu entorn natural, el patrimoni, o la història del municipi, des de l'antiguitat fins als nostres dies, alhora que fa un repàs exhaustiu de temes com l'arquitectura cerdana, molt present al municipi, la guerra civil i les seves conseqüències, l'escola, el passat industrial, la ramaderia i l'agricultura, o la transformació del poble els darrers anys, sense deixar de recordar als personatges que l'han fet possible.

Al terme de Bolvir es troben testimonis artístics que permeten conèixer l'evolució de la població des dels assentaments iber ceretans, romans i medievals del jaciment del Castellot amb l'Espai Ceretània com a centre d'interpretació, passant per l'església romànica de santa Cecília o la de Talltorta amb les pintures barroques millor conservades de la Cerdanya. Menció especial mereix el

recinte de la Torre de Bolvir, lligat a la nissaga dels Canal, militars que van destacar als segles XVII i XVIII o la Torre del Remei amb la capella, aixecades als inicis del segle XX, sense oblidar els equipaments esportius entre els quals destaca el Real Club de Golf de Cerdanya.

Tot plegat acompanyat de fotografies que conviden a visitar aquest municipi que ha tingut especial cura d'assenyalar les antigues cases amb els seus topònims per recordar el passat recent del municipi tot passejant pels seus carrers o per la xarxa d'itineraris saludables de què disposa el terme.

La majoria de les fotografies són de l'autora i del fons de l'Ajuntament, però també cal destacar les que han facilitat els bolvirencs que il·lustren el passat del poble i les seves gents. Menció especial mereix la fotografia de la coberta, una vista panoràmica de Bolvir nevada, obra del recordat fotògraf Emili Giménez García autor també de bona part del fons d'imatges de l'Ajuntament.

L'alt i clar país, en temps revoltats

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Foto: Lluís Carreras.

Quan Jacques Brel va compondre aquella magnífica cançó titulada “El pla país” hi vam trobar moltes similituds amb el nostre i que cantat per Josep M. Espinàs es va traduir per “El clar país”; i ara nosaltres, fent un salt, podríem reinterpretar-la amb una versió titulada com “L’alt país”. És clar que tots els països tenen zones planes, clares i altes o altíssimes, alguns amb zones desèrtiques i d’altres inundats per maresmes.

Tothom estima el seu país, sigui pla, alt, clar o de petites muntanyes; quants detalls hi podem observar que signifiquin una part substancial que identifiqui un país com a més característic.

Si jo hagués de cantar la cançó del Brel, m’inclinaria per mostrar l’altitud, perquè d’altres detalls gairebé tots en tenen, i de muntanyes altes també n’hi ha

moltes. No vull pas dir amb això que el nostre país no sigui clar, i tant, però també té relleus, i molts.

I cada versió de la cançó és un cant de llibertat, de generositat vers el nostre país, el de tots, el d’ell; quan diu que les catedrals són com a úniques muntanyes i que els campanars recorden els pals de les veles, aquell pla país era el seu.

La cançó va ser gravada el 1962 recollint la idea d’un poema del cantant suís Jean Villard. Tots podem pensar que el mateix país potser no és el millor, però, és clar, és el propi, el nostre. Per a Jacques Brel, aquest país és Flandes. La nostra versió en català ve de la mà de la Joan Argenté, gravada per Emili Vendrell (fill), Salomé, Núria Feliu i J.M. Espinàs. La versió neerlandesa és del mateix Brel del 1965.

Totes les lletres en qualsevol llengua són exquisides, expliquen el mateix país, el pots identificar; per nosaltres hi juga el mar vestit de blau, el sol groc, amb núvols molt blancs, amb un cel serè, però amb rius hostils, secs, a vegades torrencials... i alguna nevada abundant com a mostra del canvi climàtic. I ho explica així:

*“Tot de vells campanars entre cases i camps,
i tendríssims palmons el Diumenge de Rams,
tot de cares de sants pintades amb traç fort,
que lluiten contra el temps a cavall de la mort.
I camins plens de pols per a on ve, indiferent,
la brisa de l'oest, la llum del sol ponent.
El clar país, el meu”*

I l'Alt país, el meu, té també aquests senyals d'identitat de fa segles, de sempre.

*“Amb el fred vent del nord que arriba tramuntanat,
“Quan la parla és un clam, quan la parla és un fet,
Quan el poble és memòria i el dret a viure, un plet.”*

Aquest és també el meu Alt país, el del vent fred de Carcanet, el torb, de temps revoltat, i alhora clar país. Això és el que us volia explicar. Si hi afegiu que la vegetació és sublim, que hi neixen el neret, les roses i els lilàs, la ginesta i la flor de neu, si seguiu aquestes traces no us podeu perdre; n'hi ha més, de signes, de senyals, d'indicacions, de sentiments, d'explicacions, de connotacions, de llums i de colors, de crits, de veles i vents, que conformen el meu país. D'un mar clar, d'uns prats verds, d'uns boscos frondosos, d'una plana resseca i d'uns camps de blat i ordi, d'unes platges i un mar ben blau, ple d'escuma. Si totes aquestes qualitats les contemplem en plena època de Pasqua ens resulten, potser, més autèntiques, sentimentalment més properes de quan érem joves. Sobretot quan la muntanya és plena de ginesta, la flor nacional catalana.

Ara i sempre, el meu país, el propi, serà aquest país clar i alt, un país identificat clarament, perquè és el nostre, perquè el coneixem, perquè l'estimem, perquè és el meu, a on vivim, i ens hi guanyem la vida, i on la llengua ens fa deutors. Això és el que voldríem, que ho sàpiguen, tots!

Qui no ha sentit mai aquesta cançó?, i qui ha sentit aquesta cançó pot identificar-se amb els trets més

significatius del país, perquè ella versiona els signes més clars i més forts que cada dia trobem en la nostra geografia. Llegiu-la, escolteu-la, impregneu-vos de l'essència i de les qualitats que tot país té. I escolteu la cançó cantada per Jacques Brel i la versió de Josep Ma. Espinàs, ara que ens ha deixat molt orfes, i que fa posar la pell de gallina...

El Pla País també és el Clar País i l'Alt País, com podrien ser molts d'altres. És a dir un país que és el teu, una terra, que és la nostra, un mar, unes planes i unes muntanyes, les nostres, les de tots, a on vivim. En el forat de l'Univers hi ha un planeta que és blau, el nostre, que de lluny sembla un país, el meu, la Terra.

Foto: Lluís Carreras.

Les identitats dels cerdans

de Joan Peitx

LOURDES CAZORLA

El llibre que publica Edicions Salòria amb títol *Les Identitats dels cerdans* conté 237 pàgines on, a més d'una exhaustiva anàlisi de dades i opinions referides en més de setanta fonts bibliogràfiques que es concreten al final del llibre, l'autor ofereix reflexions alienes i pròpies que seran de gran interès per a tots aquells que volen entendre el present i tracten d'esbrinar com cal intervenir si es pretén que el futur de la nostra Cerdanya sigui el millor possible per a les generacions que l'habitaran les dècades vinents.

El títol és el punt de partida per presentar les característiques del territori i les activitats passades i presents dels seus habitants, permetent així concretar els trets que ens porten a trobar on rau allò que comparteixen les dones i els homes que són i es consideren cerdans, de manera que puguem copsar i acordar una resposta a la pregunta amb la qual ens interpel·la el títol.

Amb aquest llibre, Joan Peitx posa el focus per tots els racons de la comarca, argumenta amb dades objectives i contrasta opinions recollides no només en publicacions anteriors, també aquelles que és freqüent constatar en les inquietuds viscudes al carrer i que l'autor ha sabut detectar com a resultat de l'interès permanent d'una persona enamorada d'aquesta terra amb les eines pròpies de qui sap buscar i triar les fonts que cal contrastar per establir una mirada comprensiva sobre el tema que aborda. Nombroses i encertades fotografies del fons de l'Arxiu Comarcal, de temps passats, i d'altres de més actuals captades per l'autor ajuden al lector per ubicar-se de manera oportuna en molts passatges del llibre i afavorir la retenció de les diverses referències del text a paisatges, construccions, personatges significatius, vida social, política, etc.

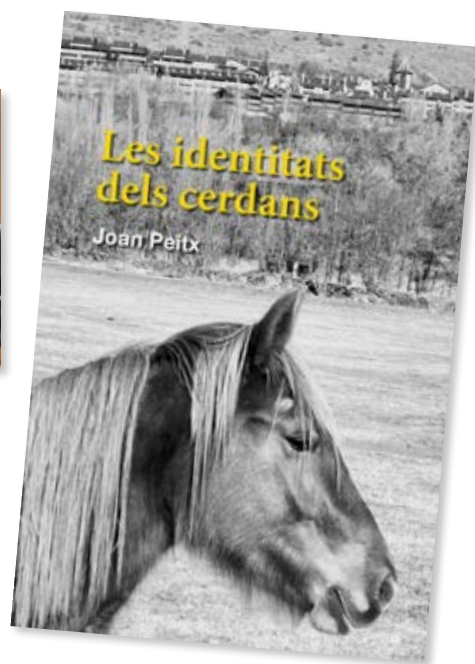
L'escriptor té una ploma fluida, àgil, amb un lèxic a la vegada precís i entenedor, cosa que fa la lectura amena, seductora. El llibre materialitza una aportació innovadora i valuosa perquè no es redueix a uns pocs aspectes de la realitat cerdana, sinó que —com diríem col·loquialment— no es deixa res en el tinter. Pocs escriptors han plasmat amb extensió i aprofundiment comparables allò que trobareu en aquestes pàgines sobre

un tema tan complex, viu i canviant al llarg del temps com és la identitat d'un petit país com la Cerdanya.

Aquest estudi ens aporta una visió reflexiva sobre d'on venim i on som. Un llibre que obliga a pensar de nou: Qui és cerdà? Com són els cerdans? Hi ha un caràcter cerdà? Podem parlar d'una identitat actual? Ens queda algun tret identitari? Per aquestes pàgines desfilen opinions de científics, historiadors, periodistes, economistes, sociòlegs i poetes que d'alguna manera han fet seva aquesta terra i que ens permeten confeccionar una visió transversal i completa sobre els cerdans.

La lectura fa palès, entre altres coses, que durant els darrers anys, a la Cerdanya, s'hi ha estat generant un procés de gentrificació progressiu i considerable, en gran part fruit de l'expansió de les segones residències, que ha encarat el nivell de vida a la comarca i n'ha precaritzat les relacions laborals i econòmiques. Els joves no troben gaires oportunitats laborals, i se'n van a la recerca de nous horitzons més favorables i acollidors a la seva formació.

El lector atent i curiós trobarà en aquest llibre moltes preguntes sobre aquesta terra i els elements de judici que l'ajudaran a descobrir, elaborar la seva resposta i els motius pels quals aquest petit paradís mereix estima i protecció, perquè en el futur sigui també la llar de persones satisfetes i enorgullides de la realitat que els envolta.

Entrevista a Lluís Lupión

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

1. Qui és el Lluís Lupión i què fa a la Cerdanya?

Lluís Lupión Requena, nascut el 21/04/1993. És sal·lentí d'origen i fa 4 anys que resideix a Cerdanya, motivat per una relació emocional i esportiva amb el Club Bàsquet Llivia, del qual en soc president.

2. Quina és la teva formació professional i esportiva?

Mestre d'educació primària especialista, malgrat que pugui sorprendre, de música. En l'àmbit esportiu, m'he format en l'arbitratge. Com a jugador, he gaudit d'experiències increïbles, tocant totes les categories de formació (des de nivell D a preferents) i gaudint de totes les categories sèniors del bàsquet català (des de Territorial a Copa). Vaig retirar-me del bàsquet (sempre amateur) quan vaig veure que la meua vida es capgirava per complet (després de superar etapes de Crohn, van arribar lesions musculars i intervencions quirúrgiques, així com altres oportunitats laborals que em van fer plantejar la meua relació amb el bàsquet).

3. Què és el Bàsquet Llivia?

Per a mi és un salvavides. Quan estava passant moments de màxima dificultat, el 2018, enllaçant un episodi laboral molt dur i una deriva familiar protagonitzada per una malaltia soferta per ma mare, se'm va presentar l'oportunitat de venir a Cerdanya com a jugador, ajudant tècnic i treballador en múltiples àmbits del club. No m'ho vaig pensar dues vegades (i això que ja portava dues temporades inactiu com a jugador) i des de llavors he intentat donar tot el que tinc i puc oferir al Bàsquet Llivia, amb l'anhel d'aprendre i formar-me cada dia que passo, com a membre del club. Com vaig dir a l'anterior junta directiva: em van salvar la vida (alguns companys de pis llavors em van dir "pilota"). Evidentment, la meua és una visió molt superlativa del que no deixa de ser un club humil de bàsquet.

4. Per què el Bàsquet Llivia es va fusionar amb el Puigcerdà?

Tinc entès que fa bastants anys es va crear el Puigcerdà per un seguit de desavinences entre parets de jugadors. Suposo que no va "costar" gaire adonar-se que el fet de partir peres havia estat un petit caprici que tenia poc recorregut. Al cap i a la fi, el bàsquet a Cerdanya va néixer a Llivia i allà és on s'ha forjat una tradició... Ara bé, com dic sempre: el bàsquet Llivia existeix gràcies a la gent de Cerdanya. Per tant, espero que es comenci a parlar molt més de Bàsquet Cerdanya que de Llivia, Puigcerdà... Tots som Cerdanya i, precisament, fem Cerdanya (que és el nostre eslògan des de fa un parell de temporades).

5. Per què el Bàsquet Llivia és l'entitat esportiva amb més fitxes federatives de tota la comarca? Tant interès hi ha pel bàsquet a la Cerdanya?

Perquè treballem amb il·lusió i constància (com fan totes les entitats esportives del poble) i perquè hem sabut tenir mirada llarga i fer inversions. Penso que, de fet, els números i les dades parlen per si soles. Des del retorn de qui penso que ha sigut i és una peça bàsica pel club (en Cesc Senpau), aquest no ha fet més

que créixer any rere any. Al cap i a la fi, vam apostar per fórmules que a mi, per exemple, m'han portat cap aquí. El club viu si hi ha jugadors i jugadores i perquè hi hagi jugadors i jugadores hem de tenir entrenadors i entrenadores (formats i formades) i si no n'hi ha, els has d'intentar atraure i aquí s'han fet bé les coses... Tenim un *staff* tècnic completament format i, per tant, proper al que volem: passió pel bàsquet. Si ells transmeten aquesta passió als infants i jugadors/es, és més fàcil fidelitzar-los.

6. Àrbitre, entrenador i jugador. Com es conjunta tot això?

Començant per no ser res de l'altre món en aquestes tres facetes! Al cap i a la fi, crec que on he pogut fer millor la meva feina és sent president d'una entitat que deixa treballar el seu president. Com a àrbitre, el meu caràcter diguem que no em va ajudar (en un món que considero molt obscur i, per tant, poc transparent), com a jugador soc temperamental i excessivament depenent del meu físic (que es va veure fulminat amb l'episodi de Crohn) i com a entrenador, em falta molta formació... Ho he tocat absolutament tot i no soc expert en res (com amb la música, vaja).

7. Has estat jugador de bàsquet de molts equips. D'on tens un millor record?

Diguem que a tot arreu he gaudit de grans experiències (malgrat que hagi passat etapes de màxima competitivitat i esforç i d'altres on el més important eren els sopars de després dels partits). El que no sé és triar, perquè a tot arreu hi ha matisos i, com deia, la meua actitud i forma de veure el món impedeix endur-me records del tot bonics de cada lloc que trepitjo (malgrat estic molt agraït al Sallent, Sant Fruitós, Salle Manresa i Santpedor). Ara bé, si estic aquí és perquè ara mateix soc feliç a Llívia i no m'hi mouria per molt gran que fos l'oportunitat en l'àmbit esportiu (que tampoc la mereixo, actualment). El que sí que puc dir-te és que tinc una espineta clavada per quan, en el meu millor moment, no vaig poder començar la temporada a Tona (on m'oferien una vinculació amb el Vic de copa que va acabar pujant a EBA, a Plata i bé... és aigua passada).

8. Una de les coses per les quals heu destacat darrerament és per una activa política de màrqueting a l'hora de cercar espònsors i col·laboradors. Parla'm una mica d'això.

M'alegra que destaquem per això, perquè hi treballem amb molta constància. Creiem que fer-ho atractiu és possible en un món on ja no funciona fer cartells de partits i que la teua imatge ho sigui tot... Nosaltres tenim la missió d'apropar el col·laborador a la gent del club i a la que ens visita i el que no podem fer, amb tots els respectes, és demanar diners a algú i oblidar-nos d'ell fins passats 365 dies. Està clar que hem fallat a algunes persones que han dipositat diners en la nostra causa, però, al cap i a la fi, tots cometem errors... El que penso que ens empara és el fet de créixer cada temporada en aquest aspecte (enguany ens marquem l'objectiu d'arribar a una setantena d'espònsors i col·laboradors).

9. Ets una persona reivindicativa i activista. Tinc entès que això ja et ve de la teua etapa universitària o potser fins i tot d'abans...

I precisament per ser així m'he tancat moltes portes als morros... Però em sento molt orgullós de ser una persona políticament poc correcta. Penso que les velles fórmules de vida han quedat obsoletes, així com la vella política (que és l'actual). Soc una persona amant

de la discussió i l'argumentació, els vessants moderats em semblen absolutament conservadors i opto per ser actiu, contundent i no tenir pèls a la llengua. Soc fill de dos lluitadors sindicals i he tingut la sort de liderar entitats amb alta càrrega política (espero que em vegin així els meus excompanys i excompanyes). Em sento orgullós per poder, encara ara, trobar-me directius universitaris i que em saludin pel carrer recordant el meu nom i dient-me: *"carai, tio, mira que n'ets de transparent i guerriller"*.

10. Què opina el Lluís dels problemes de gentrificació que té la comarca? Tinc entès que tu mateix els has patits.

Consti que opino, que no vol dir que tingui raó... Però, al cap i a la fi, soc molt partidari d'una frase que vaig escoltar en una pel·lícula terrible (a mi em fa gràcia) que es diu Villaviciosa del lado: *"Un pueblo no muere por viejo, muere por enfermo"*. Penso que la comarca està morint per malalta i, a més, per vella... Perquè és una comarca que expulsa el jove i no convida que torni per molta formació que tingui. Una comarca encarada únicament i exclusivament al sector serveis, que cada cop menysté més i més a la pagesia, a l'agricultor i al ramader... On la indústria no hi té presència... És una comarca de finestres tancades, de grues i de persones a les quals aquest model els hi està bé, però els farà ser els més rics del cementiri i poc més. En resum: *"Pan para hoy, hambre para mañana"* (i el demà està molt a prop).

Entrevista a l'Oriol Gastó, jugador de cúrling

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

Dades personals:

Nom i cognoms:

Oriol Gastó Jiménez

Data de naixement:

07/11/2003

Lloc de residència habitual:

Bolvir

Aficions (a part del cúrling):

Música

Com vas entrar en el món del cúrling?

A través d'un amic de la meva germana que me'n va començar a parlar i, un dia em va dir que pugés a provar-ho a un entrenament. Em va agradar i, finalment, m'hi vaig quedar.

En quin equip de cúrling jugues?

Jugo al Club Cúrling Puigcerdà.

Quina és la teva formació acadèmica o professional? De què treballes?

Vaig acabar l'any passat el Títol de Tècnic en cuina, gastronomia i serveis de restauració al CETT-UB i, actualment, estic cursant el Títol Superior de Vitivinicultura a l'Escola de Vitivinicultura i Enologia Mercè Rossell i Domènech a Sant Sadurn d'Anoia. Actualment, no treballo.

Com compatibilitzes el teu treball amb el cúrling? Requereix moltes hores d'entrenament?

En haver de combinar estudis i cúrling hi ha una part més fàcil que una altra, la part teòrica seria la fàcil, ja que em puc mirar els apunts allà on sigui i resoldre els dubtes via mail mentre que la part pràctica si la perdo, ja no la puc recuperar. Quan feia cuina podia recuperar-ho a les tardes o en algun altre moment, perquè no requeria un temps especial, però ara, no podem parlar el cicle vegetatiu de la planta o les fermentacions

per esperar que jo arribi. Si pogués, requeriria moltes hores de gel, però com que no disposem d'un gel bo (tot i els esforços del club) on poder entrenar, el que necessito són moltes hores de viatge per poder anar a Jaca quan entrenem amb la Federació de deportes de Hielo o bé apuntar-me al màxim de competicions nacionals possibles per tocar gel bo i poder millorar la tècnica a la vegada que competir.

En quins llocs sols entrenar?

Generalment, si és amb la FedHielo, a Jaca. Si puc fer algun entrenament amb el club a la pista de gel de Puigcerdà

Què és el que més t'agrada del cúrling?

El que nosaltres diem "Esperit del Cúrling" que és el respecte mostrat pels jugadors no només entre si sinó també amb l'esport i el joc en general. Exigeix un bon esperit esportiu, sentiment amable i conducta honorable. Aquest esperit ha de fluir dins i fora del gel. L'esperit del cúrling juga un paper fonamental al cúrling professional i també al local. En moltes lligues del món no hi ha àrbitres oficials, ja que les regles es basen en l'esperit del cúrling i és el jugador qui ha d'adherir-se a aquesta etiqueta quan juga.

A més a més, en aquest esport coneixes a molt bona gent perquè, com he dit anteriorment, si tenen malícia acaben retratats en aquest esport.

Alguna anècdota de la teva etapa de competició?

En un Training Camp, estàvem entrenant *take out* i *peels* per poder jugar contra equips que són molt potents jugant a tapar centre. Jo anava lliscant mentre escombrava quan vaig perdre l'equilibri i, o queia al gel o queia damunt de la pedra. Vaig decidir no caure sobre la pedra tant com per la meua integritat física com pel joc en si, ja que, si es toca la pedra s'ha de retirar la pedra. En aquest procés, vaig caure de forma que una mà va quedar sobre l'escombra, l'altre sota i jo en mig. Del meu propi pes vaig trencar l'escombra (cosa bastant inusual) i, finalment vaig acabar la temporada jugant amb l'escombra trencada fins que vaig poder reparar-la.

Creus que els esports de gel funcionen bé a la Cerdanya? I el cúrling, en particular?

Sí, hi funcionen generalment bé.

En particular, el cúrling crec que és un esport amb molt de futur i potencial, però com que no tenim un gel bo i unes hores d'entrenament adients (entrenem els divendres a les 22:00), no podem fer-ne un bon desenvolupament i, crec, que si poguéssim tenir un bon gel i unes hores que ens permetessin fer pedrera podríem arribar molt lluny.

Viatges molt?

Depenent de l'any. La majoria d'entrenaments i competicions són a Jaca, per tant, generalment els nostres viatges són a l'Aragó. Algun cop a la temporada intencem anar a un C.E.A.R.D., aquest any hem anat al de León, per exemple.

Els mundials, els juguem des de fa 5 anys a Lohja, Finlàndia.

I a Suïssa també hi hem anat uns quants cops ja sigui a entrenar com podria ser a Uzwil, Berna o Adelboden o a competir com podrien ser els Jocs Olímpics de la Joventut a Lausana l'any 2020.

Quin és l'èxit de la teua carrera esportiva del qual estàs més satisfet?

És, sens dubte, ser campió d'Espanya de Dobles Mixtes Júnior amb la meua companya Carmen Pérez del Club Hielo Jaca dos anys consecutius tot i que, al ser junior no podem renovar el títol la següent temporada, ja que per edat la meua companya no podrà continuar competint en aquesta categoria.

També estic molt orgullós de poder haver participat en un mundial o unes olimpíades juvenils.

I què és el que no has aconseguit encara i t'agradaria molt aconseguir?

Poder guanyar un mundial junior o arribar a participar en un mundial de categoria absoluta (sobretot els de dobles mixtes amb la meua companya Carmen).

El món de la competició en què et mous és molt competitiu?

És molt competitiu, sí, però en influir-hi l'esperit del cúrling també és un ambient molt amistós. És a dir, podem estar competint i tenir el partit més renyit de tot el campionat i, en acabar, anar a fer alguna activitat o simplement passar l'estona junts.

El món de la competició, a part d'una bona forma física, requereix, suposo, una certa formació psicològica?

Sí, s'ha de tenir molt clar d'on venim, quin entrenament i condicionants portem a l'esquena i contra quins equips competim. El nostre equip té molt clar que, en cas de perdre un partit, ens han de guanyar, però mai hem de perdre. Per nosaltres són conceptes diferents, ja que tu pots donar el teu 100% i jugar bé, però el contrincant pot jugar millor.

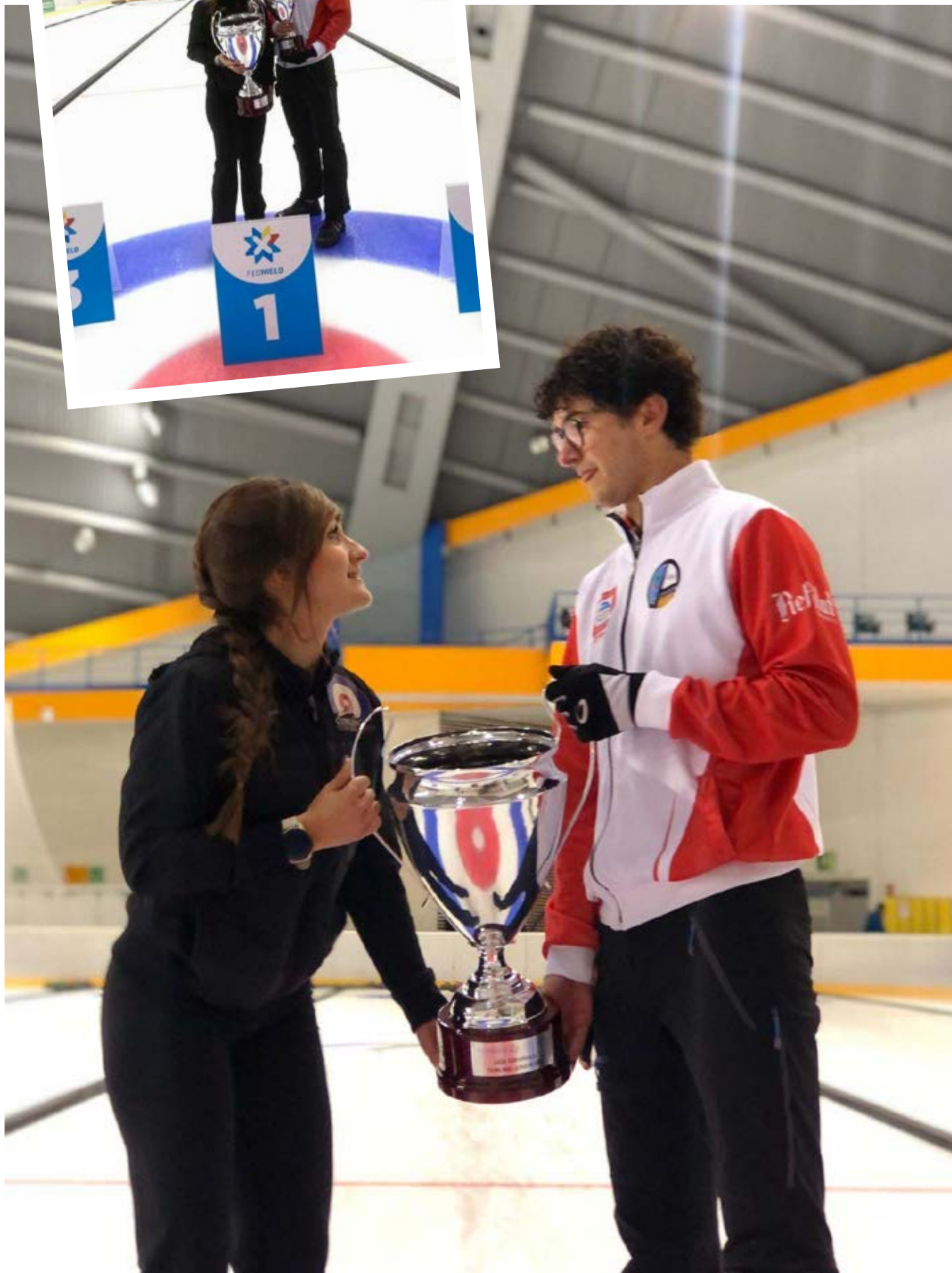
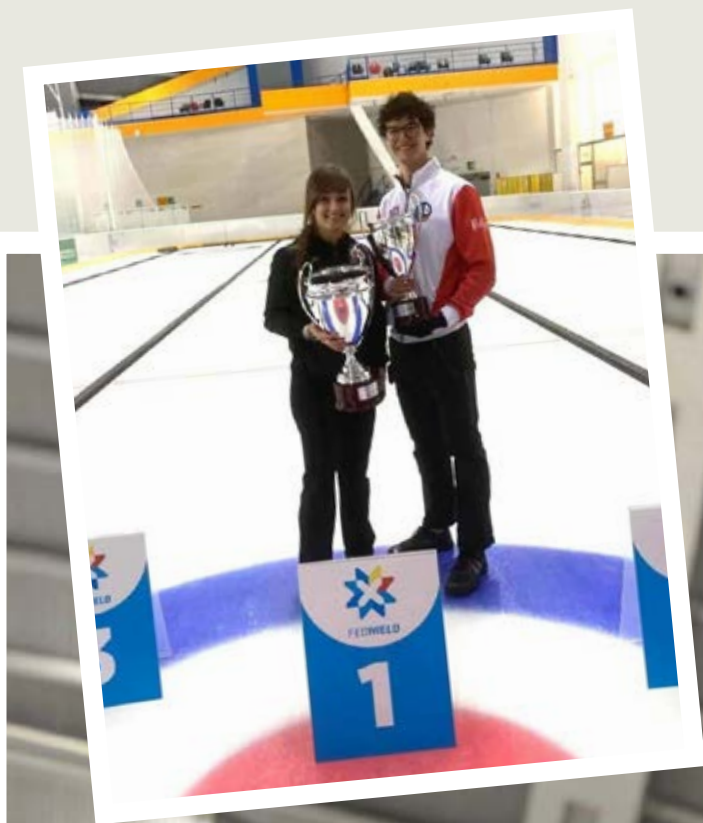
A més a més, és molt important com et duus amb els teus companys, perquè la convivència i complicitat que hi ha fora del gel es reflecteix a l'hora de competir.

Quina és la teua relació amb la Cerdanya i el Pirineu?

Jo soc fill de Bolvir i, per tant, he crescut sempre a Cerdanya i he estat en contacte amb el fred, les muntanyes, la neu i els esports. Abans de fer cúrling ja esquiuava, igual que ara (mai en competició) i, a l'estiu, agafava la bici.

Quins són els teus plans de futur?

Continuar formant-me en el món del vi per poder seguir el negoci dels meus pares i, per tant, quedar-me a la Cerdanya. D'aquesta manera podré també allargar molt més la vida esportiva, ja que ho tindrà a prop de casa.

De la Cerdanya al Kurdistan i el mont Ararat

Turisme, gent i infraestructures

MANEL FIGUERA

El mont Ararat des de la ciutat kurda de Dogubayazit.

El palau d'Ishak Pasha.

Sortint d'Ellis (2.200 m) cap al camp 1.

Dogubayazit, ciutat kurda prop de la frontera amb l'Iran i Armènia

Per a mi el mont Ararat, avui en territori turc però vinculat històricament a Armènia, país del qual és un símbol, pujar a aquesta muntanya llegendària era un regal que em feia per la meva jubilació recent i alhora un repte personal: arran de la pèrdua de visió fa quatre anys del meu ull esquerre degut a un despreniment de retina, volia saber si seria capaç de superar la cota dels

5.000 m —la dels 3.000 ja l'havia assolida al Pirineu— i trepitjar el cim de 5.137 m d'aquest volcà emblemàtic on segons la Bíblia va quedar encallada l'arca de Noè després del diluvi.

El viatge amb avió, tot i la llunyania del territori, va ser relativament ràpid: quatre hores de Barcelona a Istanbul i dues més fins a Van, a la riba del seu gran llac, prop ja de la frontera amb l'Iraq. Era el dissabte 23 de juliol de 2022. A primer cop d'ull el paisatge que envoltava aquesta ciutat, tot i l'estany, era eixarreït,

estepari i amb vegetació molt escassa, situada només en forma de galeria prop de rius i torrents. Sense arribar a ser desèrtics, els caients de les muntanyes, algunes de les quals ratllant els 4.000 m, presentaven un aspecte rocallós amb grans tarteres i matollars propis, com les tuies, d'indrets molt secs. Enlloc no s'hi veien congestes de neu, encara que a l'hivern neva en aquestes contrades i és una estació climàticament dura.

El viatge per carretera de Van a Dogubayazit, d'uns 150 km, es va fer llarg: s'havia de passar per un port de muntanya a 2.600 m i, atesa la proximitat de la frontera amb l'Iraq, els controls policials, amb la petició consegüent dels passaports, hi eren constants. Ens van parar set vegades. Possiblement el fet de circular-hi de nit ho va motivar, ja que de tornada no ho van fer ni un sol cop. Vam arribar a Dogubayazit, amb una població d'uns 60.000 habitants, a pocs quilòmetres de la frontera amb l'Iran i Armènia, i ens vam dirigir a l'hotel. Val a dir que sols una persona d'aquell hotel sabia parlar anglès. D'altra banda, les quatre paraules que jo havia après de turc de poc em van servir; la gent d'allí es considerava kurda i parlava habitualment en la seva llengua. Com a català ho vaig entendre: sé el que és una nació sense estat.

Una altra curiositat de l'hotel és que les habitacions no estaven numerades de forma correlativa; els números es barrejaven i era difícil coincidir amb el seu pis utilitzant l'ascensor. Un altre aspecte, que el wifi funcionava de manera irregular si ho feia, així com la cobertura telefònica. Tots aquests aspectes, és obvi, són impensables en la turística Istanbul i ja no diguem a la Cerdanya. En canvi l'oferta de restaurants era variada, a bon preu gràcies al canvi de moneda, i s'hi menjava abundantment, variat i bé. Això sí, l'elevat nombre d'espècies que afegien a qualsevol àpat provocava la reacció dels nostres budells, no acostumats a aquells ingredients. La fruita, tanmateix —síndria, meló, figues...—, era bona i quantiosa. Em vaig adonar que una bona part dels clients eren turcs; o sigui, que el turisme interior funcionava en aquella ciutat gràcies segurament al reclam de l'Ararat, muntanya més alta de Turquia. La resta provenia sobretot de l'Europa comunitària —com era d'esperar, hi havia catalans—, però hi havia també turistes dels Estats Units d'Amèrica. I encara que pugui semblar un contrasentit, el turisme iranià tenia un cert pes en aquell lloc.

L'atac de les dones del grup.

El camp 1 (3.300 m), que domina l'altiplà entre l'Ararat, Iraq i Iran.

Pastor d'ovelles entre els camps 1 i 2.

Tartera de roques volcàniques al vessant meridional de l'Ararat.

Fent un descans entre els camps 1 i 2.

Arribant al camp 2.

Instal·lant el precari camp 2 (4.200 m).

L'endemà, diumenge 24 al matí, vam poder contemplar per primer cop a simple vista el nostre Ararat. Tot i els 1.800 m d'altitud de l'altiplà de Dogubayazit —equivalent a la de Font-romeu a Cerdanya—, l'Ararat es projectava uns 3.300 m per damunt nostre i es veia força elevat, amb neu a la part superior, velada pels núvols. Quant a la vida quotidiana de la ciutat, no es pot dir que hi hagués una riquesa ostentosa; ningú no hi exhibia cotxes de luxe ni roba de marca, però tampoc no s'hi veia misèria: gent demanant caritat, pillatge, algú que empaitava grups de turistes per vendre'ls futilses... Els turistes podíem passejar tranquils per aquella ciutat. Una altra cosa era la conducció d'automòbils: se'n respectaven poc les normes, se circulava en sentit contrari, se saltaven els semàfors... Aquesta és una característica pròpia de bastants països islàmics. De tota manera s'ha de dir que, malgrat que el Kurdistan és islàmic,

vaig veure com alguns veïns es queixaven de les matineres oracions als minarets de les mesquites i que les dones, almenys allà, podien vestir-s'hi a la manera occidental i que hi havia, potser en aparença, una certa tolerància envers el seu gènere. Tal vegada la proximitat d'Armènia, país cristià, hi té a veure, tot i que penso que la població kurda pensa i obra de manera bastant lliberal.

A la tarda d'aquell dia vam fer una visita uns quants del grup al palau d'Ishak Pasha, d'arquitectura musulmana però amb alguns elements d'influència cristiana, com la cúpula del temple, malgrat el minaret del costat. Tot en un paisatge àrid i polsegós, semidesèrtic, amb l'Ararat i la seva glacera de dalt com a teló de fons. L'endemà, dilluns 25, ja vam fer l'aproximació en tot terrenys al punt de sortida (2.200 m), prop del llogaret quasi abandonat d'Ellis, al peu de la muntanya. Res d'aglomeracions ni cues, encara

que l'estat de la pista, amb rocs i sots, era precari i la polseguera més que considerable. Hi havia diverses expedicions de països diferents i se'm va ratificar que l'Ararat era l'element més important per al turisme del lloc. Amb tot, a la ciutat —encara que segurament n'hi ha— no hi vaig saber trobar cap agència amb guies, cosa que sí vaig veure, per exemple, a La Paz, als Andes de Bolívia.

Cap al cim de l'Ararat

El dia era calorós, amb un sol radiant, si bé a la part superior de la muntanya hi havia un núvol permanent que no en deixava entreveure el cim. L'ascensió al camp 1 es va fer penosa a través d'un vessant polsegós, al principi d'inclinació moderada però més amunt notable, amb algunes plantes de zones àrides. Com que l'Ararat és un volcà, encara que inactiu, els materials rocosos són tots recents i d'origen volcànic, amb abundància de tarteres i blocs de roca més freqüents a mesura que guanyàvem altitud. Haviem de superar un desnivell de 1.100 m i situar-nos als 3.300 m del camp 1. Érem un grup de dotze persones amb dos guies kurds que caminaven lleugers com isards, malgrat que de tant en tant feien parades perquè beguéssim una mica i reposar.

En aquestes parades em vaig fixar en la intendència, que anava a càrrec de traguers amb cavalls carregats amb les tendes i el material que no necessitaríem —botes rígides, grampons, peces de vestir de *goretex*...— fins al dia de l'ascensió final. Alguns d'aquests cavalls, molt dòcils —es deixaven tocar—, anaven afeixugats amb bidons grossos a fi d'omplir-los d'aigua per rentar-se. Per tal de fer suportable la calor, en aquestes parades hi fèiem broma, ens explicàvem acudits, i d'aquesta manera ens anàvem coneixent i relacionant, ja que entre nosaltres no tots ens coneixíem. Més amunt el pendent va esdevenir notable, però l'aire va refrescar degut a l'altitud.

El camp 1 era un recinte planer i acollidor amb un panorama extens de l'altiplà on es trobava Dogubayazit. Ens vam repartir per diverses tendes, dues persones per a cada una, al voltant d'una més gran que faria les funcions de menjador i lloc de trobada. Quan hi vam arribar les tendes ja estaven muntades i el menjar a punt. L'equip d'intendència havia complert bé la seva feina. Ens faltava conèixer, però, l'Otham, el guia principal i cap de l'empresa que ell portava. Parlava

Sortint de nit cap al cim de l'Ararat, amb Dogubayazit al fons.

Fent una parada en l'ascensió al cim.

Se'ns fa de dia a la glacera.

Parada prèvia abans del cim, l'ombra del qual es veu a la calitja.

L'atac final al cim.

Al cim de l'Ararat, que en realitat té 5.137 m.

El Petit Ararat des del cim principal de la muntanya.

castellà perquè havia viscut quatre anys a Madrid i a Lleó. Era al camp 2 i aquell dia havia acompanyat un grup al cim, tot i que a dalt el temps va ser insegur i la boira els va impedir de gaudir del paisatge.

L'endemà, dimarts 26, era un dia d'aclimatació. Pujàriem els 4.000 m i tornàriem als 3.300 del camp 1. Durant l'ascensió vam veure un ramat d'ovelles amb el pastor i els seus gossos, alguns dels quals mastins del lloc amb cara de pocs amics. Al Pirineu els moltons i els mastins també hi són, però els pastors costa veure'ls; ara són els mateixos gossos, sols, els que assumeixen la vigilància dels ramats. La presència dels mastins, segons ens van dir els guies kurds, venia justificada pels ossos, molts dels quals venien de territori iranià. Quan vam assolir la cota dels 4.000 m, al capdamunt d'un pedregar inestable, vam conèixer l'Otham, cap dels guies i en certa manera de l'expedició. Tot un personatge, simpàtic i encoratjador d'allò més. Ens va explicar com organitzava les ascensions a l'Ararat i a altres muntanyes com el Damavand, la més alta de l'Iran. Va remarcar la seguretat i que, a pesar dels conflictes propers, de moment no hi havia cap problema per moure's pel mont Ararat.

Al migdia tornàvem a ser al camp 1 i al vespre, ajudats pels guies, molt simpàtics i comunicatius malgrat la llengua diferent, la kurda, vam aprendre a ballar unes corrandes que al so de la música feien havent sopat. La música, en aquests casos, és internacional i la dansa la millor manera d'expressar-la. Destaco d'aquests balls l'alegria manifesta i les ganes de passar-s'ho bé, cosa que s'encomana. Vam acabar ballant també *La macarena* sense modificar la corrande: agafats pels dits petits de les mans. Això és impensable a la Cerdanya, on els concorreguts festivals de música a l'estiu substitueixen aquestes danses i els hostals —hotels, albergs, refugis...— les acampades en tendes. Només balls com el pla cerdà, a Talló els Dilluns de Pasqua Florida, s'acosten a aquestes manifestacions, però sense l'acolliment: el ball pla cerdà se cenneix a la gent de Bellver i del municipi. També s'ha de dir que alguns músics, com Pep Lizandra o Elies Porter, acosten la dansa al públic general amb les seves cançons populars del Pirineu.

El dimecres 27 empeníem de bon matí l'ascensió al camp 2. El camí de pujada, amb nombroses llaçades entre pedregars, era apte encara per als soferts cavalls, carregats amb els equipaments i esperonats

pels traginers. A poc a poc ens anàvem acostant a les congestes i la glacera permanent de la part superior de la muntanya. Les marrades, contínues, ens van deixar als 4.200 m d'altitud del camp 2, ubicat en un dret vessant ple de blocs de roca en posició inestable. Vaig tenir la sensació, allà dalt, que la més mínima tremolor del terra els faria baixar i ens esclafaria dins les tendes, els vents de les quals havíem de subjectar a les pedres, ja que era impossible fer-ho amb piquetes. Tot plegat aportava a l'ascensió un aire simpàtic d'aventura. Recordo que per anar de la tenda on dormíem el meu company —i ara amic— Goyo i jo a la que feia de menjador trigàvem els nostres deu minuts, de vegades guiats només per la llum dels frontals.

Entrada la tarda, uns quants del grup vam pujar uns 200 m més amunt. Allà hi vam descobrir el Petit Ararat, en territori armení, ja per sota de nosaltres. Els tarters eren precaris, les pedres lliscaven i vaig pensar que l'endemà, quan atacaríem el cim sortint de nit i amb les botes rígides, ho tindríem complicat. Però ho hauríem de fer. I tornant al camp 2, a punt d'arribar-hi, va ser quan vaig sentir que algú, darrere meu, em cridava pel nom: «Manel? Manel?», deia mirant-me a mi i el seu mòbil. Era amic d'un amic meu turc que viu a Sallagosa, el qual li havia passat una fotografia amb la meua cara per si em trobava. Un altre amic, el diumenge abans, havia fet el mateix en un restaurant de Dogubayazit. Em va demanar de fer-nos uns *selfies*. L'Otham, sorprès, em va preguntar:

—¿Es que tú eres muy famoso o qué?

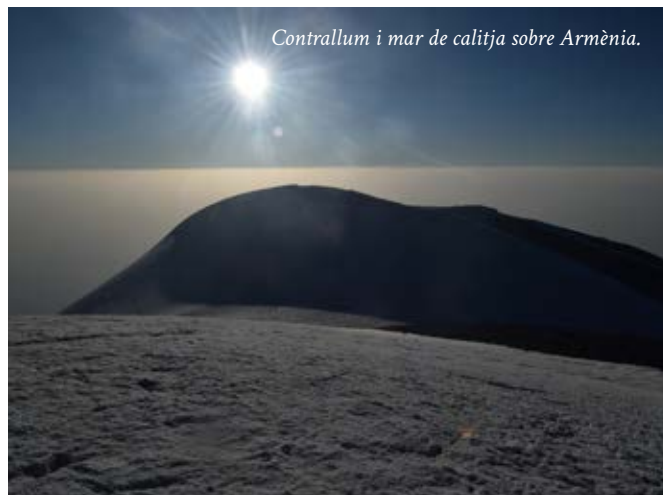
Li vaig explicar el perquè, que es tractava de l'amic d'un amic que vivia en un poble a prop del meu, a Cerdanya, i que se'm coneixia sovint pels llibres que jo havia escrit.

—¿Y cuántos libros tú has escrito?

—Más de sesenta.

—¿Más de sesenta? ¿Y dónde los metes en tu casa?

A la una de la nit del dijous 28 sortíem, amb els frontals posats, les botes rígides i la roba d'alta muntanya corresponent —si fa no fa la que utilitzem a l'hivern al Pirineu—, del camp 2. La forta pujada a través dels pedregars va ser feixuga, però els crits d'ànim constants de l'Otham ens esperonaven. «¡Venga, que ya falta poco! ¡Ánimo, que la cumbre ya está cerca!» En una de les parades, mentre escoltava un grup de catalans, em vaig distreure amb les seves veus i els llums d Dogubayazit, 3.000 metres més

Contrallum i mar de calitja sobre Armènia.

Alegria i abraçades al cim de l'Ararat.

Tot el grup al cim de l'Ararat.

Baixant al camp 2, mentre el camp 1 es veu 900 m més avall.

Baixant al camp 1.

Arribant al camp 1.

El Goyo, lleonès, i jo, companys de tenda i de la mateixa estatura i pes.

avall. Ens van agafar les primeres resplendors del dia quan arribàvem a la glacera, on ens vam posar els grampons; bé, tothom menys l'Otham, que només en duia un. Els piolets no hi van caldre, ja que el pendent, tot i el glaç, no era gaire fort.

Quan ja faltaven pocs metres per arribar al cim, em vaig emocionar i no em vaig poder aguantar les llàgrimes. Ho havia aconseguit. L'Otham, que anava davant meu, es va girar i em va preguntar què em passava. Li vaig explicar que només hi veia d'un ull des de feia quatre anys i que allò per a mi era un repte. Sempre recordaré les seves paraules:

—Tú sólo tienes un ojo, pero dos cojones así de grandes.

A dalt, a 5.137 m, ens abraçàvem i ho vaig fer també amb la resta del grup. Tothom hi va arribar, i amb una diferència minsa: no depassava els deu minuts. Estàvem ben entrenats. El dia era bo i no feia gaire fred ni vent, tot i que la vista panoràmica estava limitada per un mar immens de calitja. M'hauria agradat veure la ciutat d'Erevan, capital d'Armènia, perfectament observable en un dia clar, però no va poder ser. Bé, què hi farem. La satisfacció d'haver assolit el cim i, en el meu cas, d'haver tornat a sobrepassar la cota dels 5.000 m ningú no me la prendria.

Retorn a Dogubayazit i excursió al llac de Balik

Aquell mateix dia baixàriem en poca estona al camp 2, on ens vam canviar les botes rígides per les toves, i a continuació al camp 1. Quasi 1.800 m de desnivell en descens. Sort que els cavalls ens portarien les tendes i la resta de material. Després d'un bon sopar i de la ja quotidiana ballaruga amb els guies, vam anar a dormir i l'endemà, divendres 29, empeníem el descens a Ellis, d'on els tot terrenys ens durien a Dogubayazit. Tinc un parell d'anècdotes, entre d'altres, d'aquest retorn: vaig comprar una fona per llançar pedres a uns nens que ens van parar pel camí —la vaig regalar a la meva neboda— i, ja a dins dels automòbils, em vaig divertir veient com els taxistes evitaven els controls de la policia seguint pistes secundàries polsegoses, talment com si fóssim contrabandistes. Vaig pensar que, sent tan a prop de la frontera d'Armènia i de l'Iran, el contraban, com en els seus temps a Cerdanya, devia ser allà una activitat habitual i beneficiosa per a moltes famílies.

El dissabte 30, després de les celebracions a la terrassa de l'hotel al vespre del dia anterior, vam fer

una excursió al llac de Balik, a una hora de carretera. El paratge, voltat de muntanyes amb morfologia ondulada que sobrepassaven, algunes, els 3.000 m, era molt bonic i recordava, en certs aspectes, les Highlands escoceses. Allà hi vam fer una barbacoa de carn i peix amb un altre grup per commemorar el final del viatge, ja que tornàvem a casa el diumenge 31. A l'entorn de l'estany, bastant gran, en què tothom s'hi va banyar, no s'hi veia cap infraestructura pròpia d'indrets aquàtics, ni càmpings ni hotels, ni restaurants... Era, això sí, un lloc d'esbarjo per passar-hi el dia qui tingués prou temps lliure dels pobles de les rodalies, inclosa la ciutat de Dogubayazit. Res a veure amb, per exemple, l'estany de Banyoles. Allà s'hi troben lluny, d'aquesta realitat.

Tinc, del llac de Balik, una anècdota divertida. Vam parlar amigablement amb algunes persones del país que s'estaven a la vora de l'aigua, però un dels nostres, un noi valencià, es va treure la roba davant de tothom i això va molestar molt a la gent autòctona, tant que gairebé vam haver de fugir per cames del lloc. Després, a l'autobús que ens tornava a l'hotel de Dogubayazit —deien que el millor, però amb els mateixos problemes de wifi, de numeració d'habitacions i de poc coneixement de l'anglès que l'altre—, ens vam fer un tip de riure. En aquests països, malgrat que la seva gent sol ser amable i generalment acollidora, s'hi ha d'anar en compte per no ferir sensibilitats.

Com a conclusió, segueixo estant convençut que aquests viatges generen més plaer perquè al capdavant són complets; o sigui, que el que s'hi veu i se'n gaudeix no s'ha convertit en un aparador ni en una fira. Tal vegada si així fos els guanys econòmics serien superiors i es repartirien entre més persones, com passa al Pirineu des de fa unes quantes dècades, i ja no diguem als Alps i en altres territoris muntanyosos d'Europa i d'Amèrica del Nord. El turisme hi és i es manté constant si no el perjudiquen els conflictes armats propers i epidèmies com la que hem passat recentment, però no és massificat ni ampul·lós com, per posar un altre exemple, el de l'illa de Santorí a la mar Egea (Grècia), en què els aparadors de les botigues són de conegudíssimes marques comercials. Això es tradueix en una marcada autenticitat de la gent, que es mostra tal com és, sense la disfressa de la relació estrictament comercial. En aquests casos el somriure i el respecte són els ambaixadors més adequats. Al

L'Ararat mentre tornem del camp 1 a Ellis.

«Venedors» al camí de baixada.

Arribant a Ellis.

Celebrant l'èxit de l'ascensió a l'Ararat a la terrassa de l'hotel de Dogubayazit.

Kurdistan realment s'hi viatja; no es tracta d'un simple desplaçament a un complex turístic amb palmeres.

Les infraestructures són les que són, suficients per a la vida quotidiana, de clima continental i extremat, en aquell altiplà, de fet una prolongació del d'Armènia. Però encara que l'Ararat sigui un reclam, l'objectiu de bastants muntanyencs del món, les carreteres

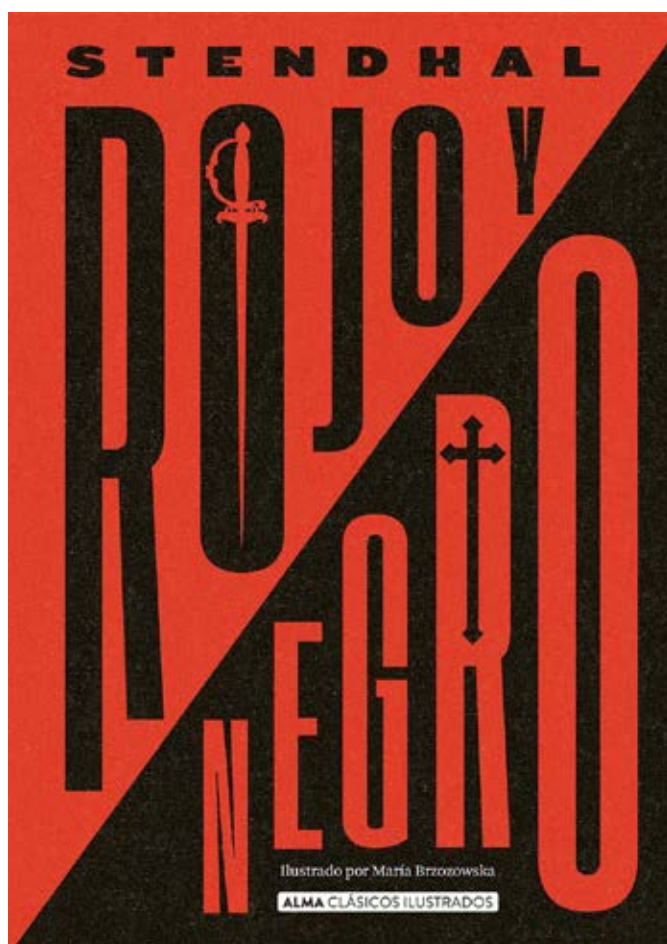
d'accés a una ciutat com Dogubayazit, equivalent en població a Vic, són encara poques i en condicions precàries. En resum, aconsello viatjar a aquest lloc, s'acabi pujant o no a la muntanya, per sentir aquesta marcada autenticitat. Quan se'n torna realment hi ha un després: s'ha viscut a fons l'experiència.

El llac de Balik, prop de Dogubayazit.

Foto final de grup al llac de Balik.

Qui era *Stendhal*? Com era? Stefan Zweig ens ajuda a esbrinar la personalitat íntima d'un dels més rellevants literats que ha donat al món el geni de França. D'entrada es pregunta ell mateix, *Stendhal*: "Per què aquest cos tosc, insignificant i rude en una ànima tan complicada i excitable?". De fet, els metges el titllaven de 'monstre de sensibilitat', malgrat que Monselet afirmava rotund: "És un diplomàtic amb cara de farmacèutic".

Com és sabut, el seu veritable nom era Henri Beyle i va néixer a Grenoble. Però ell era amant dels pseudònims: H.B., A.A. (ancien auditeur), *Stendhal* (un petit poble de Prússia). Li agradava fingir i amagar-se. I no tenia cap problema en enganyar. Ens diu que va ser present en les batalles de Wagram, Aspern i Eyglau, però no és veritat, era a París. També romania a la ciutat del Sena quan va escriure 'La Cartoixa de Parma', malgrat que afirmava que ho va fer a 1.200 km. El cas més sensacional ens l'ofereix la frase que va dictar per a la seva làpida funerària al cementiri de Montmartre: "Arrigo Beyle, milanese, visse, scrisse, amò", potser perquè a Milà hi havia trobat dos amors: el teatre de la Scala i Àngela Pietragrua, i allà va conèixer Byron i Rossini.

No li agradava treballar. Tota la seva vida ho va fer per força i mirant d'escamotejar-se el més possible. El seu itinerari laboral o 'cursus honorum', com es vulgui dir, comença amb l'empenta del seu parent Pierre Daru, ajudant de Napoleó, que li facilita servir de sotsoficial del 6è Regiment de Dragons, amb 17 anys. Successivament, va ser tinent, substituït de l'Intendent de la Grande Armée, membre del Consell d'Estat, Administrador del Mobiliari de la Corona i cònsol de França a Civitavecchia el 1831. Sempre fidel a ell mateix, des del 1836 al 1839 va prendre's unes vacances a París, amb la complicitat del ministre Comte de Molé, vacances pagades que va aprofitar per enfocar definitivament la seva vocació literària. Però, descobert pel nou ministre, el Mariscal Soult, va tornar precipitadament a Itàlia per a acomplir la seva tasca oficial de cònsol francès davant l'Estat Pontifici. El 1841 fa cap a la capital de França després d'un primer atac cau-

sat pel 'mal francès' contret a Milà en la seva joventut. Mor d'un segon atac en plena via pública. Escriu en el seu testament: "Voldria ser traslladat directament al cementiri. Les despeses del meu enterrament no han de superar els 30 francs".

El va marcar profundament la relació amb els seus progenitors i es pot parlar d'un cert complex d'Èdip: l'amor apassionat per la seva mare Henriette Gagnol, morta prematurament, romàntica i sensual; i l'odi visceral contra el seu pare, un burgès fred i pragmàtic. Dos sentiments oposats que conformarien el seu jo més íntim. Com diu Zweig, tota la vida de *Stendhal* és un intent d'insuflar passió a la raó. És hipersensible: "El que als altres afecta de forma lleu, a mi em fereix fins a la sang". Fuig de la massa, conrea la seva ambigüitat i la seva raresa. Inventa l'egotisme, tan diferent de l'egoisme. "Per a conèixer l'home, n'hi ha prou d'estudiar-se a un mateix; per a conèixer els homes, cal viure entre ells". Es confessa "observateur du coeur humain", sobretot del seu.

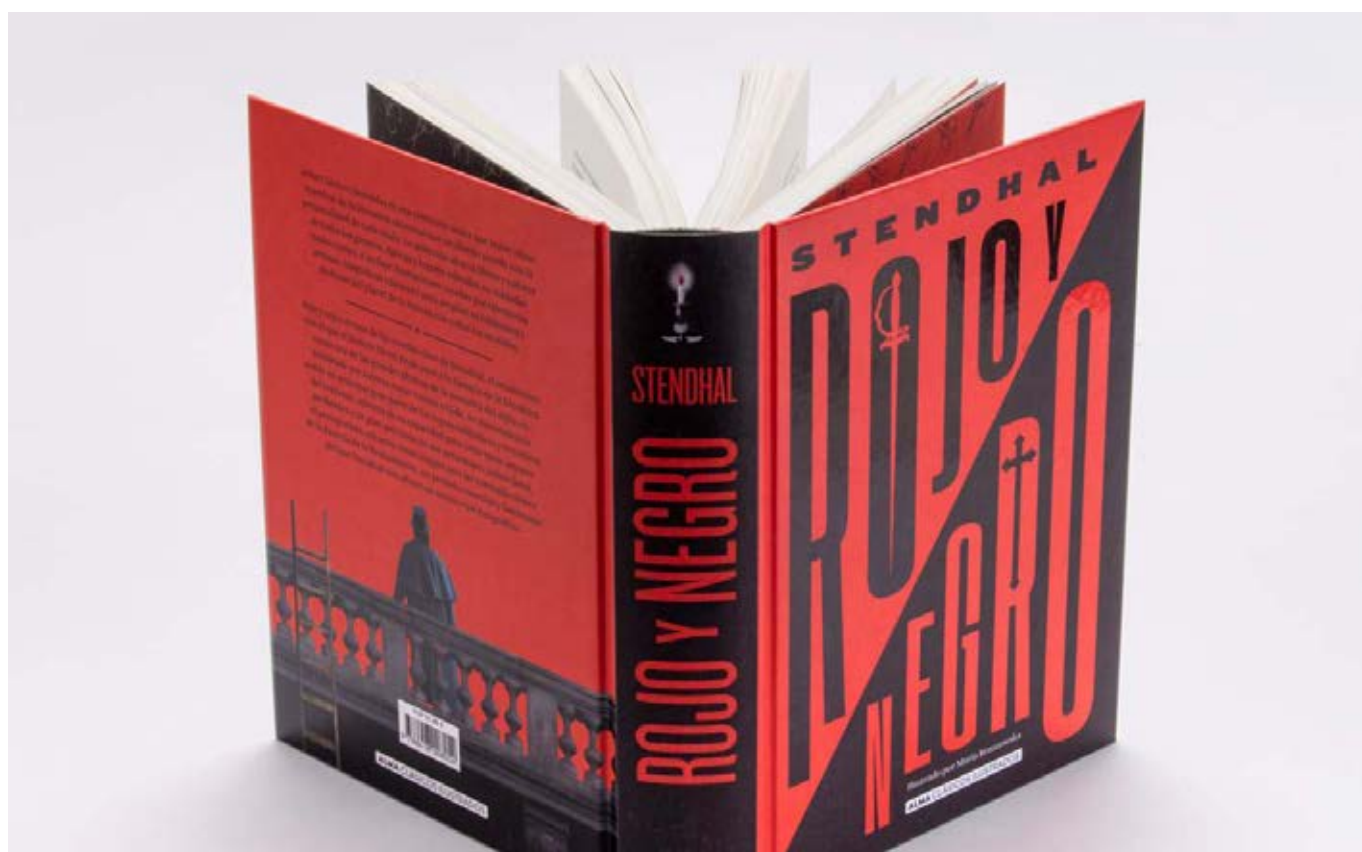
Va tenir molt poca sort amb el sexe femení. Deia d'ell Merimée que sempre el va veure enamorat, però sovint enamorat dissortat. Confessa que res el va educar més en la psicologia que els fracassos amorosos, perquè el van dur a analitzar atentament la psicologia femenina i, a través d'ella, la pròpia ànima. "Jo

no pretenc descriure les coses en elles mateixes sinó, únicament, l'efecte que tenen sobre mi". Tots aquests vímets aparentment contradictoris van donar forma a la seva enorme potència creativa.

Als 43 anys, escriu 'Roig i negre'; als 50, 'Lucien Leuwen' i als 54, 'La Cartoixa de Parma', les seves obres immortals. Podem escatir interessants paral·lelismes entre ells. Els tres protagonistes, Julien, Lucien i Fabrizio passen de l'idealisme de la joventut a la dura realitat de la vida a través de tres batalles napoleòniques: Marengo, Waterloo i Àusterlitz. De la mateixa manera els seus oponents, el comte de la Mòle, el banquer Leuwen i el comte Mosca són *Stendhal* en la seva maduresa: freds, cerebrals i astuts. I les tres dames, Mme. de Rênal, Mme. de Chasteller i la duquessa San Severina són nobles i moderades, fins i tot en la passió. I, és clar, després apareix la munió dels mediocres, dels arribistes, dels mesquins: el món real.

Balzac i Nietzsche l'admiraven. El filòsof vienès el considerava un home estranyament visionari: "Van caldre dues generacions per abastar-lo d'alguna manera, per a desentrellar algun dels enigmes que el van fascinar".

Stendhal ens continua fascinant en la tercera dècada del segle XXI.

Lèsbia i Catul

JOAN GANYET I SOLÉ

El poeta *Gai Valeri Catul* (C 87 aC – 53 aC) pertanyia a una rica família de Verona. Traslladat de ben jove a Roma, la capital del món, allà hi descobreix amb entusiasme una bigarrada societat en la qual es capbussa a fons. Culte, generós i apassionat, relliga aviat un copió de feix d'amistats íntims i d'odis irreconciliables amb tota classe de personatges. El llegim 20 segles després com a un poeta modern, agut, lleuger, refinat i elegant. Destil·la gràcia i sensibilitat en els seus versos, però també amargor, insults i procacitats adreçats

sense miraments als seus enemics. No se n'escapa ni el mateix Juli Cèsar, amic del seu pare, ni el sogre del dictador L. Calpurni Pisó, ni el seu còmplice Mamurra, paradigma dels arribistes i dels corruptes, fins a l'extrem d'endossar-li el mal nom de "Mentula" (titola) com a símbol d'abús i prepotència. Cèsar no va voler prendre represàlies contra el desvergonyat literat, malgrat sentir-se'n ofès.

La seva producció literària floreix en una època de gran llibertat d'expressió, coincidint en part amb

el 1r triumvirat (Cèsar, Crassus, Pompeu, 60 aC – 53 aC), quan Cèsar i Pompeu encara eren aliats, abans de la guerra civil. *Catul* no qüestiona el sistema polític, però si els abusos i l'espoliació dels béns públics practicats per Mamurra i altres. És un poeta líric, proper, directe, curull de passió que, això sí, no ateny l'Olimp inabastable dels seus contemporanis Lucreci, Virgili i Horaci.

L'eix de la poesia de *Catul* és l'amor a Lèsbia, un amor que el fa gaudir i patir fins a l'infinit. Segons revela Apuleu, Lèsbia és un pseudònim que amaga el veritable nom de Clòdia, una noia casada pertanyent a l'alta societat romana. L'amor a *Lèsbia* l'absorbeix i l'obsessiona. Ella és bella, sensual i voluble, voltada tothora d'admiradors: "Odio i estimo. Com puc fer-ho, potser demanes. No ho sé, però sento que és això el que em passa, i em torturo". *Catul* es desespera: "Lèsbia, davant el seu marit, diu molts penjaments de mi; això per a aquell estúpid, és la més gran alegria. Ruc, no hi entens gens! Si, oblidada de mi, no en parlés, estaria guarida. Ara, com que gruny i malparla és que no solament es recorda de mi, sinó que –i això és molt més greu– està enrabiada; és a dir, s'abrusa i parla".

XXXVII. "La meva noia, la que fugí dels meus braços (...) seu aquí entre vosaltres (en una taverna indecent). Cofois i feliços, tots sou els seus amants i, tanmateix –això és el més revoltant– no sou més que uns pobres desgraciats i uns galants de carreró; tu, sobretot, cap de la colla dels peluts, fill de Celtibèria, la terra dels conills, que fas tanta patxoca amb la teva espessa barba i amb la teva dentadura fregada amb orins ibèrics".

Catul descriu i canta amb gràcia i precisió la Roma del seu temps:

XXVI: "Furi, la vostra petita vil·la no és més exposada a les bufades del migjorn ni del ponent ni de la temible tramuntana ni del llevant, sinó a una hipoteca de quinze mil dos-cents sestercis. Oh vent horrible i portador de malures!".

LXIX: "No t'estranyis, Rufus, que cap dona no et deixi ajeure sobre la seva cuixa delicada, per més que la temptis amb presents de robes fines o amb el reclam d'una gemma de pura transparència. El que et perjudica és un maliciós rumor que diu que, al clot de les teves aixelles, hi habita un horrible boc. Totes li tenen por. I no és estrany: és una bèstia ben repulsiva i cap noia bonica no jauria amb ell. Per això, o elimina aquesta cruel pesta dels narius o deixa d'estranyar-te si fugen de tu".

L: "L'oci, *Catul*, et neguiteja; en l'oci t'exaltes i t'excites massa. L'oci, en altres temps, va perdre reis i ciutats florents".

LXXXIII (Arri es volia fer el fi usant incorrectament la h aspirada, com fan actualment els florentins): "*Chommoda*, deia Arri, quan volia dir *commoda* i per *insidia* deia *hinsidia*; i s'imaginava haver pronunciat meravellosament quan, tan fort com podia, havia dit *hinsidia*. Quan ell fou enviat a Síria, van descansar les orelles de tothom: sentien aquests mateixos mots pronunciats suaument i lleugera; i a la fi els havien perdut la por, quan de sobte arriba una notícia esgarrifosa: el mar

Joni, d'ençà que Arri hi havia anat, ja no era *Ionium*, sinó *Hionium*!".

Com es pot comprovar, la ironia també formava part de la seva poesia. Gaudint de *Catul* ens adonem que la societat contemporània conserva no pocs paral·lelismes amb la Roma de l'inici de l'imperi. "Tempus fugit, sicut nubes", però...

Roques que branden i petjades de dimonis

ENRIC QUÍLEZ CASTRO

CERDANYA I CAPCIR. 50 INDRETS LLENDARIS MANEL FIGUERA I ABADAL EDICIONS SALÒRIA. 320 PÀGINES

El Manel, recentment jubilat, ha estat professor de primària, de català per a adults i corrector de textos.

Per a mi, ha estat professor dos cops: a primària, de geografia i de plàstica i posteriorment del nivell C2 de català. Però el conec també com a excursionista o com a membre de la junta de l'associació del llibre del Pirineu i ara també de la junta del Grup de Recerca de Cerdanya.

Molt més coneguda és la seva faceta com a excursionista i escriptor de multitud de textos, que van des de la novel·la, passant per la poesia, les guies d'excursions o els reculls de llegendes, com és el llibre que avui presentem.

En una època en què pràcticament no hi havia guies excursionistes de Cerdanya, el Manel va ser un dels principals responsables d'escriure'n, obrint tot un fenomen que actualment consta de multitud de títols.

Des de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Bellver va ser el responsable de posar de moda una cosa de la qual llavors ningú no parlava a la Baixa Cerdanya: el senderisme.

També fa molts anys, va ser el responsable d'un recull de llegendes de Cerdanya, que posteriorment ha

ampliat amb una trilogia sobre les llegendes del Baridà, de la Batllia de Bellver i ara, amb el llibre del qual us parlo, de la resta de la Cerdanya i del Capcir.

Part d'aquestes llegendes s'inspiren en un treball del Jean Abélanet, titulat "Històries de pedres", però el cert és que el Manel ha fet un gran treball d'investigació *in situ*, tot localitzant els llocs llegendaris en què es desenvolupen les històries que explica a la guia.

A part de les llegendes, el llibre inclou 10 rutes excursionistes per visitar alguns d'aquests racons llegendaris de què disposa la nostra comarca.

Les llegendes són històries, en general força antigues, tot i que algunes són de recent creació, que narren un fet mitològic o suposadament històric. Tot i que solen ser narracions fictícies, de vegades tenen alguna component real, cosa que les fa especialment atractives i sovint és difícil de destriar la part real de la part imaginària.

La Cerdanya i el Capcir són indrets pirinencs molt rics en històries de tota classe: des de pedres que branden o sagnen, passant per històries de bruixes, de llops o de monstres més o menys imaginaris, de petjades misterioses, de bàlecs que floreixen a l'hivern, d'encantades i de dones d'aigua i, naturalment, de diables i altres éssers malèfics.

Tots aquests éssers mitològics han captivat des de sempre la imaginació humana. Han entretingut les llargues nits d'hivern a la vora del foc i s'han anat transmetent oralment, de generació en generació.

El Manel també ens parla de llegendes recentment recuperades, com és el cas dels Espantanens de la Nit d'Ànimes de Puigcerdà i de Ger, o bé de personatges tan únics com el Kerresetcaps, convertit en una bèstia de foc i d'aigua.

Naturalment, no podien faltar llegendes tan conegudes com la que centra la festa de l'Estany de Puigcerdà, amb la Vella de l'Estany, un dels personatges més entranyables i estimat de les nostres contrades.

En definitiva, un llibre molt interessant, que pot llegir-se sol o com a complement dels altres dos llibres de llegendes de Cerdanya, que podeu trobar publicats a l'editorial Salòria.

La protecció dels animals de companyia

MIQUEL LLIMONA

Foto: Viquipèdia.

Som una societat molt civilitzada i compassiva i aquest fet ens ha d'omplir d'orgull. El dolor i el sofriment aliens ens regiren i ens semblen odiosos; el nostre grau de civilitat i de misericòrdia amb el patiment d'altres éssers es demostra de moltes maneres i també a còpia d'establir i aprovar lleis que garanteixin el nostre teixit social contra la crueltat. Aquesta noble tasca ha dut a totes les autoritats a viure una primavera normativa sense parangó. Es legisla sobre tantes coses que, de vegades, els mateixos professionals del dret es perden en la selva normativa; de la mateixa manera, algunes de les tan benintencionades lleis moren en l'oblit, fins i tot sense estrenar-se. Això sí, amb grans honors i grans tristesses, però al cap i a la fi, passen a millor vida. Som en un món en el qual s'han de garantir les bones intencions i de quina millor forma que establint lleis i més lleis que defensin drets? En tenim un bon

exemple en la molt recent llei de l'Estat de garantia dels drets i del benestar dels animals de companyia, publicada al març d'aquest mateix any.

En la nova llei, els animals de companyia i els salvatges en captivitat esdevenen subjectes de drets. Drets que òbviament ells mateixos no poden defensar, sent, per tant, les autoritats amb el suport d'algunes associacions voluntaristes i animades pel seu amor als animals, els qui els han de garantir.

Els drets protegits ho són al bon tracte, al respecte i a la protecció inherents i derivats de la seva natura d'éssers dotats de *sensibilitat física i psíquica i de moviment voluntari*, cito aquí literalment la llei catalana de 2008. La llei estatal parla de *seres sintientes*. Crec que són coses diferents i que a Catalunya donem més reconeixement als animals que no pas a la resta d'Espanya. En fi, sigui com sigui, la llei espanyola parla dels

animals de companyia, les famoses mascotes, mentre que el nostre decret legislatiu és força més ampli quant als subjectes protegits. De la llei d'enguany en queden exclosos els animals utilitzats en espectacles taurins, els de producció, els d'experimentació i aquells utilitzats en activitats professionals, com ara gossos policia. En aquesta categoria s'hi inclouen els gossos de cacera que, d'aquesta forma, queden fora de la protecció de la llei. Sembla ben clar que les bèsties utilitzades en espectacles taurins no tenen gaires drets, a part de constituir un bé cultural atàvic, com així també els correbous que se celebren en la nostra geografia. Es podria dir, doncs, que el dret dels animals a ser tractats amb respecte i a ser protegits, queda limitat per les tradicions culturals o folklòriques, encara que representin un acte de crueltat cap als animals? O tal vegada hauríem d'inclinar-nos a pensar que les lleis quan es tracta de qüestions susceptibles de mobilitzar parts importants de la població i el seu consegüent actiu electoral, fan excepcions? Difícil resposta.

El títol primer de la llei, dedicat al foment de la protecció animal, es perd en una relació de declaracions de bona voluntat destinades a la creació d'un comitè de protecció animal, un comitè científic i tècnic per la protecció dels drets dels animals, publicació d'estadístiques, dotacions pressupostàries, col·laboració entre administracions i un llarg etcètera, en l'actualitat buit de contingut i depenent del desenvolupament normatiu que, en el futur, se'n vulgui fer. En fi, música celestial.

A continuació, s'estableixen les condicions en les quals s'han de mantenir els animals de companyia i aquells animals salvatges que admetin la captivitat; en termes generals, les condicions són les que qualsevol persona amb un mínim de criteri utilitzaria, tenint en compte que és subjecte de drets i que se l'ha de tractar considerant que té sensibilitat o que és un *ser sintiente*. La llei estableix una sèrie de novetats, tals com l'obligatorietat de fer un curset a aquells que desitgin tenir un gos i per aquells que ja el tinguin, realitzar el curset en el termini de dos anys des de la implementació de la norma. Una qüestió que ja anava practicant-se i que era la prohibició d'exposició de cadells en botigues. Finalment, com en la majoria de les normes, es regula la potestat sancionadora i les sancions pels qui contravenen la llei i que poden arribar fins a una multa de dos-cents mil euros i la inhabilitació per tenir animals

de companyia. Malauradament, sense aquests darrers capítols la majoria de les normes quedarien en paper mullat.

Em sembla que la regulació dels animals de companyia i animals salvatges en captivitat és una qüestió important donada l'enorme expansió d'aquest fenomen. S'ha de tenir en compte que en el cens de gossos de la ciutat de Barcelona s'ha augmentat el nombre d'inscrits durant i després de la pandèmia fins a dos-cents mil individus, mentre que el cens anterior era de menys de cinquanta mil. Per no parlar del negoci que s'ha creat entorn de la mascota i el conjunt de complements que l'envolten. Són qüestions del nostre temps. El concepte d'animals de companyia ha substituït el de l'animal com ajuda i suport en una sèrie de tasques. Els carrers de les ciutats són plens de gentes que passegen gossos de totes les races. Fins i tot al meu barri, una parella ha adoptat una cabra a la qual duen de passeig, lligada amb una corretja i, en els dies de fred, coberta amb una manta. Els parcs a certes hores del dia han substituït les criatures per centenars de gossos que corren d'una punta a l'altra de l'espai obert que han fet seu, mentre els seus amos conversen tranquil·lament. Així, davant d'aquest fenomen, les administracions públiques han d'actuar per salvaguardar i protegir, en aquest cas, els drets de la part feble que són els animals de companyia i les pobres bèsties salvatges que mantenen en captivitat. Aquests conceptes no impliquen el gruix dels animals que conviuen o serveixen l'home i que són els de cria, que es regeixen per altres normes, encara que recentment, la Unió Europea està pensant ampliar el concepte d'animal de companyia als cavalls, com a homenatge i premi a la seva important participació en el progrés de la humanitat, sigui com a humils treballadors, sigui com a elements indispensables en la guerra. I encara menys al conjunt de la fauna salvatge encara no captiva, que en el seu imaginari col·lectiu deu pensar que com més lluny d'ells estem, millor per la seva supervivència i tranquil·litat.

Per què no ens mirem més als ulls?

ALFONS MILLS

Durant el tancament, vaig sentir que la pandèmia ens despertaria el millor de nosaltres, la part més humana i sensible. Literalment: “Tornarem a apreciar el fet essencial de les nostres vides”.

Ha quedat demostrat que no només no hem après res, sinó que encara hem agreujat l'egoisme galopant que ens domina.

Si algú pensava que es recuperarien relacions personals o passàriem més temps cuinant pastissos amb llevat, ja s'haurà adonat que hem tornat al camí que portàvem abans. En alguns casos de forma agreujada.

Camines pels carrers i la gent anem pendants dels nostres dispositius mòbils, rient d'alguna nota de veu o mirant què projecta un conegut en una xarxa social.

Cada dia vivim més d'esquena a la vida real i busquem substituir-la per la vida a la xarxa. En aquesta vida de postureig permanent sortim afavorits a totes les fotos, estem constantment motivats per coses extraordinàries que ens passen i gastem el poc temps que tenim veient què generen els creadors de contingut, els nous referents de la nostra nova vida.

Som la primera generació que viurà pitjor que els seus pares. I sort en tenim dels pares que fan de flotador de moltes famílies. Ens costa accedir a l'habitatge digne, a sous justos i paguem per mantenir un sistema que ens escanya.

Sonarà a tòpic, però potser ens hauríem de qüestionar un règim de dispositius i d'informació que nos ens porta enlloc. Tenim poc temps perquè destinem massa minuts a seguir tonteries que no ens aporten res de res. Amb aquesta idea podríem descartar el 95% d'allò que fem, segur. I fins i tot podríem qüestionar-nos la feina que desenvolupem o la vida que volem viure. Però em conformo que substituïm tot el més superficial i poc útil.

Com en quasi tot en la vida, la mesura és la clau.

Font de la fotografia: www.bebesymas.com.

Si seguim un nou torneig de futbol, fem-ho amb moderació i no caiguem en el parany de seguir tot el que ens ofereixen per tenir-nos enganxats. Dediquem un temps limitat al dia per entrar a les vides dels altres mitjançant el que ens ensenyen a les xarxes socials. Abracem més als éssers estimats i conversem amb la gent amb els quals quedem. Si cal, imposem-nos normes estúpides d'entregar telèfons a l'inici d'un sopar. I si quedem amb algú, aprenem a viure sense mirar la pantalla constantment. Si és urgent, ja ens trucaran. I si acostumem al nostre entorn a no contestar immediatament els missatges amb què ens bombardegem, viurem més relaxats i no quedarà res per respondre igualment. I si queda pendent, serà perquè no està entre les nostres prioritats vitals en aquell moment.

El propòsit és similar als que ens fem quan encentem un any nou i segurament a mi mateix em durarà una estona breu, la que trigarà a escriure l'article i repassar-lo. Però com qualsevol addicció, el primer és reconèixer-la i el segon és compartir-ho amb algú que està igual que tu. En aquesta batalla estem gairebé tots en una situació similar. Empatitzem i ajudem-nos a mirar-nos als ulls i recuperar les relacions socials perdudes. Tots ho agraïrem.

La loteria de Sant Jordi

GUILLEM LLUCH TORRES

Que no es preocupin els lectors, que aquest article no tracta sobre la Grossa de Sant Jordi, la rifa que Loteries de Catalunya organitza a finals d'abril, coincidint amb la diada dels llibres i les roses. El títol es refereix al fet que, per a llibreters i editors, aquesta diada és això, una loteria. Si cau cara, com aquest any, tots contents; si cau creu, com l'any passat, és un absolut desastre que amenaça d'enfonsar a més d'una editorial o llibreria modesta.

El motiu és que el dia de Sant Jordi, editors i llibreters es juguen bona part de la facturació de l'any, tenint en compte que les xifres, en l'àmbit de tot Catalunya, se solen situar per sobre dels 20 milions d'euros, segons dades del Gremi de Llibreters. Com és lògic, jugar-se les garrofes pràcticament mig any en només un dia comporta uns riscos i una ansietat evidents per a editors i llibreters.

Qui escriu aquestes línies ha viscut tres diades de Sant Jordi com a llibreter: la primera, postpandèmia, que va gaudir de bon temps i d'una bona afluència de públic; la següent, on les trombes d'aigua van impedir muntar parades -i en molts casos arreu de Catalunya, van deixar en paper mullat, literalment, centenars de llibres- i, en el nostre cas, van comportar una minva rellevant de vendes; i la d'enguany, on el bon temps

durant gran part del dia han afavorit també una bona afluència de clients. Dues cares i una creu.

Després de l'experiència de l'any passat, tots els editors i llibreters feia dies que miràvem amb ansietat les previsions meteorològiques. Les pèrdues de l'any 2022 al sector van ser sonades, ja no només pels llibres que es van fer malbé a moltes parades, sinó pels diners que es van deixar d'ingressar per la gent que, veient el temps que feia, va optar per no sortir a passejar i comprar llibres.

Aquest any, a banda del temps, a les llibreries del Pirineu hi havia un altre temor: els llibreters més experimentats alertaven que, quan Sant Jordi cau en diumenge, molta gent del país sol aprofitar per marxar a viure la diada a Barcelona. Risc de pluja i èxode de compradors era una combinació que amenaçava de ser letal per a molts llibreters de les nostres comarques. Finalment, però, l'èxode no va ser tan accentuat -i en la majoria de casos, es va veure compensat pels turistes i segons residents que van optar per venir a passar el Sant Jordi al Pirineu- i el temps va respectar la diada durant la major part del dia a bona part de l'Alt Pirineu i Aran.

Sigui com sigui, però, que una part importantíssima dels ingressos anuals d'editors i llibreters estiguin a

mercè d'elements com el temps o de com s'escau un dia al calendari són un problema evident per al sector. La culpa, lògicament, no és ni de la meteorologia ni del calendari, contra els quals no s'hi pot fer res. El problema rau en el fet que per a una immensa part de la població, l'únic dia de l'any -o pràcticament- en què compren un llibre és per Sant Jordi.

Evidentment, sort en tenim els llibreters de la molta gent que periòdicament ens visita i va comprant llibres al llarg de l'any. Si no fos així, ja podríem tancar tots, llibreters i editors. Però és igual de clar que sense aquest gran gruix de gent que únicament compra llibres per Sant Jordi i, potser amb una mica de sort, per Nadal, tampoc subsistiríem.

Malauradament, per a molts, la compra d'un llibre s'associa únicament a Sant Jordi, com s'associa la mona al Dilluns de Pasqua o els panellets a Tots Sants. La compra de llibres, doncs, és per a molts una moda, una cosa que es fa per Sant Jordi perquè és tradició, perquè queda bé i permet fer-se l'interessant penjant a Instagram una foto amb el llibre o llibres comprats o regalats. Igual que sembla que pel 'Black Friday' s'han de comprar objectes tecnològics, per Sant Jordi toca comprar un llibre.

Perillós i insostenible

L'altra derivada d'aquesta dinàmica consumista i de l'auge dels 'best sellers', dels autors mediàtics i dels llibres que s'anuncien per tot arreu és que els llibreters

hem de proveir-nos de grans quantitats d'exemplars, perquè sabem que moltíssima gent els voldrà de cop. Així doncs, hem de fer unes comandes monstruoses de llibres "per si de cas", perquè ningú vol fer curt i es vol quedar sense vendre un llibre el dia en què tothom en vol comprar.

Per Sant Jordi, les distribuïdores deixen els llibres en dipòsit a les llibreries, de manera que aquestes tenim 'barra lliure' per demanar tants exemplars com vulguem de tots els títols que ens semblin, sabent que els que no venguem els podrem tornar sense que se'ns cobrin. Com que mai sabem quin o quins seran els llibres de moda que acabaran tenint més èxit el dia de Sant Jordi, tirem molt llarg, comprant molts exemplars dels molts títols candidats a ser els més venuts i després acabem retornant caixes i caixes plenes de llibres i contes.

Aquesta dinàmica, a banda de saturar la logística i l'espai de llibreries petites, amb caixes i caixes de llibres i contes que cal entrar al sistema i després exposar o emmagatzemar com es pugui, generen una quantitat ingent de desplaçaments, de furgonetes de transport anant amunt i avall, les setmanes prèvies de Sant Jordi portant llibres dels magatzems cap a les llibreries, i les setmanes posteriors, fent el trajecte invers amb els nombrosos retorns.

És evident, doncs, que aquesta fórmula no suposa només un risc per a llibreters i editors, pel fet de jugar-se a una sola carta els ingressos de bona part de l'any, sinó que, a més, és molt poc sostenible mediambientalment i, al cap i a la fi, molt poc raonable. Malauradament, res fa pensar que la situació hagi de canviar a curt o mitjà termini.

Residus: passat, present i futur

JAUME PIGUILLEM

Esteu preparats per fer un viatge? Hem de ser ambiciosos i anar lluny, ben lluny. Parlarem del passat, de com vivim avui i, sobretot, viatjarem al futur a través de la temàtica dels residus.

Perquè una de les principals qualitats humanes és la d'imaginar. Projectar en futur per veure allò que encara no hi és i que voldríem que es fes realitat.

Anem un moment 50 anys enrere. Intenteu visualitzar com devia ser el vostre entorn fa mig segle. Voldria que busquéssiu a les vostres imatges mentals els residus. Segur que no serà difícil. Els residus eren pertot arreu i eren de moltes tipologies. Segur que podeu visualitzar una enorme quantitat (muntanyes!) de residus orgànics, però també de paper, de vidre, de metall, etc. I, fins i tot, ja llavors podríeu trobar un gran volum de residus plàstics.

Potser us serà difícil distingir totes aquestes tipologies per una senzilla raó: els residus estaven tots barrejats i, sovint, llençats o dipositats de manera in-

controlada.

Per trobar respostes ens hem de fer preguntes. Per obtenir respostes de valor, que ens facin avançar, hem de fer les preguntes pertinents.

A mitjan segle XVII, un brillant científic conegut per tothom era ajagut a l'ombra d'un pomer. De sobte, va ser impactat per una poma que es va desprendre de l'arbre i es va preguntar: per què els cossos amb massa cauen a terra quan els deixem en suspensió? Amb la seva investigació va assentar les bases de la Física moderna. Tot un èxit. Quina és la clau d'aquest èxit? Haver-se fet les preguntes pertinents.

Les preguntes que m'agradaria plantejar volen ser el més pertinents possibles: Volem un món sense residus? Encara més enllà: És POSSIBLE un món sense residus? Aquesta pregunta és probablement més pertinent o més exacta. Pujo una mica més l'aposta: És possible viure en un sistema social i econòmic on tot allò que es consumeix estigui fabricat amb recursos que

recuperem una vegada i una altra en un cercle infinit?

Abans de mirar decididament cap al futur, com a prèvia, em permetreu mirar de nou al passat. Cada època històrica té el seu moment frontissa, on hi van passar determinats successos que van desencadenar processos socials i culturals amb un resultat molt concret: un salt endavant a la història amb un impacte sobre la consciència col·lectiva.

A mitjan segle XV, Gutenberg va inventar la impremta i va revolucionar el món tal com el coneixien els seus coetanis.

Entre el segle XVI i XVII, els holandesos van protagonitzar la Revolució dels Països Baixos, que va acabar desembocant en la creació de les Províncies Unides dels Països Baixos, la qual es va erigir en una de les primeres repúbliques europees de l'època moderna.

L'any 1789, els francesos van protagonitzar una revolució "semblant" a l'holandesa per acabar amb la creació de la República Francesa. Ambdós casos van canviar per sempre la correlació de poders i contrapoders als estats moderns.

Són alguns exemples d'èpoques revolucionàries que, vull confessar-ho, em fan una certa enveja. Nosaltres tenim el dret a ser ambiciosos. També volem la nostra pròpia revolució. I una revolució només es planteja quan hi ha un enemic a batre, una prova que cal superar.

Arribats en aquest moment, us he de donar una mala notícia: estem en lluita. Som la generació de la lluita contra els plàstics, especialment d'aquells que són d'un sol ús. És un dels nostres principals enemics a batre, una prova que cal superar.

Lewis Carroll va dir: "La imaginació és l'única arma de la guerra contra la realitat".

Ha arribat el moment d'imaginar. Imaginar en futur per canviar la nostra realitat. Imaginem un futur en el qual tothom paga en funció dels residus que genera o, més concretament, en funció dels residus que no separa correctament a casa.

Imaginem un futur on el contenidor de rebuig, el de color gris, és pràcticament inexistent. Si la ciutadania, les empreses, els comerços, etc. separem correctament els residus que generem, pràcticament no llençaríem res al cubell de rebuig.

Fem-nos una altra d'aquestes preguntes pertinents: podem donar un valor econòmic concret als residus que generem?

L'Agència de Residus de Catalunya ho va plantejar en un cas concret. Es van preguntar: què passaria si poséssim preu a les burilles de cigarreta? Es tracta d'un residu que passa molt desapercebut i que, en canvi, inunda les nostres vides, a més de contaminar enormement els nostres entorns. Només una dada: una sola burilla de cigarreta pot afectar la qualitat de 1.000 litres d'aigua!

La Generalitat de Catalunya proposa aplicar la idea d'un Sistema de Dipòsit Devolució i Retorn a les burilles de cigarreta.

La idea de l'SDDR és senzilla: En primer lloc, s'aplica una taxa extra als productes que inclou el SDDR, posem 10 cèntims d'euro. Inevitablement, el producte és lleugerament més car quan el comprem. Quan aquest producte (per exemple una ampolla de refresc) esdevé un residu, aquest residu té el valor de la taxa aplicada: 10 cèntims. Els consumidors tenen l'opció de dipositar aquests residus als punts estipulats per l'SDDR i recuperar, així, els 10 cèntims extra.

Ja deveu estar imaginant com funcionaria, en un futur, l'SDDR de burilles: apliquem una taxa substancial al preu del paquet de tabac. Fixem un valor per a cada burilla de 20 cèntims d'euro. Els fumadors i les fumadores podrien guardar les burilles que generen i, finalment, entregar-les als punts habilitats, per tal de recuperar aquesta taxa, en funció del nombre de burilles entregades.

Ens agrada imaginar que, a poc a poc, les burilles llençades pels carrers (es calcula que són un 70% dels residus que hi trobem!) anirien desapareixent, així com les de les platges i el medi natural. Recuperaríem un enorme volum de burilles de tabac, que podríem tractar de la millor manera per minimitzar l'impacte ambiental que generen. Seria un futur sense burilles al nostre voltant.

És un exemple dels múltiples que podríem trobar d'això que en diem trencar esquemes.

Espero que aquest exemple pròxim que us plantejo us inspire per tal de veure els residus com una oportunitat de gestionar els recursos de què disposem, per tal de reduir l'enorme pressió que apliquem al nostre planeta, l'únic que tenim. Us convido a continuar viatjant cap al futur, projectant noves maneres d'obrar i de veure els residus, noves maneres que siguin capaces de trencar esquemes i protagonitzar, entre totes i tots, la nostra particular revolució.

L'espasa (renovable) de Dàmocles

BERNAT POUS

És condició humana no saber valorar quelcom fins que ho perdem. Això devien pensar Von Der Leyden i la majoria dels ministres europeus, quan Putin va anunciar que tallaria el subministrament de gas natural a la UE com a contramesura a les sancions imposades per la guerra d'Ucraïna. No va ser el cas d'Espanya i Portugal: Espanya importava el gas natural d'Algèria, i tenia prou capacitat d'importació per abastir part important del continent.

Però bé, quan Europa mirava a Espanya (ja mig tapant-se els ulls, com quan saps que algú fallarà un penal), Pedro Sánchez es va endinsar a un jardí geopolític de la mida d'un bosc amb el Marroc, el Sàhara i Algèria. I Espanya també es va quedar sense gas.

Més enllà de l'escassetat energètica i uns preus de l'electricitat descontrolats, aquest fet ha portat al conjunt de la Unió a replantejar de cap per avall el sistema energètic. Fa uns mesos, la Comissió Europea va compartir amb estats, corporacions, acadèmics i ciutadans un qüestionari per recollir propostes sobre un nou mercat elèctric comú, amb els objectius de (i) assegurar la independència energètica d'Europa, (ii) aconseguir l'estabilitat de preus i fer l'electricitat accessible a tots els ciutadans europeus, i (iii) accelerar la descarbonització del continent.

Per tal d'assolir la independència energètica ha calgut mirar cap endins, i veure on poden ser les noves fonts d'energia a Europa. Cada estat ha trobat una resposta diferent: l'eòlica (Escandinàvia, Països Baixos i Alemanya), la nuclear (França), la cogeneració (Alemanya), la solar (Espanya)...

La Cerdanya, i de fet la província sencera de Girona, és increïblement deficitària en termes energètics. El 2021 les comarques de Girona produïen només un 1,5% de l'energia de tot Catalunya. Aquest escenari canviarà radicalment a l'Empordà, ja que la zona de la tramuntana ha estat designada per instal·lar-hi un dels principals conjunts de parcs eòlics marins a l'Estat. Però com que la Cerdanya no té mar, quines opcions té la nostra comarca?

1 – Energia Solar

La península Ibèrica es beneficia del millor recurs solar a tot Europa. Amb l'abaratiment del cost de construcció dels parcs solars, a partir del 2017-18 un gran nombre d'inversors locals i estrangers es van posar fil a l'agulla a desenvolupar projectes.

L'energia fotovoltaica és la més barata de produir, però té el següent problema: tots els parcs solars produeixen energia a la mateixa hora. Com que a Espanya s'han instal·lat tants parcs solars (un 17% de la capacitat instal·lada a Espanya és fotovoltaica), quan fa sol entra a la xarxa elèctrica moltíssima energia, de manera que abaixa molt el preu de l'electricitat.

Aquest fet (la *canibalització* de la fotovoltaica) limita el retorn financer de l'energia solar, i ja ha provocat que s'aturi progressivament la inversió fotovoltaica a Espanya.

Si bé la Cerdanya rep prou sol per justificar la implantació de parcs solars, la sobreoferta d'energia al conjunt del sistema estatal durant les hores de sol fa poc atractiva aquesta opció.

2 – Energia eòlica

Tot i que els parcs eòlics són molt més cars que els fotovoltaics, ofereixen un funcionament bastant superior: si un parc solar funciona a màxima potència durant 1,800 hores a l'any (un 20% del temps), els parcs eòlics terrestres poden funcionar fins a 3,500 hores, i els marins fins a 4,500 hores.

A més, el vent, a diferència del sol, no és uniforme:

mentre fa vent a Catalunya, pot no fer-ne a Galícia, i a la inversa. Aquests dos fets fan que l'energia eòlica auguri uns retorns molt superiors.

La Cerdanya també té recurs eòlic i, per tant, si volem produir energia, hauria de ser una opció a considerar. No obstant l'anterior, l'impacte paisatgístic dels parcs eòlics és difícil de justificar a les nostres muntanyes, sobretot tenint en compte el pes del turisme a la nostra economia.

3 – Altres energies

La resta d'energies renovables són més cares de produir que l'energia fotovoltaica i l'eòlica. Això no obstant, totes han de tenir lloc al *mix* energètic per tal d'assegurar el subministrament d'energia a qualsevol moment.

De nit, quan sigui núvol o quan no faci vent, hi ha d'haver fonts d'energia capaces d'injectar electricitat al sistema. A la Cerdanya podrien ser viables les següents dues:

- **Geotèrmica:** per tal de produir energia geotèrmica cal situar-se sobre un camp de "potencial geotèrmic profund". A Catalunya, un estudi recent de l'ICGC n'ha identificat 3: un a l'Alt Empordà, un a la Vall d'Aran, i un entre Lles i l'Alt Urgell.

- **Biomassa:** les plantes de biomassa poden ser de mides reduïdes (més adients a la comarca) i aprofitar els residus forestals i de l'agricultura i ramaderia per produir energia. A més, més enllà de la producció directa d'electricitat, una oportunitat identificada a les regions on hi ha ramaderia és l'aprofitament de la femta per a la producció de biogàs (amb potencial per a la indústria i el transport) i biometà (que té els mateixos usos que el gas natural).

La Cerdanya faria bé d'explorar el seu potencial energètic, ara que som enmig d'un canvi de paradigma a escala europea. Malgrat tot, cal tenir present que no totes les regions han de ser productores d'energia, i que sol ser difícil aconseguir que els beneficis de la producció d'energia acabin revertint al territori. Convertir la Cerdanya en un productor de renovables pot dur grans beneficis a curt termini, donades les inversions inicials multimilionàries, però posaria en risc l'economia i medi de la nostra vall. No és el pitjor escenari fer servir el nostre capital polític en altres sectors, deixar el lloc de Dàmocles a altres regions i fugir lluny de l'espasa que penja al sostre, que ves a saber si caurà en algun moment.

Pirineu de Lleida, fins a quan?

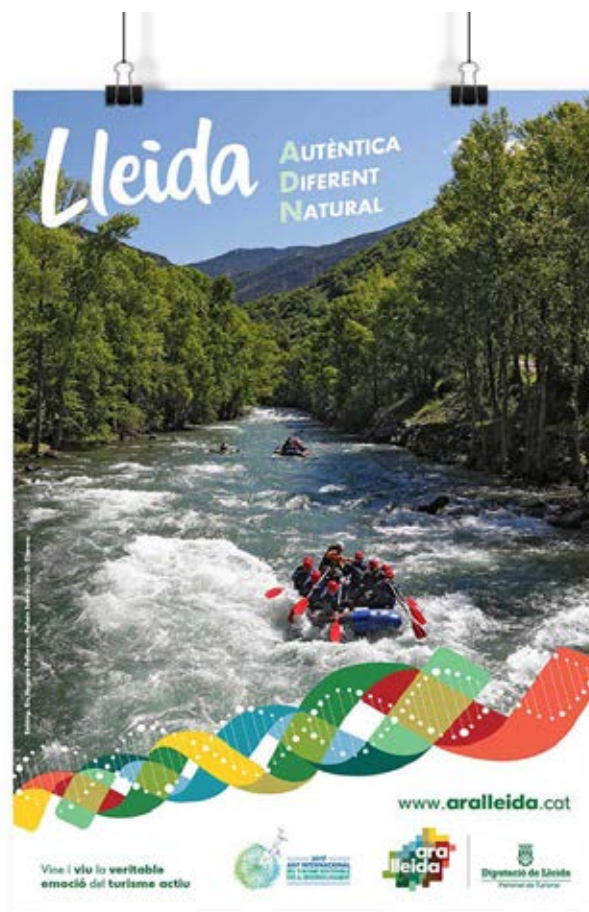
AMADEU GALLART SORT*

No voldria pas que el meu amable lector, sobretot les lectores, com deia el company arbequí Francesc Pané, pensin que m'ha agafat un atac de nervis amb el tema de la província de Lleida actualitzada com a Terres de Lleida. No, ho desmenteixo rotundament. Fa cinquanta anys que reclamo, en grup i individualment, que el Pirineu de la província de Lleida no és el Pirineu de Lleida, és una part molt important del que coneixem com a Alt Pirineu i Aran, regió de la qual també en forma part la meitat de la comarca de la Cerdanya adjudicada a la província de Girona

En clau d'ironia, el que més desitjaria és poder proclamar aquesta reivindicació cinquanta anys més, cosa que per a un, com jo, nascut l'any 1947, és francament improbable. Prometo, doncs, en aquests dies d'avant-sala de les festes de Nadal, continuar defensant una nomenclatura territorial adequada des del cel, des de l'infern, o des del purgatori (els llimbs ja no em pertiquen per no tenir la categoria de nadó). Perquè, amics i amigues, la cosa va per llarg, al darrere de la continuada promoció d'un ideal Pirineu lleidatà, amb neu de Lleida, naturalment, hi ha institucions molt poderoses, com la diputació de Lleida, o en la seva proporció, la diputació de Girona.

Envejo la maduresa institucional que ha adquirit la diputació de Tarragona que ha aconseguit distingir entre el Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre. No vull pas insinuar que la situació territorial d'aquella província sigui idíl·lica, de cap de les maneres, però han estat capaços d'entendre que no hi ha cap raonament per voler fer tarragonins a la gent de Tortosa, d'Ampostà o de Mora d'Ebre. Serà qüestió de repassar la història de les darreres dècades i mirar d'esbrinar els orígens i les causes d'actituds tan diferents.

La veritat és que, personalment, no sé veure en què perjudica les comarques de Lleida el reconeixement institucional de les comarques de l'Alt Pirineu i Aran. Encara recordo algunes manifestacions de l'Àngel Ros, quan era alcalde de Lleida (devia ser un bon alcalde perquè va ser reelegit molts anys), manifestant que el Pirineu no s'hauria d'escapar de la influència lleidatana. I en part, podria estar-hi d'acord. La magnífi-

ca existència universitària de la Universitat de Lleida (UDL) ha fet molt per atreure joventut pirinenca, malgrat la fortíssima competència de Barcelona. I el mateix podem dir d'altres serveis que pot proporcionar una ciutat de cent quaranta mil habitants, ben estructurada i amb equipaments de tot tipus.

Però tot això no es contradiu amb el fet que, des de Lleida, no s'hauria de veure com a cap perill el desenvolupament institucional propi de les comarques altpirinenques. És que potser els estudiants pirinencs deixarien de freqüentar les aules universitàries de la UDL? És que potser l'Arnau de Vilanova deixaria de rebre pacients pirinencs per a moltes de les especialitats en què gaudeix de merescut prestigi? Res, absolutament res, tenen a perdre les comarques de Lleida amb el funcionament, amb veu administrativa pròpia, de les comarques de l'Alt Pirineu i Aran.

Un no entén l'agressivitat de campanyes com ara les de la "Neu de Lleida" o l'enorme promoció del concepte de "turisme lleidatà", quan moltes vegades es parla solament de turisme del Pirineu. Tampoc la por soterrada d'alguns mitjans de comunicació a deixar passar missatges que puguin ajudar a una cultura del territori pirinenc. Tampoc entenem la postura d'una institució tan poderosa en la demarcació provincial com la Diputació, que proclama, dia sí, dia també, la unitat indissoluble de les Terres de Lleida o de les comarques ponentines, assimilant, sense cap temor de Déu, a les comarques de l'Alt Pirineu i el territori d'Aran.

Més enllà dels perillósissims sentiments de patriotismes de campanar, aquest articulista reivindica el raonament, l'atenció als grans geògrafs de tradició catalanista com Pau Vila i els geògrafs del seu equip, als grans coneixedors de la nostra cultura com Joan Corominas i, en general, als estudiosos sense interessos materials immediats. Tant de bo l'esperit nadalenc faci també via en els debats territorials.

**Economista*

Hi ha gentrificació a la Cerdanya?

JOSEP Mª PRAT FORGA*

Aquest article és un extracte molt resumit del llibre sobre la gentrificació i la turistificació a la Cerdanya que han fet els autors Pep Vivas i Elías, Josep Mª Prat Forga, Jorge Sánchez Naudín, Laia Aleu Barnadas i Andrés Di Masso Tarditti (Vivas *et al.*, 2022), editat per l'Institut d'Estudis Ceretans l'any 2022.

La gentrificació fa referència a una forma de transformació urbanística que ha guanyat rellevància en els darrers anys a conseqüència del desenvolupament d'algunes dinàmiques territorials i polítiques d'inversió per acumular capital (Di Masso *et al.*, 2022). Al principi, es va produir el desplaçament de les classes populars dels llocs urbans on vivien, en pro de l'arribada de classes socials amb major poder adquisitiu i un capital cultural elevat que els permetia distingir-se socialment (Aleu i Rojas, 2022). El concepte de gentrificació ha variat amb el temps, especialment a causa del desenvolupament d'alguns tipus de turisme i unes polítiques públiques urbanístiques que afavoreixen el desplaçament de la població, provocant efectes, per exemple, en els preus dels immobles, però també està relacionada amb la sensació d'expulsió simbòlica del lloc, ja que crea una atmosfera seductora que estimula un nou estil de vida, percebut com a "socialment distintiu", a la recerca d'una singularitat identitària i de l'encasellament social. Tot això fa que en els territoris afectats es modifiquin moltes pràctiques socials i hi hagi canvis en els seus usos recreatius i comercials (Vivas *et al.*, 2022).

Així, en alguns territoris rurals es produeix un procés gentrificador, provocant la seva transformació social i paisatgística, a disposició dels interessos, gustos, preferències estètiques i de consum de la classe mitjana postindustrial urbana, qui s'estableix al camp, atreta per un idil·li rural i que, mobilitzant el seu capital

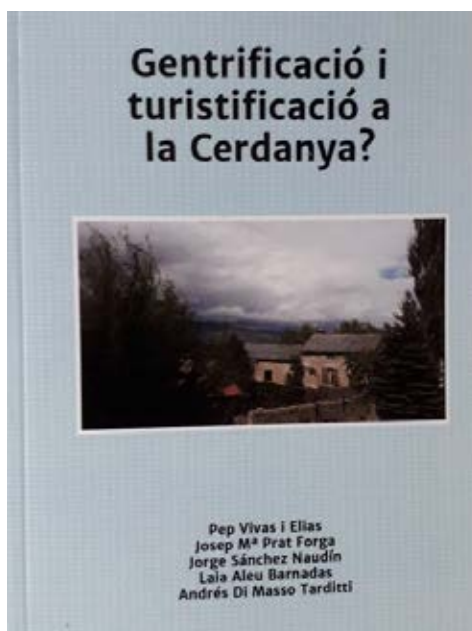
social i econòmic, s'imposa a les formes de vida de la població local, de manera que una part de la població local hagi d'abandonar el lloc on viu o modificar profundament la seva forma tradicional de producció i vida. Els pobles afectats es van transformant en l'àmbit estructural i estètic, restaurant-se arquitectònicament i orientant la seva activitat econòmica al turisme i a les necessitats dels segons residents, creant un cicle de dependència de la construcció, el turisme i la indústria del lleure. Aquesta transformació no és neutral, ja que comporta un augment del nivell de vida i dels preus en el territori. Tot plegat, potenciat per la davallada demogràfica dels darrers anys en

el món rural, la concentració de l'activitat laboral a les ciutats i la industrialització i la mecanització de les activitats agrícoles, ha fet que es produeixi un increment de la inversió en la restauració d'edificis antics i en la construcció de nous habitatges per atraure nous pobladors amb major poder econòmic, mitjançant la promoció dels "pobles amb encant", a través del màrqueting territorial. (Carrosio *et al.*, 2019).

D'aquesta manera, amb la gentrificació, no solament es modifica l'estructura urbana

dels pobles, sinó que també es construeixen noves urbanitzacions, que a més d'ocupar gran superfície, també segueixen els paràmetres urbanístics dels barris residencials de les ciutats (molta zona enjardinada, parcs infantils, profusió d'arbres, placetes, piscines, zones esportives, fonts, proximitat de grans superfícies comercials, etc.) (Prat, 2018).

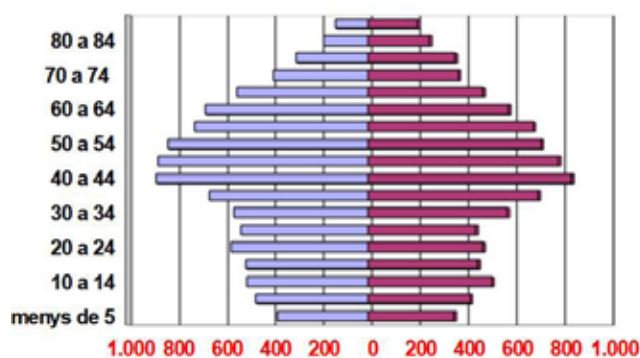
Hi ha gentrificació a la Cerdanya? Per respondre aquesta pregunta, en primer lloc, ens fixarem en l'estructura demogràfica de la Baixa Cerdanya (la part

espanyola de la comarca) segons les dades de l'IDESCAT. Des de l'any 1995 fins al 2020, ha presentat un considerable augment de població resident, passant dels 12.702 habitants empadronats, als 19.107 en acabar el 2020, la qual cosa ha suposat un creixement del 50,43% en aquests vint-i-cinc anys. Per grups d'edat, el grup fins als 19 anys ha passat de ser el 21,61% del total de la població registrada a la comarca en el 1995 al 18,02% en el 2020, és a dir, s'ha reduït 3,59 punts percentuals; mentre que l'interval entre els 19 anys i els 65 anys ha passat del 60,37% al 63,24%, amb un augment de 2,87 punts percentuals; i el grup d'edat a partir dels 65 anys ha passat del 18,02% al 17,93%, amb una rebaixa de 0,09 punts percentuals. Si ens fixem en la piràmide d'edats de l'any 2020 (figura 1), veiem que hi ha una majoria de població entre les 35 i els 60 anys, mentre que la base de gent molt jove és molt més prima. En resum, la població de la comarca està envellint.

Figura 1.

Piràmide d'edats de la Baixa Cerdanya (any 2020)

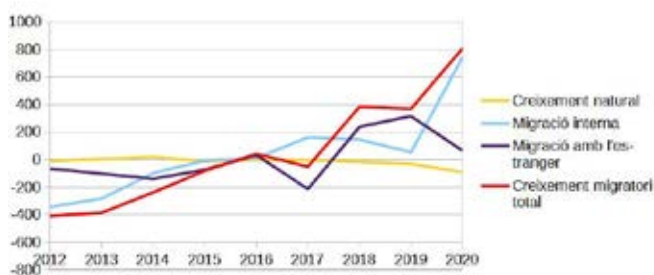

Font: Vivas, et al., 2022, a partir de l'IDESCAT (2022)

No obstant això, el creixement natural de la població ha estat força equilibrat en aquest període (figura 2), ja que les defuncions s'han compensat amb els naixements, excepte quan a partir de l'any 2020, l'efecte negatiu de la pandèmia de la COVID-19 va fer créixer de manera inusual la mortalitat, especialment entre la gent de més edat. Per altra banda, el moviment migratori total, que al principi del període era negatiu a causa de la crisi del 2008 (amb més emigracions que immigracions), es va estabilitzar entre els anys 2015 i 2017, tornant a produir-se un superàvit immigratori a partir d'aquesta data, tal com ja havia passat abans de la crisi.

Figura 2.

Evolució demogràfica de la Baixa Cerdanya (2012-2020)

Font: Vivas et al., 2022, a partir de l'IDESCAT (2022)

Si analitzem amb més detall aquests moviments migratoris, veiem que les migracions nacionals han evolucionat de forma similar a la migració total, excepte que la tornada al superàvit immigratori va començar a produir-se una mica abans; mentre que en el cas de les migracions estrangeres, l'evolució ha estat diferent, ja que entre els anys 2012 i 2015 la tendència va seguir el mateix biaix negatiu que les migracions internes (amb més emigracions que no pas immigracions), però en els anys 2015 i 2016 es va produir un canvi de tendència, arribant a superar les immigracions a les emigracions. Tanmateix, en el 2017 va haver-hi una forta emigració, i el mateix va passar l'any 2019 a causa de la pandèmia de la COVID-19.

Si ens fixem en l'aspecte socioeconòmic, des de l'any 2003, la variació anual de l'IPC ha mantingut una gran fluctuació, amb tendència decreixent, destacant tres moments temporals de forta baixada percentual: a) l'any 2009, com a resposta a l'inici de la crisi del 2008; b) el període 2014-2016; i c) l'any 2020, a causa de la pandèmia. Aquesta variació percentual anual de l'IPC, que abans de l'inici de la crisi estava al voltant del 3-4%, l'any 2009 va baixar fins al 0,2%, tornant, després, a enfilar-se quasi als nivells anteriors a la crisi, encara que ben aviat, a partir del 2011, va tornar a baixar fins al 2015, quan va arribar a ser negativa (el -0,2%), i tornant a repuntar posteriorment a nivells d'abans del 2009, de forma molt efímera, ja que molt ràpidament va tornar a baixar, arribant al 0,4% l'any 2020, però pujant de nou els preus l'any 2021 fins al 2,9% i acabant l'any 2022 al voltant del 10%.

Així doncs, en la comarca de la Cerdanya, la pandèmia de la COVID-19 també va impactar força en les principals activitats productives (el turisme, la construcció i els serveis associats a les segones residències), provocant una contracció rellevant de la construcció i

la promoció immobiliària. Aquesta dinàmica negativa també es va traslladar al mercat laboral, on l'atur va augmentar amb força (un 36,0%) i la taxa de desocupació va assolir el 7,8%, de manera que la recuperació iniciada el 2013 se'n va anar esvaint (Oliver, 2021). En conseqüència, l'atur registrat a la comarca ha crescut en els darrers quinze anys, primer amb la crisi i després amb la pandèmia, encara que els nivells assolits en aquest segon cas han estat inferiors als primers. Sigui com sigui, l'actual taxa d'atur registrat està al voltant del 7-8%, per sota de la mitjana de Catalunya, que està per sobre del 10%.

Per la seva banda, la renda familiar real disponible de la població de la comarca, que a principis dels 2000 era relativament constant, amb algunes petites oscil·lacions poc significatives, es va començar a reduir des de l'inici de la crisi del 2008, encara que va tornar a pujar a partir del 2015. Tanmateix, l'aparició de la pandèmia va provocar un nou daltabaix econòmic, i quan semblava que tornava a revifar de nou l'economia, la guerra d'Ucraïna i les seves conseqüències econòmiques (pujada dels preus, pujada del tipus d'interès, augment del preu dels diners, increment exagerat de la inflació, etc.) han tornat a posar-la en perill de fort decreixement i, fins i tot, recessió. Ara bé, des de finals del 2021 hi ha un repunt de l'activitat econòmica a la comarca, a nivells similars als de mitjans de la dècada anterior. Un clar exemple està en el sector de la construcció, on darrerament s'han iniciat noves promoció immobiliàries en alguns municipis, com pot ser el cas de Bellver, Ger, Fontanals, Alp, etc.

Així mateix, a causa de la pandèmia, també s'ha produït l'arribada de famílies, majoritàriament des de la Regió Metropolitana de Barcelona, les quals, tot facilitat per la instal·lació a la comarca d'infraestructures de comunicació més ràpides i fiables (com pot ser el cas de la fibra òptica), han aprofitat la conjuntura per fer tele treball, la qual cosa ha facilitat el seu desplaçament familiar al món rural i l'ocupació permanent de les segones residències. També, aprofitant la pandèmia, parelles jubilades amb un bon poder adquisitiu han preferit traslladar-se a viure a la comarca des de les grans ciutats i establir-hi la seva residència permanent. Aquest flux de nova població ha necessitat un lloc on viure, per la qual cosa, si ja tenien una segona residència a la comarca, l'han convertida en habitatge habitual, mentre que si no la tenien, han procedit a llogar o a comprar una,

o a compartir-la, la qual cosa ha disparat la demanda immobiliària i l'augment dels preus de venda i de lloguer dels habitatges. Amb el desplaçament de població (gent jove de la comarca ha marxat i nous pobladors que han vingut) i els canvis econòmics i socials, s'està produint una sèrie de processos psicoambientals, de manera que també es produeix un desplaçament simbòlic. Aquest procés de desposseïció del lloc, a través de la desidentificació amb els nous veïns que arriben (implicació simbòlica), pot provocar una afectació als llaços veïnals i comunitaris (implicació social) i l'evitació de diferents espais del municipi (zones residencials, urbanitzacions, etc.) (Vivas *et al.*, 2022).

A més, recentment també ha aparegut un nou problema immobiliari al voltant de l'escassa oferta d'habitatges de lloguer. Els seus propietaris prefereixen mantenir aquests habitatges buits i llogar-los solament per períodes relativament curts (la temporada d'esquí, les temporades d'estiu o els caps de setmana), perquè els surt molt més rendible en l'àmbit econòmic que no pas el lloguer fix a llarg termini. Sigui com sigui, tal com recull la premsa local i nacional (figura 3), la manca de primera residència disponible a la comarca, unit al fet que l'habitatge s'ha convertit en un refugi d'inversors, està generant un augment en els preus dels habitatges, produint el desplaçament bidireccional de la població i una incipient gentrificació del territori.

Figura 3.

Recull de notícies de la premsa local i nacional

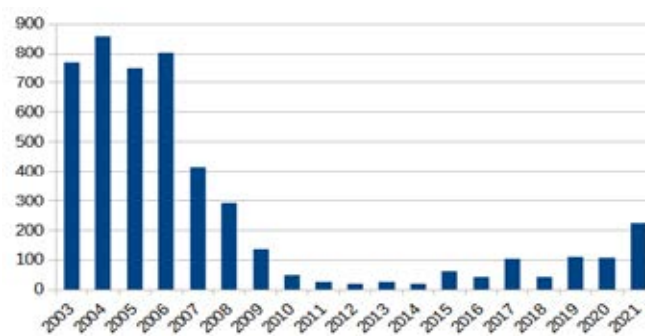
Font: Vivas *et al.*, 2022

Després de presentar el problema sobre l'habitatge i el desplaçament material i simbòlic, analitzarem com ha evolucionat l'habitatge a la Baixada Cerdanya els darrers anys, una vegada superada la crisi del 2008. Per fer-ho, ens basarem en dades oficials extretes dels informes anuals de la Direcció General d'Habitatge de la Generalitat de Catalunya i en les dades que, com en els anteriors punts, ens ofereix l'Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). Així, en primer lloc, la venda d'habitatges de nova construcció a la comarca en els darrers vuit anys, quan començava a quedar enrere la crisi del 2008, encara no ha assolit els nivells d'abans, encara que, a poc a poc, es va recuperant. Destaca la forta baixada de l'any 2015, no tornant a tenir un creixement de les vendes fins a l'any 2021, encara que una mica per sota del que hi havia el 2014. En canvi, la venda d'habitatges de segona mà, que el 2014 era quelcom inferior al d'habitatges nous, va anar pujant amb força fins al 2017, estabilitzant-se durant tres anys i decreixent el 2020 a causa de la pandèmia. Això no obstant, el 2021 va tornar a créixer ràpidament, amb xifres molt superiors a les 2014 i que ara ja són força semblants a les d'abans de l'inici de la crisi. En aquesta evolució positiva de les vendes d'habitatges, nous i de segona mà, tenen molt a veure els tipus d'interès hipotecari a més de tres anys que llavors hi havia, arribant a uns tipus d'interès molt baixos (< 2%).

Per altra banda, segons les dades oficials de la Direcció General d'Habitatge, tal com podem veure en el gràfic de la figura 4, amb la crisi econòmica es va reduir de soca-rel la construcció de nous habitatges, arribant a xifres quasi simbòliques en el període 2010-2016, però tornant a repuntar molt lleugerament en els darrers anys. Aquesta davallada de la nova construcció d'habitatges va anar aparellada amb un increment de l'oferta de lloguer, encara que aquest, tal com ja hem dit, darrerament s'ha modificat, afavorint el lloguer turístic per temporades. No obstant el fort alentiment de l'inici de construcció de nous habitatges i la crisi econòmica, els preus de venda dels habitatges de nova construcció s'han mantingut estables, amb lleugeres oscil·lacions temporals, amb apreciables pujades els anys 2015 i 2018; mentre que els preus dels habitatges de segona mà han continuat a l'alça. No hem d'oblidar que estem davant de la quarta comarca amb els preus de venda (€/m²) més cars de Catalunya.

Figura 4.

Evolució dels habitatges iniciats a la Baixada Cerdanya (2003-2021)

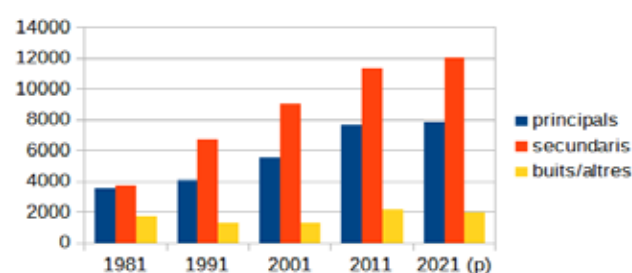

Font: Vivas et al., 2022, a partir dels informes sobre el sector de l'habitatge (2004-2021)

Davant aquesta situació, encara que el parc d'habitatges de la comarca ha anat creixent de manera constant, en l'última dècada, ho ha fet amb un ritme per sota del qual hi havia en les dècades anteriors, amb uns nivells de creixement al voltant del 35-40% els habitatges principals i del 25-35% els secundaris; excepte just després de l'obertura del túnel del Cadí, l'any 1984, quan el nivell del creixement del parc secundari d'habitatges va ser del 83% (figura 5).

Figura 5.

Evolució del parc d'habitatges a la Baixada Cerdanya (1981-2021)

Font: Vivas et al., 2022, a partir de l'IDESCAT (2022)

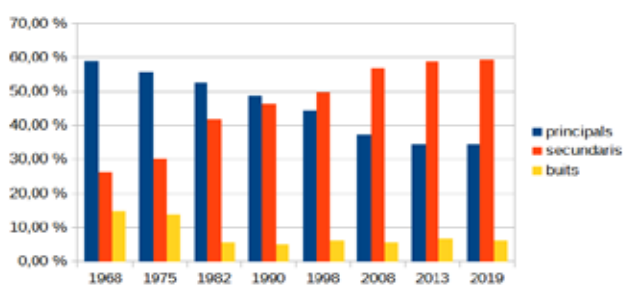
Per altra banda, segons dades facilitades pel Consell Comarcal de la Cerdanya (publicades el 28 de març de 2009 al diari Regió 7), l'ocupació de les segones residències a la Baixada Cerdanya ha baixat de 77,4 dies, l'any 1994, a 51 dies, el 2009. Aquesta ocupació es distribuïa en: 19 dies l'estiu; 13,8 dies l'hivern; 9,7 dies la primavera; i 8,1 dies la tardor, majoritàriament els caps de setmana i ponts. No tenim dades actuals d'aquesta ocupació, però seguint la tendència anterior podríem estimar que en l'actualitat podria estar al

voltant dels 30-40 dies/any, la qual cosa representa gairebé el doble de les xifres que han publicat alguns mitjans aquests últims anys. Tanmateix, sigui quina sigui la quantitat real, l'ocupació anual de les segones residències a tota la comarca presenta dos fenòmens importants: una baixa ocupació anual i una alta temporalitat.

Si analitzem com ha evolucionat històricament el tema de l'habitatge a la part francesa de la Cerdanya (l'Alta Cerdanya) (figura 6), podem veure com, percentualment, el parc d'habitatges secundaris, que abans era molt minoritari, ha anat creixent a un ritme molt més gran que no pas els habitatges principals, de manera que en l'actualitat gairebé és el doble que aquest últim. El mateix succeeix amb els preus mitjans de venda, que s'han incrementat força des de finals del segle passat, quan la demanda, per part de població espanyola, de segones residències a l'Alta Cerdanya, on eren més barates, ha crescut a causa de l'alt preu de venda dels habitatges en la part espanyola de la comarca. Aquesta pujada de la demanda ha provocat un augment dels preus en l'Alta Cerdanya, que encara no arriben al mateix nivell que a la Baixa Cerdanya.

Figura 6.

Evolució percentual del parc d'habitatges a l'Alta Cerdanya (1968-2019)

Font: Vivas et al., 2022, a partir de l'INSEE (2022)

Un fenomen nou que s'està produint en el mercat immobiliari de la comarca es troba en l'oferta d'habitatges d'ús turístic (VUTs) i Airbnb, ja que, tal com hem indicat abans, una de les conseqüències més clares d'aquests processos és que es produeix un desplaçament material de la població i un buidament de certes zones residencials o urbanitzacions, perquè resulta més rendible introduir aquests habitatges al mercat temporal que no pas al mercat de lloguer fix. A més de satisfer les necessitats d'hostalatge, s'ha modificat

l'oferta d'altres serveis, com l'hostaleria o l'adaptació dels establiments comercials (botigues d'alimentació, tèxtil, botigues d'esports, de decoració i llar, entre d'altres) per tal de cobrir i atreure les necessitats dels turistes i de la nova població resident.

Davant aquesta situació, amb els altíssims preus de venda dels habitatges, i gairebé sense oferta de lloguer a llarg termini, la joventut de la comarca només té tres alternatives possibles: a) continuar vivint a casa dels seus pares, la qual cosa provoca que la taxa d'emancipació residencial hagi baixat del 30% en el 2012 al gairebé 20% en el 2022; b) compartir habitatge amb altres joves; i c) emigrar a altres territoris amb habitatges més assequibles i, segurament, majors oportunitats laborals. Sobre el retard en l'edat d'emancipació de la joventut de la comarca, que no és exclusiu a aquest territori, cal assenyalar que una vegada se n'han anat del nucli familiar les opcions residencials que se'ls presenta són gairebé dues: el lloguer o la compra amb hipoteca. Totes dues possibilitats impliquen elevats pagaments mensuals regulars que, moltes vegades, representen una part important del seu salari, dins d'un context de forta precarietat, inestabilitat laboral i sense clares polítiques públiques d'oferta d'habitatges protegits per als joves (Prat, 2021). A més, en la situació econòmica actual, l'augment dels tipus d'interès dels diners provoca un important increment dels interessos de les hipoteques, la qual cosa es tradueix en més altes quotes mensuals i en la reducció de les noves operacions hipotecàries. Així mateix, la propietat sense hipoteca comença a produir-se entre parelles que, una vegada superats els 50 anys, decideixen traslladar la seva residència habitual des de les grans urbs a la Cerdanya, per la qual cosa procedeixen a vendre o llogar la seva anterior propietat i comprar-se la nova en un entorn rural.

Tampoc podem obviar que alguns propietaris de terrenys i empresaris i comerciants s'han afavorit amb aquesta situació. Els primers venen terrenys, que eren rústics i ara són urbans, a preus abans impensables. Els segons, per la seva banda, estan dedicats quasi en exclusiva a donar resposta a les noves demandes i necessitats dels turistes i dels segons residents. Algú diu que s'hauria de prohibir la construcció de noves segones residències. El problema rau en el fet que, fa ja uns quants anys, la Generalitat va aprovar un pla urbanístic municipal, amb algunes modificacions pos-

D'esquerra a dreta: Frederic Abelló (Ceretània), Enric Quílez (GRC i Confluència per una Cerdanya Sostenible); Àlex Rubio (Ajuntament de Puigcerdà), Josep Maria Prat (Institut d'Estudis Ceretans) i Josep Vivas (autor del llibre). Foto: Francesc Esteban.

teriors, però no massa significatives, que contemplava un gran increment de la superfície urbanitzable a la comarca, de manera que els propietaris d'aquests terrenys que encara no s'han venut paguen anualment el corresponent IBI i ara comencen a vendre'ls per por que no ho puguin fer en un futur o perquè, senzillament, ells o els seus hereus necessiten més liquiditat monetària.

Conclusions

Tal com s'ha anat desgranant al llarg d'aquest article, la gentrificació rural és un procés força complex i amb múltiples cares. En el cas de la comarca de la Cerdanya, veiem que el seu territori ha quedat a mercè de les seves dinàmiques com a espai idoni per acollir persones d'alt poder adquisitiu, especialment amb la construcció i compra de segones residències, oferint un entorn bucòlic de retir i natura que atrau les classes urbanes amb un cert poder adquisitiu. Aquesta primera idea està estretament relacionada amb la història social i econòmica de la comarca, donat que durant més d'un segle la Cerdanya ha estat un emplaçament molt buscat pel descans i el fet de gaudir de la classe benestant

de Barcelona i la seva Regió Metropolitana.

Amb la gentrificació i el turisme, en la comarca s'ha generat una forta pressió sobre el mercat immobiliari, que ha augmentat els preus de compra dels habitatges i posat els lloguers a disposició del turisme de temporada. D'aquesta manera, les noves generacions de la població local i moltes persones nouvingudes no poden assumir un lloguer ni una hipoteca per comprar un habitatge a la comarca, la qual cosa els obliga a anar-se'n a viure fora, encara que, a vegades, hi continuïn treballant, o bé a viure en la casa familiar dels pares o compartint habitatge amb altra gent.

Per altra banda, aquesta gentrificació ha ajudat a adaptar la comarca a les noves demandes, sobretot, dels nouvinguts amb alt poder adquisitiu. D'aquesta manera, amb el pas del temps, els serveis, els comerços i els usos dels pobles de la comarca han anat priorititzant la satisfacció del turista i d'aquesta nova població permanent, en detriment de l'antiga població local. En aquest marc, per tal d'assolir el seu anhel, s'han produït canvis en els llocs on s'estableixen, a fi que se satisfacin els seus estàndards de vida pel que fa a botigues, serveis i oferta d'oci i cultural. Aquest fet es tradueix,

entre d'altres, en l'obertura de restaurants gastronòmics i bars de disseny; així com multiplicar l'oferta de nous festivals (música, concerts...), conferències, festes, etc., a banda de la ja coneguda promoció de l'esquí i dels esports de muntanya com a esquer per a aquests nous residents i per al turisme.

Aquest viratge massiu cap al turisme i el sector dels serveis redueix les possibilitats de feina fora de l'hostaleria, els serveis per a segones residències i el sector de la construcció, i difumina les possibilitats de vida a la comarca per a les persones que hi han crescut, al marge de la població nouvinguda amb un bon poder adquisitiu, que pot aprofitar-se de les facilitats de tenir una feina a distància i gaudir de bona mobilitat per desplaçar-se a la ciutat quan sigui necessari. És a dir, la Cerdanya es torna més consumible, però no massa habitable. A mesura que la comarca es va transformant i refinant, l'oferta és cada vegada més atractiva per a les persones urbanes i es genera un cicle de retroalimentació. És en aquest punt quan, aprofitant la conjuntura, molta gent descobreix les comoditats d'un espai rural completament habilitat per dur a terme un estil de vida similar a l'urbà, especialment després de la pandèmia per la COVID-19.

Així mateix, el desenvolupament econòmic de la comarca, enfocat cap a l'economia cultural i creativa, lligat amb l'aparició de plataformes com Airbnb i altres, també pot incidir en el procés de substitució de les pràctiques locals, com ja hem apuntat anteriorment, la qual cosa, a la vegada, pot afectar el procés de construcció del significat del lloc. D'aquesta manera, la comarca pot "deixar de ser" de les persones que hi viuen, dels cerdans, atès que poden "deixar de sentir" que formen part d'ella, de forma individual i col·lectiva. Les persones que hi viuen poden experimentar, tant col·lectivament com individualment, que la Cerdanya "no és com era", "no és com m'agradaria que fora", "no forma part de *mi* o del *nosaltres*". La Cerdanya pot ser, en el futur, dels "altres", de les noves classes urbanes i de les persones que viatgen i passen per ella. Aquesta és la "sensació" que pot tenir la població local, que pot arribar a esgotar-se que sigui així. Per això, en els pròxims anys poden esdevenir-se processos de destrucció creativa del sentit del lloc de les persones i dels col·lectius que hi viuen quotidianament.

A més, s'està visualitzant un greu problema de l'habitatge a la Cerdanya i es comença a donar una certa

reactància social, en la qual s'està denunciant la violència del capital cap a sectors de la població cerdana, la violència d'un consum desmesurat a la comarca (i l'impacte que això provoca) i la violència amb relació a la lluita de classes, perquè les classes urbanes de bon poder adquisitiu, el que hem anomenat en algun moment com a "noves classes mitjanes", donat el seu poder econòmic, conquisten literalment el terreny, el sòl, l'habitatge... a les classes mitjanes tradicionals i a les classes rurals.

Per altra banda, el canvi climàtic provocarà nous plantejaments en el turisme i l'economia en el futur, especialment en el turisme relacionat amb la neu, amb importants reptes per sobreviure i modificar-se davant la nova situació. Tampoc podem oblidar que el problema de la gentrificació, més avançat en el cas de la Baixa Cerdanya, també comença a afectar seriosament l'Alta Cerdanya i corre el risc d'estendre's a comarques veïnes, que ara com ara encara no tenen aquest greu problema.

Per últim, no podem oblidar que el model econòmic que hem creat al segle XX, de manera directa o indirecta, es basa en un consum intensiu del territori, que representa la urbanització i la degradació del paisatge, en el millor dels casos i, en el pitjor, la seva destrucció literal, ja que no s'ha tingut en compte els costos paisatgístics i mediambientals.

Propostes de futur

En aquesta situació, l'economia local s'hauria de desenvolupar, creiem, a partir de diferents eixos d'actuació. Entre ells, podem citar: continuar millorant les infraestructures (comunicacions, noves tecnologies, serveis sanitaris i educatius, etc.); promoure els habitatges de protecció oficial; afavorir el lloguer dels habitatges buits tot l'any; no augmentar la superfície urbanitzable ja aprovada; controlar la construcció de piscines i zones verdes; vigilar i acotar els habitatges turístics; regular els habitatges turístics i de temporada; fomentar la producció agroalimentària local; recercar i afavorir la instal·lació de noves activitats econòmiques basades en la biotecnologia, la informàtica i les comunicacions, etc.

Finalment, com a tall d'exemple, cal indicar que en la jornada que es va celebrar el 18 de febrer de 2023, amb motiu de la presentació del llibre "Gentrificació i turistificació a la Cerdanya?" (Vivas *et al.*, 2022) a l'au-

ditori del Museu Cerdà de Puigcerdà, es van presentar algunes possibles solucions al problema de l'habitatge i la gentrificació a la comarca. Entre elles, cal destacar:

- Que cal que els municipis destinin més recursos per fer pisos de protecció oficial.
- Que cal afavorir la restauració d'edificis als barris vells dels municipis, tot i que això és més car que la construcció de nova planta.
- Que cal promoure cooperatives d'habitatges o figures com la multipropietat.
- Cal canviar la regulació del mercat immobiliari, tant legislativament (Generalitat; Estat) com des dels POUM.
- Cal limitar la construcció de segona residència per frenar l'especulació, invertir més en habitatge públic i en restauració; alguns municipis, com Puigcerdà o Bellver, tenen moltes cases del centre del poble en un estat lamentable i molts pisos buits que podrien ser rehabilitats per fer-hi habitatge social.
- S'ha de promoure el canvi d'usos d'algunes infraestructures actualment en desús per fer-hi habitatge protegit, com podria ser, per exemple, el cas de la caserna de la Guàrdia Civil de Puigcerdà, que en l'actualitat té alguns blocs deshabitats.
- S'han de afavorir les implantacions de noves activitats productives, especialment dins dels sectors agroalimentari, la biotecnologia i les noves tecnologies.

Tanmateix, tot això no servirà de res si no es fa, paral·lelament, un impuls actiu al coneixement de la comarca, la seva història, la seva geografia i el seu patrimoni natural i cultural (material i immaterial) entre les persones més joves, els immigrants i els turistes. Si les futures generacions de ceretans no coneixen ni estimen la Cerdanya, difícilment aquesta comarca serà sostenible en tots els sentits.

**Institut d'Estudis Ceretans
Grup de Recerca de Cerdanya*

Bibliografia

Aleu, Laia i Rojas, Jesús. (2022). "Arrels reinventades: la resignificació de la ruralitat en el marc dels processos de gentrificació". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 68 (2): 255-277.

Carrosio, Giovanni., Magnani, Natalia i Osti, Giorgi. (2019). "A mild rural gentrification driven by tourism and second homes. Cases from Italy". *Sociologia urbana e rurale*, 119:29-45. A: <https://doi.org/10.3280/SUR2019-119003>.

Di Masso, Andrés., Berroeta, Hector., Pradillo, Cristina i Aleu, Laia. (2022). "Gentrificación y desposesión de lugar: dinámicas subjetivas del desplazamiento simbólico y la micro-segregación". *Anuario de Psicología*, 52 (1): 97-106. A: <https://doi.org/10.1344/anpsic2022.52/1.12>

Oliver, Josep. (dir.) (2021). *Anuari Econòmic Comarcal de Catalunya 2021*. BBVA: Barcelona.

Prat, Josep Ma. (2018). "La programación de actividades culturales y recreativas por parte de los organismos públicos como forma de conocer el territorio y evitar los conflictos turísticos. El caso de la Baixa Cerdanya. Espacio Tiempo y Forma". *Serie VI, Geografía*, (12): 159-182. A: <https://doi.org/10.5944/etfvi.12.2019.22861>

Prat, Josep Ma. (2021). *Reptes i estratègies en el turisme de la Cerdanya davant situacions canviants i de crisi*. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans.

Vivas, Pep., Prat, Josep Ma., Sánchez Naudín, Jorge., Aleu, Laia., i Di Masso, Andrés. (2022). *Gentrificació i turistificació a la Cerdanya?* Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans.

Bases de dades consultades

Airbnb. A: <https://www.airbnb.es/>

Generalitat de Catalunya. (2004-2021). *Informe sobre el sector de l'habitatge*. Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge. Direcció General d'Habitatge.

Generalitat de Catalunya. (2022). *Informe anual de l'economia catalana 2021*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Economia i Hisenda.

Institut d'Estadística de Catalunya (IDESCAT). (2022). *Estadístiques comarcals*. A: <https://www.idescat.cat/estad/?geo=com>.

Instituto Nacional de Estadística (INE) (2022). A: <https://www.ine.es/>

Institut National de la Statistique et des Études Économiques (INSEE). (2022). *Statistiques et études*. A: <https://www.insee.fr/fr/statistiques>.

Les orelles del llop

JORDI ROMEU

Sembla que sí, que això va de debò. També ens serviria l'expressió: "no hi ha pitjor cec que el qui no hi vol veure". I si no, que ho diguin als qui han treballat a pistes durant les festes de Nadal en traçats completament inesquiabls a partir de les 11h del matí a causa de la neu primavera en ple hivern. I fixeu-vos que el problema greu no ha sigut només la manca de neu, sinó la manca de fred. Fins ara, amb algunes excepcions, s'havia salvat l'inici de temporada amb neu produïda. Aquest any, ni això, i algunes estacions, escoles d'esquí i altres nego-

cis relacionats amb la neu han de començar a plantejar alternatives pels *packs* i escoles que ja estan venuts. Però, realment som conscients dels canvis que ens estan arribant?

Jo dic que no, malgrat que no cal ser un expert en canvi climàtic per adonar-se'n cap a on estem anant.

Hem de planificar el futur immediat, és clar. Hem de buscar alternatives per a les escoles, per als *packs*, per als treballadors que depenen de la feina a pistes. Ara fa uns quinze anys, recordo temporades semblants en les estacions d'esquí de fons. Portàvem els escolars i les famílies en autobús des de la base de l'estació fins a les cotes altes per a poder fer les classes, esquivàvem amb prou feines un quilòmetre de pistes esquivant rocs i fang. Ara tothom posa el crit el cel quan veuen les imatges de les estacions d'esquí alpí sense neu, però aquest fenomen fa anys que el tenim present a les d'esquí de fons.

Posant pedaços i tenint idees imaginatives solucionarem el problema actual, ben cert, però no ens assegurarem el futur de la comarca. No podem allargar més l'agonia. Ens hem de plantejar què volem ser de grans, com volem canviar la Cerdanya per als propers vint o trenta anys quan, siguem-ne conscients, una temporada atípica com aquesta serà la més típica i habitual.

Quines alternatives tenim? Doncs les mateixes que altres comarques que no tenen estacions d'esquí: la

diversificació econòmica. És evident que el sector turístic ha de continuar tenint un protagonisme actiu, perquè l'entorn, el clima i el paisatge de Cerdanya són únics, però també hem d'impulsar altres sectors que ens permetin ser competitius en altres àmbits i permetre que la gent que vulgui viure

re aquí pugui treballar tot l'any. La indústria, els petits tallers, l'agricultura i la ramaderia, l'aprofitament forestal, tots són sectors que, amb el suport de l'administració, però també amb l'esforç dels petits empresaris que fins ara han viscut només del turisme, es poden impulsar si hi creiem. I aquesta és la clau: creure-hi. Creure que ho podem fer, que la comarca ho necessita, que el jovent ho necessita, que ho necessitem tots per a assegurar-nos un futur sense prou neu que ja ha arribat.

L'Avenç, 500 números i s'atura?

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

En soc subscriptor des del número 1, de fet des del número 0, i no he volgut mai deixar-ho córrer. Ara m'obliguen a deixar-ho, a no poder comprendre què ha passat o a comprendre-ho massa...

Quin és el problema?, quina, la solució?

Per part meva, la que succeeix en totes les revistes en català, que no hi ha subscriptors suficients per mantenir-la, per fer-ne una eina de companyia, per donar suport a la cultura.

He publicat dos o tres articles al llarg d'aquests 500 números, i d'això ja fa molts anys; però he llegit tot el que ha sigut publicat en les seves pàgines; darre-rament les entrevistes més interessants que s'hagin escrit, però abans els marcs històrics essencials de les problemàtiques de la història del país.

Que ha passat tràngols, és evident, que ha tingut temps en què semblava que plegaria també: ara sembla que va de debò, que ningú és capaç de donar-li suport institucional, quan més ho necessita.

Les revistes de paper no aguanten el batec de les noves tecnologies digitals, que sembla que són les que empararan la cultura del futur, també la d'ara?

Per exemple, el Grup de Recerca de Cerdanya, "edita" la QUEROL i també la KER, totes dues revistes en digital, (vegeu la nostra web). Per a tots aquells que estiguin interessats per la Cerdanya, pel Pirineu, per la vegetació i flora muntanyenca, per la història, per la vida mateixa i el seu futur en ecosistemes que es recolzen en el turisme i en pilars econòmics molt febles, aguantar una revista que paga els seus col·laboradors, i als seus redactors, si no té una base de subscriptors important, potser per sobre de tres mil o quatre mil persones (amb un suport de les biblioteques i arxius i sales d'espera) no pot aguantar d'oferir-la en paper. Per això ja hi ha el digital, que supleix un xic o molt la manca de lectors que paguen una bona lectura en paper. S'ha provat aquesta fórmula en molts casos i no és pas molt convincent, però no en tenim gaires més. S'ha escrit que "ens diuen que L'AVENÇ és un miracle... però els miracles no existeixen SUBSCRIU-T'HI", i és veritat; però passa amb totes les revistes en català, i no tenim economies per a totes elles o si més no per al-

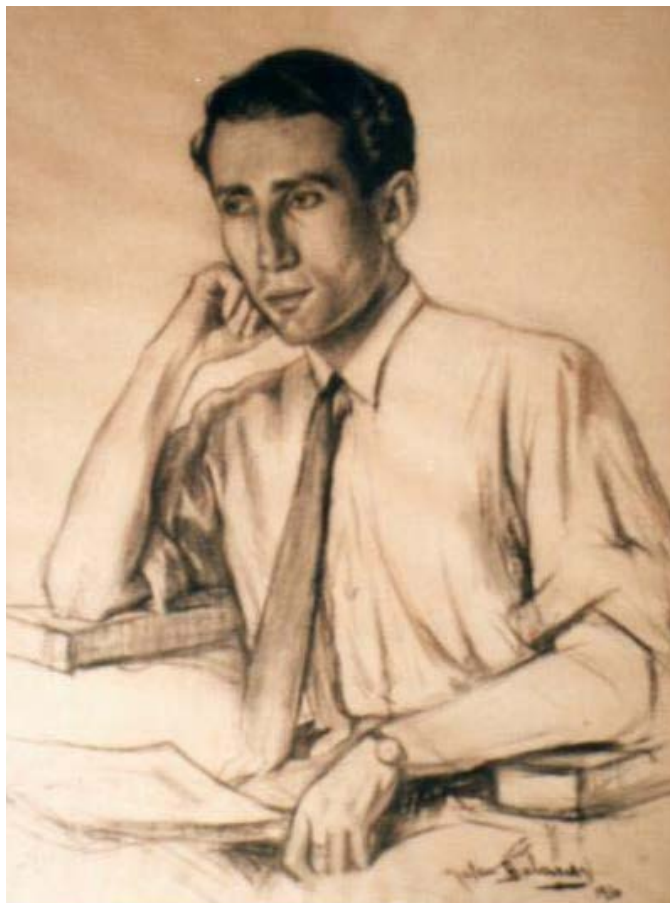
lunes que ens interessin... Deixar caure L'AVENÇ, en una cultura tan precària com la catalana és una mala senyal. És un signe de feblesa, i debilitat cultural.

Ens cal trobar solucions que permetin mantenir papers com aquest, que diria en Pla, un exponent cultural d'una llengua amenaçada i d'un pensament que la necessita. Una revista és signe de combat i civilització cultural. I nosaltres no hi podem renunciar. La cultura i la llengua són la nostra Nació. I això ve de molt lluny.

**Alfred Pérez-Bastardas és historiador.
Coordinador general de la QUEROL i de la KER,
revistes digitals.*

Una andorrana

FREDDY (PSEUDÒNIM D'ALFRED PÉREZ-IBORRA, 1907-2000)

Retrat d'Alfred Pérez-Iborra, de Manel Balasch.

—La necessitat d'un canvi climatològic m'ha portat a les altes valls d'Andorra. I la necessitat d'una medicació, a la farmàcia. Pregunto abans que res per elles.

—A Andorra la Vella en trobarà dues, una a les Escaldes i una altra a Sant Julià de Lòria.

—Quina em recomana?

—Tant se val. Qualsevol. Són de la mateixa categoria.

—Però, quin és per vostè el farmacèutic més competent?

—Farmacèutic?

—Sí, el farmacèutic en què pugui confiar la meva recepta.

—A tots o a cap, contesta amb una rialla la meva interlocutora.

—No ho entenc- exclamo desconcertat.

—A Andorra no hi ha farmacèutics!

—Que?

—Que no n'hi ha cap farmacèutic.

—Aleshores, aquestes farmàcies?

—No són tals farmàcies. Encara que així anomenades, són botigues que a més de vendre especialitats farmacèutiques, algunes també fan "medecines".

—I quines garanties tenen aquestes "medecines"?

—Cap. Per això hi ha una incontenible tendència a l'emigració de receptes a Espanya. Les farmàcies de la Seu d'Urgell són les que troben en aquesta anomalia un benefici.

—Com és possible que un Estat, encara que petit, cuidat summament pel **Consell de les Valls**, permeti tal abandonament en la cura de la salut dels seus ciutadans?

—Ja ho cuiden els que estan al capdavant d'aquestes "farmàcies"; el senyor Pol que va treballar un temps en la farmàcia que el doctor López Riberaygua té a la Seu d'Urgell, on va aprendre, té a Sant Julià de Lòria un establiment molt arregladet, que sembla una farmàcia de barri de la seva ciutat comtal. Cuida ell de tenir les especialitats més corrents i, és estrany en el nostre país, les ven al preu que marquen.

—Els altres no ho fan?

—Per descomptat que no.

—Tant Plandolit com Mitjavila, que són els que detenen les dues d'Andorra la Vella, no ho fan. Els preus són sempre recarregats, el 10% com a mínim- en concepte de transport, duana, etc. La “farmàcia” de Plandolit és la més vistosa i ostenta un gran rètol de “farmàcia internacional”. A més d'específics ven perfumeria i material fotogràfic. També fa “medecines”, encara que poques. És fill d'un ric propietari d'Ordino: Areny de Plandolit. Es pot conceptuar com la més completa en el servei d'especialitats en Andorra. La de Mitjavila s'assembla a una farmàcia de petit poble català. Potser per ser gran és el més popular. Té alguns cursos de la carrera; potser per això la gent li confia “les medecines” d'urgència que no dona temps a expatriar.

—I la de les Escaldes?

—Poca cosa: la de Guerrero. És mestre de professió, però la seva residència en aquella localitat li va suggerir la instal·lació de l'establiment, perquè ho va aconseguir perquè aleshores no hi havia res regulat sobre la instal·lació de farmàcies. És senzill perquè allà res de “medecines” i només especialitats... poquetes i preus alts, alts...

—Els andorrans estan vivint, abandonats sanitàriament.

—No estan abandonats en sentit literal. Els metges com que coneixen la situació, acostumen a receptar específics i així ho resolen més o menys bé. A més, el clima de les nostres valls és tan sa que no es pot derivar en malalts ni en malalties. Els indígenes són més forts que el roure, amb salut per vendre i si parlem dels forasters... aquí la recuperen.—

—Malament, aleshores per aquestes “farmàcies”.

—Així és. El sol, aire, aigua i alçada ho fan millor que els medicaments. Pensava establir-se aquí?

—No em semblava mala idea. Podria fer-ho?

—Si és andorrà, sí.

—No en soc, però soc farmacèutic.

—Això no importa. En les Valls d'Andorra, últim Estat de règim feudal que queda en el món en el moment actual, el ser farmacèutic, metge, arquitecte, enginyer o una altra cosa, no compta per res si no és andorrà.

—Per això també Andorra deu ser l'únic país del món en què les farmàcies no són farmàcies, en no haver-hi un farmacèutic.

—En fi, ja sap: si vol establir-se, faci's andorrà.

—I com ho haig de fer?

—L'única manera és casar-se amb una **pubilla**.

—Per aquesta solució ja he arribat tard. Ho sento: ja estic casat senyoreta.

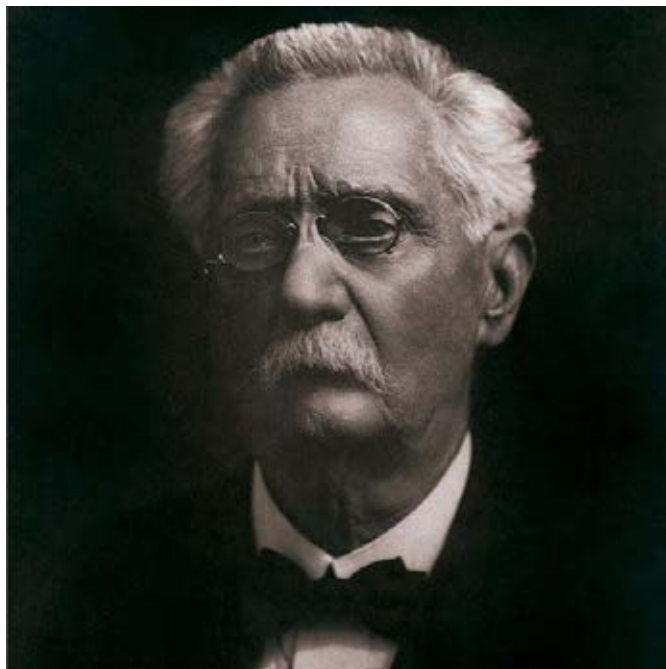
*Entrevista publicada a Circular Farmacèutica (Òrgan oficial del Col·legi Farmacèutic de Catalunya), any X, núm. 101, 102, 103, 104; 1952, signada per Freddy (pseudònim del director Alfred Pérez-Iborra) sota l'epígraf de *Habla para nosotros Una andorrana*, pàgs. 131-132. Traducció d'Albert de Montjuïc.

Any Domènec i Muntaner

GUILLEM SENDRED

DESCOBRINT EL ROMÀNIC
DE LA Cerdanya el 1904*

100 Domènech i Montaner

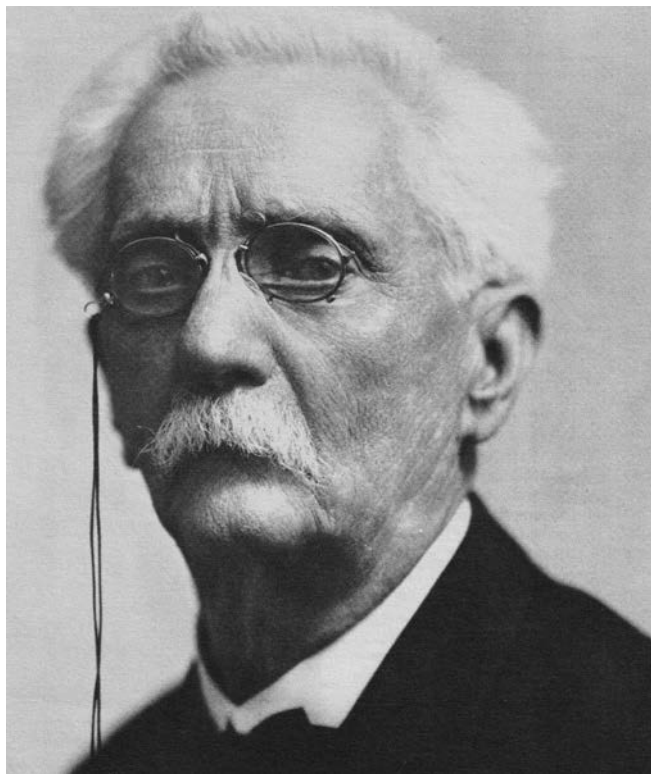
Va ser entre el 1901 i el 1906, que Lluís Domènech i Muntaner, arquitecte i estudiós de l'art català o, si voleu, historiador dels valors arquitectònics de Catalunya, va animar als seus alumnes a descobrir el país i, sobretot els tresors romànics centrats en les seves esglésies, i de passada assajar una teoria de l'arquitectura nacional catalana. Anteriorment, havia recorregut indrets que tenien per ell una important arquitectura, que va anant estudiant, com el Monestir de Sant Cu-

gat del Vallès, i molts altres, com la Seu antiga de Lleida, la catedral de Tarragona, Bellpuig de les Avellanes, Banyoles, Besalú, Vilabertran, Sant Pere de Roda i, és clar, les esglésies de Terrassa, la catedral de Tortosa, Agramunt, Sant Pere de Cervera, Sant Ponç de Corbera i els monuments de la vall de Boí, de la vall de Cardós i d'Àneu, així com les que hi ha de Balaguer a Pobla de Segur, la Vall d'Aran, el Rosselló, el Capcir, de la Garrotxa, el Ripollès, el Conflent, etc. Les expedicions es van anar fent des de 1879, per molts indrets plagats d'esglésies romàniques. En el Fons Domènech i Muntaner del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya es guarden les fotografies i els dietaris d'aquestes expedicions.

Nosaltres, en aquest any Lluís Domènech i Muntaner, voldríem recordar el seu viatge a la Cerdanya amb una vintena d'alumnes per "visitar" i conèixer les esglésies romàniques de la comarca. El viatge es va fer durant els mesos d'agost i setembre de 1904, amb cinc itineraris. *"La sortida (per la Cerdanya) explorarà un territori encara mai visitat per ells", i encara que tenien algunes referències. De les dates de les fitxes del COAC podem deduir que la campanya tingué com a centre d'operacions Puigcerdà. Des de la vila es ramificaren diversos itineraris. Pel Capcir fins a LLo i Odelló. No sembla pas que visitessin Planès",* expliquen Enric Granell i Antoni Ramon.

Retrat de Domènech i Muntaner per Ramon Casas, MNAC.

Domènec i Muntaner va ser un arquitecte modernista (vegeu Cuadernos de Arquitectura núm. 52-53, de 1963), que va impulsar el catalanisme cultural i polític amb la creació d'associacions polítiques, i amb un estil constructiu digne de tota una època. Les seves obres, avui admirades, com el gran Hospital de Sant Pau, o el Palau de la Música Catalana, a part de moltes cases de Barcelona, o de l'Hotel Internacional en el recinte de l'Exposició Universal de 1888, la seu de l'editorial Montaner i Simón, l'institut Pere Mata de Reus, l'anomenat Castell dels tres Dragons, etc. tenen un caràcter arquitectònic precís, dit modernisme, i que Domènec i Muntaner el derivava com una arquitectura de caràcter eclèctica, malgrat que "buscava una arquitectura nacional", basada, no cal dir-ho, en l'estil romànic que admirava. Per això, va estudiar tots els grans monestirs i abadies romàniques i gòtiques, donant-les a conèixer amb fotografies, croquis i dibuixos. De la seva activitat política cal destacar la fundació del Centre Català, i fou president de l'Ateneu Barcelonès, i diputat de Corts amb la candidatura dita dels Quatre Presidents. Fou membre de l'Associació d'excursions científiques, després anomenat Centre Excursionista de Catalunya. Va pertànyer a la Unió catalanista i a la Lliga Regionalista, fins al 1904, i milità amb els Republicans nacionalistes de la UFNR. Va participar en l'Assemblea per redactar les Bases de Manresa, i fou promotor del Memorial de Greuges de

1885.

Però els sis primers anys del segle XX, com a professor de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, va dedicar els esforços a "descobrir" les esglésies romàniques del Pirineu, com si fos un treball de camp, que fins aleshores era, a més d'incomprès, desconegut i no apreciat. Ens hauria agradat descobrir-los a través dels escrits de Domènec i Muntaner, dins de la *Història de l'Art Romànic a Catalunya* que havia de ser un llibre començat i anunciat amb conferències i articles. La incompatibilitat amb el també arquitecte Puig i Cadafalch, quinze anys més jove, que es va anticipar amb un altre llibre del mateix títol,¹ va provocar que no publicés les seves investigacions i una frustració. Seguim, doncs, el recorregut de Domènec i Muntaner en aquest periple, acompanyat dels seus alumnes, tot registrant meticulosament els detalls arquitectònics, amb croquis i fotografies fetes per ell mateix. Les esglésies cerdanes estudiades van ser: Portè, Querol, Enveig, Ur, Angostrina, Targasona, Odelló, Sallago-sa, Llo, Guils, Saneja, Ix, Puigcerdà, Bolvir, Saga, All, Alp, Mosoll, Tartera, Baltarga i Pedra. Després, també va anar a la Seu d'Urgell, Tavèrnoles i Sant Llorenç dels Morunys. No cal dir que, més endavant, es va passejar pel Pallars, la Vall d'Aran, l'Empordà, etc. De Cerdanya, hem triat les esglésies principals que tenen més informació i coneixement, com Mosoll, Tartera, Pedra, Guils, Ix, Llo, Angostrina, Bolvir, Saga, i All.

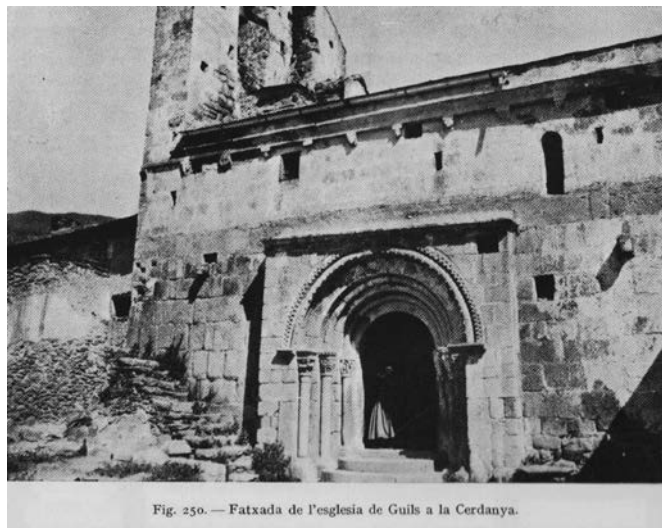

Fig. 250. — Fatxada de l'església de Guils a la Cerdanya.

1. Vegeu *L'arquitectura romànica a Catalunya*, de Josep Puig i Cadafalch, Antoni de Falguera, i Josep Goday i Casals, pròleg de Xavier Barral i Altet; quatre volums, Barcelona 2001, Institut d'Estudis Catalans. L'estudi més modern de les esglésies cerdanes a *Catalunya Romànica*, La Cerdanya-El Conflent. V.VII, 1995. Vegeu també *L'arquitectura cristiana preromànica a Catalunya*, Barcelona 2016, IEC, ANC, MNAC, ICAC. I *L'art romànic a Catalunya* de Xavier Altet, W.M. Whitehill, E. Carbonel amb fotografies de Jordi Gumí. Quatre volums, Barcelona, 1973, 1974 i 1975. E. 62

SANTA MARIA DE MOSOLL: Un cop visitat Alp, anà a Mosoll, a un quilòmetre de Das, dedicada a la Verge; l'església és esmentada com a *Mosollo* parròquia en l'Acta de Consagració de la Catedral d'Urgell, datada a començament del segle XI. Té la nau de canó seguit d'un arc apuntat, feta de pedra de fil bastant grossa, calcària rosada i un frontal de fusta molt ben policromat. Cal destacar que la fotografia del frontal és la més antiga que coneixem i que és considerat com a "obra mestra del romànic català". Domènech i Muntaner escriu en el dietari que sembla que l'autor del frontal devia ser català i creu que és del segle XI o XII. El frontal de la fotografia, molt ennegrit, contrasta amb els colors vius que té i conservat al MNAC amb el número de catàleg 15.788, com ho mostra la fotografia publicada.² Mosoll és un clar exemple d'arquitectura pirinenca romànica, amb sitges o enterraments sota el paviment de la capella. Es tracta d'una capella d'una sola nau, amb volta apuntada coronada per un absis. Els murs, molt amples, són fets de pedra

calcària, sense poliments. Es considera del segle XII.³ Una altra visita, tot i que no sabem l'ordre en què es van fer, però sí els itineraris de cada dia, va ser TARTERA, una petita capella, a pocs quilòmetres d'Alp. Després visitaren BALTARGA, petita església a tocar de Bellver, amb una porta de dovelles, i tota ells amb carreus poc treballats. Fou objecte de baralles sobre la seva propietat, que es creu va ser de Sant Miquel de Cuixà. I com moltes altres de Cerdanya, fou saquejada el 1198.

El Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) guarda un frontal d'altar (núm. d'inventari 15.804)⁴

2. Per a consultar els frontals, vegeu *Els frontals d'altar romànics de la Cerdanya*, d'Alfred Pérez-Bastardas, edicions Salòria, La Seu d'Urgell, 2016.

3. *Santa Maria de Mosoll: història i vicissituds dels conjunts pictòrics*, de Carles Flaquer, Xavier Puig-Montserrat, Adrià López-Baucells i Maria Mas, a KER núm. 7, juliol 2014, pàgs. 30-34

4. *Els frontals d'altar romànics de la Cerdanya*. Op. citat.

Frontal de Mosoll. Foto MNAC.

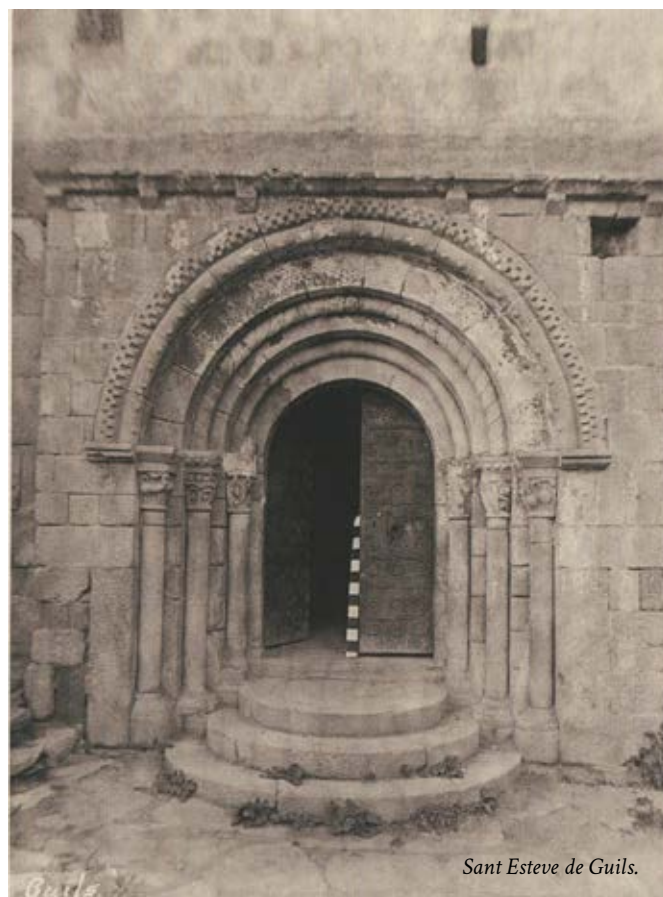
anomenat dels reis que hi figuren a cavall, i és dels més bonics que han pervingut i al Museu Diocesà d'Urgell, les pintures murals romàniques arrencades vers el 1970.

PEDRA: En arribar a l'església encimbellada damunt d'un promontori, els expedicionaris en van fer una fotografia i un croquis de la seva planta, que té la nau desviada, cosa que en el croquis de Domènech i Muntaner no queda palès. L'església patí el saqueig dels càtars i el 1936 fou mig esbotzada i cremada. El 1984 la Generalitat de Catalunya la va refer, sota la direcció de l'arquitecte Vidal Arderiu de la Cerdanya.

SANT ESTEVE DE GUILS: La descriu dient que està a 6 km de Puigcerdà, cap a la muntanya del SO o del Querol, a 1382 metres, i explicita que està citada a l'Acta de Consagració de la Catedral d'Urgell del 839. L'església actual fou consagrada el 1042, pel bisbe d'Urgell Guillem Guifré. Explica que és feta tota de pedra de grans carreus d'ull de serp (granit), menys la volta, que sembla reconstruïda d'esqueix. Assenyala que té escultura molt ordinària, i pot servir de model arquitectònic. També cita que hi ha un frontal del segle XI o XII molt fet malbé (*muy estropeado*), diu la versió castellana. Actualment, el frontal es troba al Museo del Pra-

do⁵ i l'església en té una còpia. És estrany que aquest frontal anés al Museu del Prado, després de diverses peripècies, a mans del col·leccionista Plandiura, i fou

5. Vegeu *Els frontals d'altar romànics de la Cerdanya*, Op. cit.

Sant Esteve de Guils.

Frontal de Guils. Museo del Prado.

Església Sant Martí d'Ix.

adquirida pel Museo el 1963 i exposada a la sala 51C. Montserrat Pagès creu que no és anterior a la segona meitat del segle XIII.

SANT MARTÍ D'IX: Tocant a Puigcerdà, és una església amb una estructura de canó seguit amb arc apuntat, feta amb material tipus ull de serp, molt ben conservada, amb ferros originals a la porta. No parla

del frontal que hi havia hagut, perquè va ser donat al MNAC el 1889.⁶

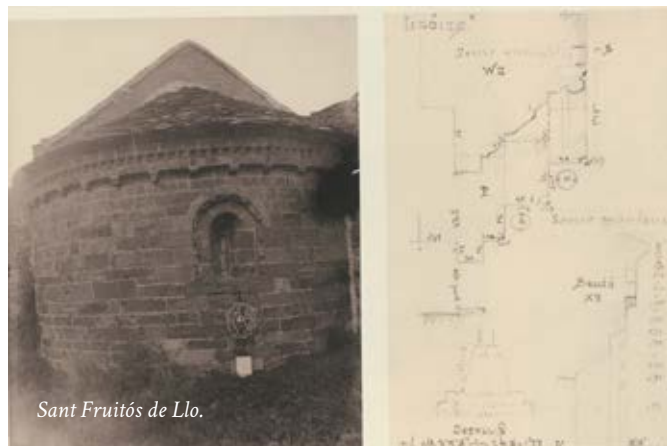
SANTA EUGÈNIA DE SALLAGOSA: D'ella en diu que és una nau d'arc apuntat de 7 a 8 metres d'amplà; arc triomfal rodó i tota la resta són, diu, afegits (*afegitures*). De la part romànica es veu només la cornisa

6. Vegeu *Els frontals d'altar*, op. cit.

lateral banda sud: la resta ha quedat engolida amb els afegits. El material es basa en pedra de fil d'ull de serp. No diu res del frontal que hi hagué a l'església, perquè ja no hi era, perquè segurament fou espoliat per les tropes franceses en les seves incursions militars i vers el 1921, va ser entregat a la catedral de Perpinyà⁷.

SANT FRUITÓS DE LLO: Església a uns dotze quilòmetres de Puigcerdà, poblet, diu, situat a la vora de la vall origen del Segre i molt pintoresc. L'estructura de l'església és de canó seguit d'arc apuntat; arc triomfal i absis també, amb materials d'ull de serp en pedra de fil; la volta no es veu, però sembla d'esquerda-rebla. Hi ha

molts afegits, especialment dues naus col·laterals, que sembla siguin del Renaixement, el campanar, també; queda tapada i perduda tota la part romànica compresa en els afegits.

Explicita que la fotografia fou feta el dia 27 d'agost de 1904. Nosaltres hi afegiríem que l'absis té una gran semblança amb el de l'església de Bolvir.

SANT ANDREU D'ANGOSTRINA: En diu que la situació és molt pintoresca, sobre un gran còdol d'ull de serp, és un poblet entre Puigcerdà i Montlluís, prop de Targasona, d'absis mixt esfèric, amb una nau apuntada més moderna o reformada, amb materials de paret de reble d'ull de serp, volta d'esqueix, amb una escultura a la porta molt tosca i ferros antics. No en diu res del Crist ni de la marededeu (robada), ni tampoc d'un frontal d'altar de mitjan segle XIII, ni del retaule dels apòstols.⁸ El frontal d'altar es troba avui al Centre d'Art Sacré d'Illa, al Rosselló.

SANTA CECÍLIA DE BOLVIR: Situa l'església a tres quarts de Puigcerdà per bon camí, i diu que és de canó

7. Vegeu *Els frontals d'altar ... op. cit.*

8. Vegeu *Els frontals d'altar... op.cit.*

seguit i nau apuntada, com l'absis, que és desenganxat de la nau, amb carreus regulars d'ull de serp, amb una cornisa ben conservada, amb lloses, és a dir, pedreres d'on n'han fet les teulades. També parla del canvi de la porta del sud a sota del campanar modern (segle XVI). Creus processonals i Veracreu. L'alou de Bolvir pertanyia a Sant Miquel de Cuixà. Ah! I explicita que no hi ha el frontal del qual parla en Salsas.⁹ El frontal hi havia de ser per força, perquè no va entrar al MNAC fins al 1923, però probablement no li volgueren ensenyar, perquè conegut el seu deteriorament, devien pensar que millor no ensenyar-li, ni divulgar-ho. Per tant, el frontal devia ser guardat a la sagristia o darrere el retaule mig barroc que diuen que hi havia. El fet és que li van amagar i ells no devien insistir...

9. Vegeu Alfred Pérez-Bastardas, *Bolvir notes geogràfiques i històriques*. Barcelona 1986.

Frontal de Bolvir. Foto MNAC.

SANTA EUGÈNIA DE SAGA: A 6 quilòmetres de Puigcerdà, a la Solana, era un llogarret de 6 cases, pertanyent a l'Ajuntament de Ger, a mitja hora de Bolvir. Fou citada com a *Sagano* en l'Acta de Consagració de la Catedral d'Urgell de 839, però que es creu de data equivocada (expressament), ja que estudis recents la daten a finals del segle X o començament de l'XI. També pertanyia a Sant Miquel de Cuixà, com Bolvir, però vers el 1372, la van vendre al monestir de Canigó. És d'una sola nau, canó de mig punt amb arcs dobles, amb una sola finestra a l'absis, llisa i cornisa d'un senzill cavet. Té el campanar d'espada sobre una façana llisa, absolutament. Té parets de reble, volta d'esqueix, porta de calcària, amb quatre capitells molt semblants als de Llo. Domènech i Muntaner fa constar que no es faci cas de la targeta postal, on els capitells són esborrats...

No diu res del frontal, que hi devia ser encara, ja que l'arquitecte Elies Rogent l'havia vist. Vers el 1905, va ser dipositat al museu, provinent del llegat del col·leccionista Emile Peyre.

Es creu que fou realitzat pel Mestre de Soriguerola, probablement un taller. Nosaltres el considerem un dels més bells frontals de la Cerdanya. Actualment, és

al Musée des Arts Decoratifs de París.¹⁰

SANTA MARIA D'ALL: A 10 quilòmetres de Puigcerdà, per un camí de cotxe mitjà, a 2,2 km d'Isòvol. Anomenat *Alli* en l'Acta de Consagració de la Catedral d'Urgell i en el testament del comte Sunifred. Té nau única, encara que avui està reformada amb una de lateral i campanar. La volta la van alçar al Renaixement, diu, però respectant la forma antiga. Assenyala que hi ha un retaule del s. XVII, mentre que *el frontal d'altar del XII (segons Salsas) ha desaparegut*, però hi queda un retaule del XV, al costat de la porta, que és petit i ben conservat, diu, però no de bona mà i que hi ha pintats els *retrats i escut dels donadors amb camp de güelles amb torre d'or oberta i ajurada del camp i massonada de negre*. La porta en degradació, però de mala escultura, i l'absis de pedra picada, amb cornisa de pla inclinat. Finestres antigues tapades. Al Nord, cap obertura, com a totes les de la Cerdanya. Al da-

10. Vegeu *Els frontals d'altar romànics*. Op. cit

*Volem donar les gràcies al Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya per permetre reproduir les imatges i croquis del llibre *Lluís Domènech i Muntaner: Viatges per l'arquitectura romànica*, produït pel COAC, amb textos del seu net, Lluís Domènech i Girbau i dels experts Enric Granell, Antoni Ramon, i dels professors Manuel Castiñeiras i Gemma Ylla-Català.

vant, la façana, absolutament llisa, sense res més que la finestra, també com a totes les de la Cerdanya i volta d'esqueix. No diu res d'una talla de Crist Majestat, avui conservada al MNAC, com tampoc d'una marededeu, que constitueix un exemplar molt remarcable de l'art romànic de la Cerdanya.

Durant més d'una setmana, els expedicionaris de Domènech i Muntaner es van passejar amb tartanes i matxos per la Cerdanya. Avui en podem gaudir de les fotografies i els planells de les esglésies. D'això en fa 125 anys.

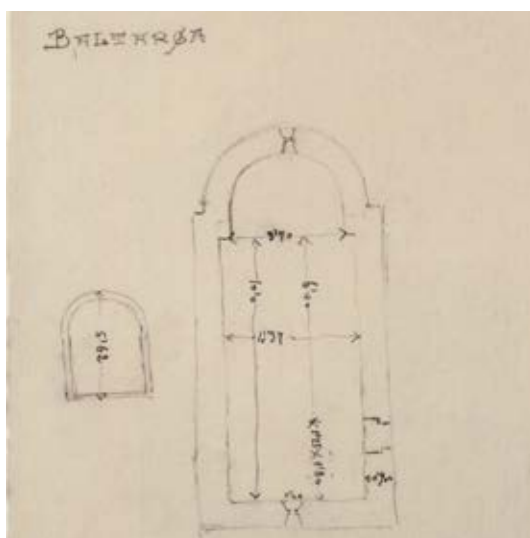
Església d'All.

Museu Arts Decoratives de París.

Tartera.

Baltarga.

Adaptar la Cerdanya al canvi

JAUME TERRADAS*

Foto: <https://sitiosconencanto.es/la-cerdanya/>

Introducció

La Cerdanya, com tots els territoris de muntanya d'Europa, està patint moltes transformacions, tant en aspectes ecològics com socioeconòmics. Moltes, per processos globals (canvi climàtic, globalització econòmica), d'altres, d'àmbit europeu (política agrària de subsidis a la producció o a la conservació) i altres més locals. Això provoca canvis demogràfics: sense comptar els residents estacionals, hi ha un 14% de població estrangera, més els neorurals (p.ex., a Bolvir, al llarg de 2020 -pandèmia-, els empadronaments van augmentar en 115 persones, un 30%). També canvis culturals (introducció del sostenibilisme i augment dels espais protegits, pèrdua de coneixements lligats de la pagesia tradicional), d'usos del sòl (abandonament de conreus i pastures, seguit de reforestació; creixement urbà), socials (augment del sector serveis, sobretot lligats al turisme d'esports de neu i de rius i al turisme rural, millora de les comunicacions i de certs equipaments, aparició de cooperatives i petites empreses agràries), etc.

Aquests canvis plantegen la necessitat d'una reflexió, que ja s'ha iniciat, tant per part d'entitats cíviques, com d'algunes administracions. El novembre de 2021, les jornades Kerretània, impulsades pel Consell Comarcal, van proposar la desestacionalització del turisme, la millora de la interrelació d'aquest sector i l'agroalimentari, la valoració de la producció local i aconseguir un tipus d'economia més equilibrada, amb salaris "justos" i més oportunitats per poder-se quedar a viure i treballar al territori. Abel Solé, tècnic del Consell, va ressaltar que: "el paisatge de la comarca té el seu origen en les feines del camp de generacions anteriors i que, per tant, cal vincular els productors i elaboradors amb els agents turístics". A més, va destacar la importància que té la creació de nous productes i recuperar varietats autòctones antigues, com a eina per fer viable el sector en un futur. El Grup de Recerca de Cerdanya, l'Associació Ceretània i Cerdanya en Acció pel Clima van consensuar, amb altres entitats cerdanes, un manifest de dotze punts per un canvi en el planejament econòmic de la comarca ba-

sat en la sostenibilitat i la preservació del patrimoni natural, les noves tecnologies, la desestacionalització del turisme, la diversificació dels sectors productius, l'economia circular, l'ordenació urbanística, la formació, etc. El Departament de Territori elabora l'Agenda Estratègica del Pirineu i la Llei de muntanya: defineix l'Agenda com un procés de participació i concertació territorial a tots els nivells administratius i amb tots els agents del territori, amb quatre pilars de debat: persones i governança; medi ambient i sostenibilitat; desenvolupament econòmic i innovació, i mobilitat i connectivitat. Aquest procés ha convocat ja reunions a finals de març entre representants de la Generalitat i comarcals. Així doncs, hi ha una preocupació d'agents socials i administració, i el cert és que hi ha motius.

Atenció al canvi climàtic i els seus efectes

Els habitants permanents o temporals de la Cerdanya farien bé d'informar-se del canvi climàtic que ja està en curs, i d'altres aspectes ecològics. Una font de fàcil accés és l'article d'Oriol Rodríguez (2022), que resumeix les dades del Servei Meteorològic de Catalunya. Ens diu que, als Pirineus, la temperatura mitjana ha pujat, des de mitjan segle XX (1959), 1.6° C, i que a l'estiu, l'augment arriba a 2.3 °C, amb episodis de calor cada cop més freqüents i intensos (això darrer passa arreu del país). Ara hi ha 43 dies més que fa 60 anys en els quals s'arriba a temperatures màximes de 25° C o més, un increment més ràpid que el que s'observa a les terres baixes. També gela 26 dies menys que llavors. Al vessant sud hi plou un 15% menys en mitjana. Més de la meitat de la glacera de l'Aneto ha desaparegut en només 30 anys. L'Observatori Pirinenc del canvi Climàtic (OPCC, 2022) assenyala que més de la meitat de les glaceres actives dels Pirineus han desaparegut des de 1983, de manera que només en resten una vintena.

Àvila et al. (2021) han fet unes projeccions sobre el clima de la Cerdanya segons dos escenaris usats per l'IPCC: un d'increment moderat de les emissions de CO₂ i un altre en què no es prenen mesures de limitació i, per tant, les emissions es disparen. Els valors projectats pels dos escenaris indiquen un augment continuat i destacat de la temperatura, que és més gran a major altitud i que oscil·la entre 2 i 5,7 °C d'aquí a finals de segle; els increments més elevats es preveuen en l'escenari d'emissions més grans: per al futur llunyà (2081-2100), entorn dels 5 °C a primavera, es-

tiu i tardor; per al futur pròxim (2031-2050) al voltant de 2° C en ambdós casos, tant en les màximes com en les mitjanes i mínimes. La precipitació es redueix, en el pitjor dels escenaris, un 25-30% en més de la meitat del territori. Es preveu una reducció del volum màxim de neu acumulada d'un 43% en el futur pròxim respecte del present, i d'un 60-70% per al futur llunyà (CEDEX, 2017). Els autors conclouen, entre altres coses, que s'haurien d'implementar unes actuacions urgentíssimes de transició energètica cap a energies renovables. Els models prediuen que hi haurà menys precipitacions, però amb episodis més intensos. Això, a les muntanyes, pot augmentar el risc d'esllavissades, inundacions o allaus.

Morera et al. (2022) calculen que en els boscos subalpins i montans de pi negre i pi roig la producció de bolets micorrízics com rovelló, cep i rossinyol es pot reduir en 60 kg per ha d'aquí a finals de segle. Altres aspectes del funcionament dels boscos també estan canviant de pressa. Només des de 2013, la brostada de les pinedes de pi negre i roig s'ha avançat tres setmanes. La línia del límit del bosc en alçada es va desplaçant cap amunt per la reducció del temps d'innivació i de les activitats pastorals, i l'aforestació de les capçaleres redueix els cabals dels rius, ja que els arbres transpiren més aigua. Al mateix temps, s'han constatat els efectes negatius de l'ozó troposfèric que, procedint de la contaminació de les zones urbanes i industrials, provoca danys importants als boscos de pi negre (pels efectes del canvi climàtic sobre els ecosistemes terrestres, vegeu Peñuelas et al., 2021). Els llacs de muntanya pateixen processos d'eutrofització per l'arribada de nutrients i el consegüent creixement d'algues que redueixen l'oxigen i alliberen substàncies que poden tenir efectes tòxics. Alguns experts han demanat un "canvi transformador" en les zones de muntanya. És el cas de Dirk S. Schmeller, professor de l'Escola Superior d'Agronomia de la Universitat de Tolosa de Llenguadoc III, que demana la restricció d'activitats en zones d'especial valor natural i la prohibició de l'ús d'insecticides agrícoles o veterinaris.

Cap a on anar?

De fet, el que s'ha de fer és adaptar el territori i la societat per augmentar la seva resiliència davant un clima cada cop més advers. Això implica canvis en molts aspectes. Un d'ells és el de les activitats agroramade-

Foto: Joana Bastardas.

res. Un estudi MEDACC de l'OPCC, signat pels Drs. Jordi Puig i Anton Montsant, sobre els canvis que es poden donar d'ara al període 2030-2050 en l'agricultura a l'Alt Pirineu i Aran prediu l'entrada del clima mediterrani sec en valls ara frescals, provocant una reducció dels ingressos agrícoles (avui de 84,3 M d'euros) de l'ordre del 9%, amb regressió del cultiu de la patata i expansió de fruites i cultius mediterranis. La pèrdua seria menor a la Cerdanya (5-8%), perquè hi ha més proporció de regadius, tot i que el sector primari està sota mínims i tendeix a decreixer. Es recomana un canvi que augmenti les pastures extensives als prats alpins i zones no agrícoles de les valls per alliberar pressió sobre els sòls agrícoles (avui en bona part dedicats a produir menjar pels ramats) i revertir així la tendència a l'embosquinament i la pèrdua de biodiversitat. L'agricultura es podria dedicar a l'alimentació humana en unes 26.104 ha (29% de regadiu, la resta de secà), sempre minimitzant el consum d'aigua, i això podria augmentar els ingressos agrícoles en prop de 100 M d'euros. Segons aquest estudi, la Cerdanya podria suportar 15.770 unitats de bestiar major (UBM) en pastures d'estiu per damunt dels 1500 m i 7600 UBM en pastures d'hivern per sota d'aquest nivell.

Combinant estabulació i transhumància es podrien alliberar a la Cerdanya unes 4950 ha agrícoles de secà, 5120 de regadiu i 5074 ha de pastura. Els autors proposen 10 cultius per alimentació humana sobre 4995 ha: el principal, la mongeta seca i, ja en terres de secà, vinya, perera, pomera, patata, sègol, espelta, olivera, fajol i cirerer. La Cerdanya i el Pallars Jussà són les comarques de la zona estudiada que més podrien millorar els seus ingressos, amb molt pes dels cereals i dels farratges i podrien passar a produir productes de major valor vinculats a unes condicions al secà amb força pluviometria (Cerdanya). Ambdues comarques tenen molta superfície de regadiu, fet que pot generar els majors ingressos econòmics. A la Cerdanya, amb el model proposat, es passaria d'11.232.889 € d'ingressos actuals a 40.401.779 € un cop implantat el model 2030-2050, un increment del 281,6%.

D'altra banda, l'Observatori del Paisatge i la Generalitat (2022) han publicat un Catàleg del Paisatge de l'Alt Pirineu i l'Aran que defensa un canvi de model urbanístic i una diversificació del turisme a la Cerdanya (actualment massa concentrat en les estacions d'esquí, que poden ser inviables amb el canvi climàtic). Les activitats agrícoles estan amenaçades per l'ex-

pansió de camps de golf i estacions d'esquí, aeròdrom, plantes extractives, tractaments d'àrids, carreteres, urbanitzacions i creixement urbanístic mal repartit de segones residències. En la construcció (sobretot de segones residències), el valor brut afegit és molt més alt que la mitjana catalana i pirinenca, però produeix beneficis que no es queden a la comarca i fa pujar els preus de l'habitatge (vegeu Pujol 2022). L'urbanisme hauria de fixar criteris en volums, acabats, cobertes i obertures. El turisme fa créixer el sector terciari, que és el principal amb molta diferència, l'oferta turística s'hauria de desestacionalitzar i diversificar, valorant el patrimoni arquitectònic en nuclis com Puigcerdà, Bellver i Llívia i recuperant camins i pistes per caminar o anar en bicicleta.

Els canvis climatològics que ja s'estan veient tenen, i tindran cada cop més, importants repercussions en els ecosistemes de muntanya, evidentment, però el que passi a la muntanya també tindrà conseqüències en la resta del país, ja que aquests ecosistemes el proveeixen d'aigua i energia hidroelèctrica, a més de ser una reserva de biodiversitat i un atractiu turístic i esportiu que contribueix al manteniment d'activitats econòmiques, així que tot plegat és molt rellevant socialment. En Bernat Claramunt, coordinador de la

xarxa europea NEMOR, on participen unes 40 organitzacions europees, demana que ens plantegem nous models de desenvolupament sostenible per a aquestes regions, analitzant els reptes de cadascuna d'elles i elaborant una estratègia apropiada a cada cas, cosa que fa precís avançar en els coneixements, ja que hi ha moltes coses que encara no entenem prou bé.

Agricultura, urbanisme, sostenibilitat: del que es tracta és d'adaptar la Cerdanya (i tot el país) a unes noves condicions ambientals i socials que formen un tot entreteixit complex. Hi ha abandonament d'activitats tradicionals agrícoles i ramaderes i extensificació de les explotacions restants, però creix una mica la producció ecològica (subvencionada), apareixen nous productes (vinya, poma), es creen cooperatives, s'afavoreix la venda de proximitat sense intermediaris i el producte artesanal. L'aposta pública per ajudar a mantenir les pistes d'esquí i les grans inversions en la instal·lació de canons de neu artificial són d'èxit molt dubtós en el futur. L'agroturisme i l'excursionisme han de millorar a l'estiu (generen llocs de treball), i també la gestió del medi natural, amb la regulació de la caça, la pesca i la recol·lecció de bolets, la producció de fusta per a calefacció i els acords de custòdia del territori. No es tracta només de conservar els valors de

Foto: Jordi Bas.

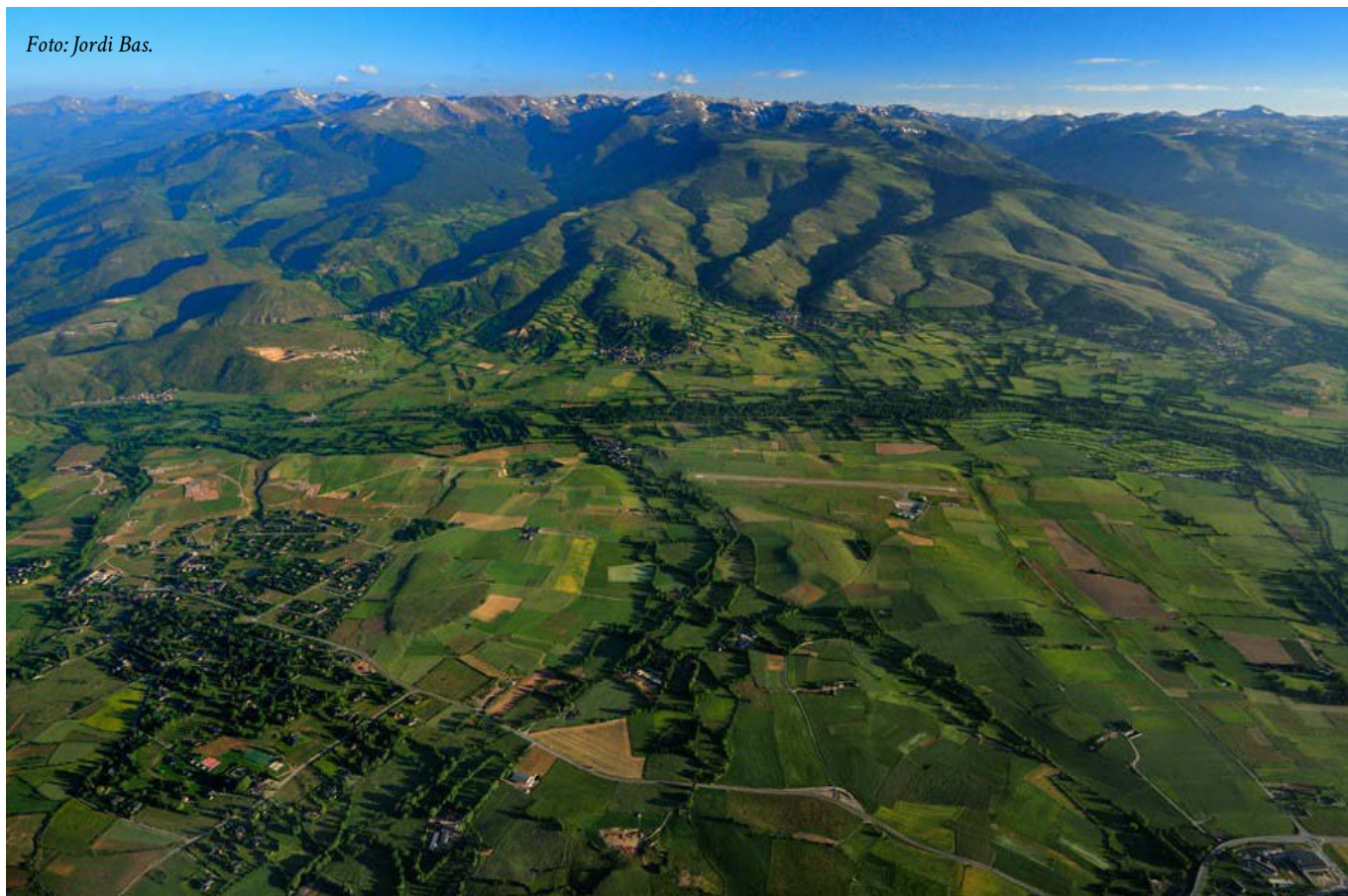

Foto: Alfred Pérez-Bastardas.

paisatge, sinó també de generar noves empreses lligades a la demanda de natura, que hauria de créixer, i a oferir productes de proximitat. L'augment de participació de la població local en les decisions que l'afecten ha de ser un element essencial en el procés adaptatiu. Aquest no vindrà mai de les grans inversions d'empreses externes que s'enduguin els beneficis i funcionin amb personal portat de fora per la temporada, tot i que puguin ser factors beneficiosos pel comerç local. És preferible apostar per la innovació en activitats pròpies diversificades. La generació d'energia serà una necessitat indefugible, no sols la hidràulica, eòlica i solar sinó també la basada en el biogàs. El "biochar" pot contribuir a millorar els sòls agrícoles i ambdós a la millora de la gestió forestal.

El gran repte de la Cerdanya i del país sencer és la complexitat enorme que suposa la interconnexió entre els canvis en el medi-físic-biològic i els socioeconòmics. Un procés adaptatiu ha de ser dinàmic, i això implica la capacitat d'entendre els processos en curs i aprendre constantment a fer els canvis que convinguin. Per tant, cal dotar les institucions locals d'eines intel·lectuals eficients, mitjançant convenis amb centres de recerca i universitats i amb el manteniment

d'equips locals que demanin, projectin i vehiculin la informació rellevant, per fer possible una presa de decisions consensuada, àgil i flexible. D'altra banda, la dinàmica socioeconòmica de les darreres dècades al món és responsable del canvi climàtic i les mesures d'adaptació, per tant, han de canviar alhora els dos àmbits: només una evolució cap a decisions des de la base, cap a solucions de cogestió, i que posi fi a l'espoli de recursos i amb el creixement insostenible pot funcionar. A la Cerdanya, l'existència d'alguna forma de caciquisme, desvetllada per recents escàndols immobiliaris lligats a famílies amb una forta presència a algunes alcaldies i al govern comarcal, pot ser un obstacle per aquestes solucions. El temps de la disbauxa en el consum d'energia ha acabat. En un futur molt proper no hi haurà prou energia (ni segurament prou aigua) per fer neu artificial, el transport basat en el dièsel i la benzina no podran ser substituïts per mantenir els nivells actuals (per les limitacions intrínseques de les energies dites sostenibles -la hidràulica, que depèn de pluges en disminució, l'eòlica i solar que tenen produccions discontinües i que requereixen elements que són rars i seran limitants- i perquè l'hidrogen verd es produeix de manera molt ineficient), i caldrà mi-

llorar els accessos ferroviaris. Com que no hi ha un recanvi per als alts nivells de consum, ni es pot seguir amb el model que aquest consum suporta, cada territori ha de trobar la seva resposta i treballar per a fer-la possible en una perspectiva de canvi climàtic i de decreixement en el malbaratament de recursos, el que vol dir avançar cap a la sostenibilitat, l'economia circular, regulacions consensuades i el canvi cultural que tot plegat suposa cap a una creixent comunitat d'esforços i ajudes mútues.

**Professor honorari de la Universitat Autònoma de Barcelona i investigador del CREAM*

Podeu trobar informació complementària,

Sobre Agenda Estratègica Pirineus a:

https://territori.gencat.cat/ca/06_territori_i_urbanisme/agendapirineu/

Sobre Jornades Kerretània a:

<https://www.regio7.cat/cerdanya/2021/11/10/jornades-economia-desenvolupament-cerdanya-59369130.html>

Sobre Grup de Recerca de Cerdanya Present i futur de l'economia de la Cerdanya a:

<https://www.recercacerdanya.org/activitats/conferencies/present-i-futur-de-leconomia-de-cerdanya-amb-joan-pujol/>

<https://www.viurealspirineus.cat/articulo/cerdanya/cerdanya-busca-consens-dentitats-i-ciutadania-model-futur-sostenible/20220520085343032808.html>

Sobre canvi climàtic a:

<https://cads.gencat.cat/ca/detalls/detallarticle/Tercer-informe-sobre-el-canvi-climatic-a-Catalunya-00003>

Referències

Anna Avila, Roberto Molowny-Horas , Vicent Altava-Ortiz, Antoni Barrera-Escoda. 2021. El canvi climàtic a la Cerdanya. *Querol*, 28: 26-33
OPCC. 2017. MEDACC. Adaptació al canvi climàtic

del sector agrícola de l'Alt Pirineu i Aran: riscos i oportunitats. http://medacc-life.eu/sites/medacc-life.eu/files/docuemnts/resum_executiu.pdf

Morera, A., J. Martínez de Aragón, M. De Cáceres, J.A. Bonet, S., de-Miguel. 2022. Historical and future spatially-explicit climate change impacts on mycorrhizal and saprotrophic macrofungal productivity in Mediterranean pine forests. *Agricultural and Forest Meteorology*, 319: 108918. <https://blog.creaf.cat/noticies/canvi-climatic-amenaca-bolets-pirineu/>

OPCC, 2022. https://www.diariandorra.ad/noticies/nacional/2022/05/19/nou_butlleti_anual_sobre_impacte_del_canvi_climatic_als_pirineus_200797_1125

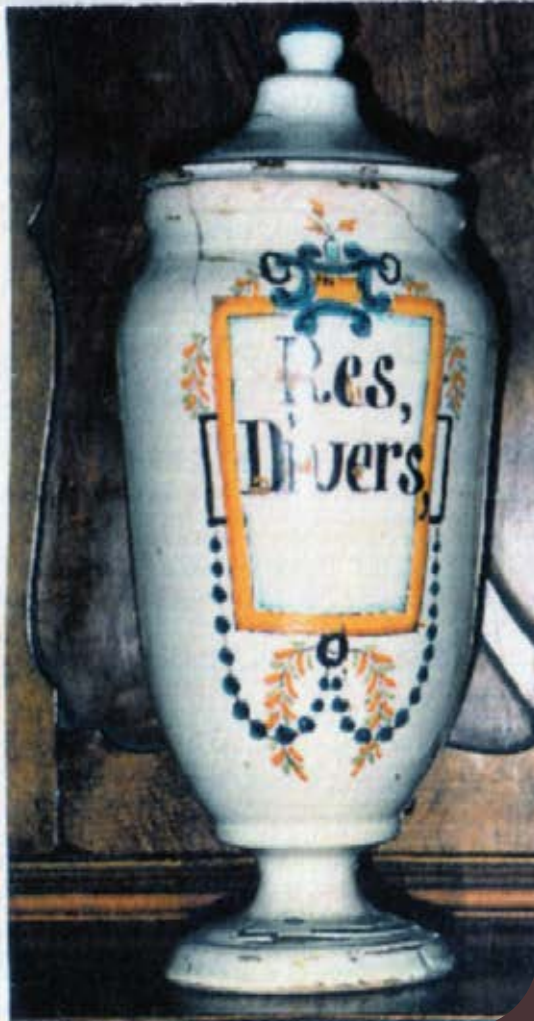
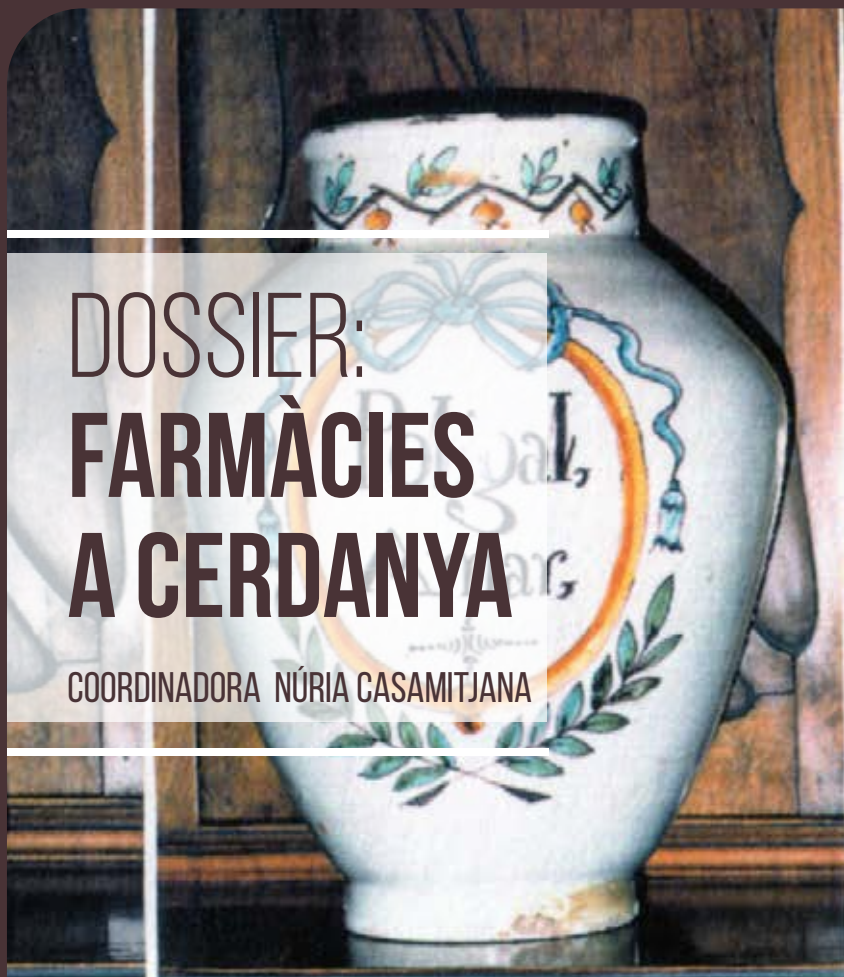
Peñuelas, J., J. Sardans, I. Filella, M. Estiarte, J. Llusà, R. Ogaya, J. Carnicer, M. Bartrons, A. Rivas-Ubach, O.I. Grau, G. Peguero, O. Margalef, S. Pla, C. Stefanescu, D. Asensio, C. Preece, L. Liu, A. Verger, L. Rico, A. Barbeta, A. Achotegui-Castells, A. Gargallo-Garriga, D. Sperlich, G. Farré-Armengol, M. Fernández-Martínez, M. Popkin, J. Albrand, C. Wheat, D. Nadal, S. Sabaté, C. Gracia, M. Vives, M. Tamayo, J. Terradas. 2021. Ecosistemes terrestres. A *Tercer informe sobre el canvi climàtic a Catalunya*. Generalitat de Catalunya i Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, pp. 211-235.

Rivera, M., F; López-Gelats, B. Claramunt. 2016. La interacció entre els sistemes naturals i els humans en les àrees més vulnerables al canvi climàtic: sistemes muntanyosos. A *Tercer informe sobre el canvi climàtic a Catalunya*. Generalitat de Catalunya i Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, pp. 507-527.

Rodríguez, O. 2022. Canvi climàtic en zones de muntanya. https://canviclimatic.gencat.cat/ca/oficina/actuacio_internacional/projectes_europeus_adaptacio/observatori_canvi_climatic/. Vegeu també <https://www.opcc-ctp.org/ca/contenido/butlleti-climatic-biccpir>.

DOSSIER: FARMÀCIES A Cerdanya

COORDINADORA NÚRIA CASAMITJANA

Introducció

NÚRIA CASAMITJANA CUCURELLA*

La història de la farmàcia és la història de la recerca de solucions per evitar o curar la malaltia, tant física com mental. A l'antiguitat, ja en la prehistòria, l'elaboració del que podríem anomenar "medicament" estava basada en coneixements empírics, també simbòlics, màgics o protectors passius, com pedres precioses. En tot cas, les solucions terapèutiques, que a través dels segles les diferents cultures van anar adoptant, es van establir en funció dels coneixements existents en cada moment i dels conceptes propis de salut i malaltia, des de la consideració de la malaltia com a càstig diví, fins a entendre-la a conseqüència del desequilibri humoral o de l'alteració bioquímica. Aquests coneixements, que han anat evolucionant amb el temps, han estat en la base de l'elaboració i la utilització de fàrmacs.

Amb el pas dels segles, es va avançar en la ciència i la investigació que va permetre anar superant molts reptes i recollir el saber en les anomenades farmacopees, on constaven les indicacions terapèutiques dels preparats, a més de l'explicació de la preparació artesanal. Els apotecaris de Barcelona, el 1511, van publicar-ne una de les primeres del món occidental, la Concòrdia Farmacèutica, que era d'obligat compliment a la Ciutat Comtat i, que com el nom ja indica, era resultat de consens entre ells. A més, encara que no de forma obligada, se seguien les indicacions establertes per aquest text a tot el Principat, com ens ho mostra la presència d'un exemplar de la tercera edició del 1587 en el fons de Josep M. Martí, que conserva l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya. Amb aquesta preparació artesanal, el *fiat secundum artem* que es posava a les receptes, els apotecaris eren els artistes capaços de transformar substàncies dels tres regnes de la natura en medicaments, en una *forma farmacèutica* que permetés que fossin assimilades pel cos. I diferent de l'art farmacèutic dels mateixos estris utilitzats per a la conservació, preparació o dispensació dels medicaments: albarels, capsas de fusta, morters, balances, taulells... que avui veiem com a veritables joies.

Les apotecaries i després les farmàcies eren un lloc de trobada de professionals i intel·lectuals, de tertúlies amenes i acalorades, que fomentaven la participació

i l'opinió sobre qualsevol tema, com sabem que era el cas a Puigcerdà. No hem de deixar a banda la labor d'alguns farmacèutics en altres activitats pròpies tot i que més allunyades del medicament.

Ja en el segle XX, a més de la incorporació clara de la dona a la professió, va haver-hi descobriments importants de medicaments nous. Recursos com les sulfamides o els antibiòtics, les hormones, i els tranquil·litzants ens han aportat una major qualitat de vida. En aquest començament de segle XXI, la biotecnologia ha passat a representar la base de la investigació per a l'obtenció de nous principis terapèutics.

La nostra societat actual, amb una esperança de vida més llarga, demanda que siguin també anys que es puguin viure amb el mínim nombre possible de limitacions. Aquest continua sent el repte dels professionals farmacèutics/ques: disposar de medicaments que ajudin a assolir-ho.

Desitgem que aquests articles sobre la farmàcia a la Cerdanya il·lustrin sobre com ha estat aquí la professió.

*Núria Casamitjana, Farmacòloga
i Coordinadora del Querol i d'aquest Dossier.

L'ahir i avui de la farmàcia a la Cerdanya

NÚRIA CASAMITJANA CUCURELLA I M. ROSA MOLINS PONS*

Introducció

La Cerdanya és una unitat geogràfica, malgrat que la història li ha imposat una partició i unes peculiaritats que, també en l'àmbit de la farmàcia, la diferencien d'altres territoris similars. Administrativament, la farmàcia comunitària cerdana ve marcada per la frontera amb França, a més de la divisió de la Baixa Cerdanya en dues províncies. Així, trobem que les farmàcies de l'Alta Cerdanya depenen de l'*Ordre des Pharmaciens* (França), mentre que les farmàcies de la Baixa Cerdanya depenen dels Col·legis de Farmacèutics de Girona i de Lleida. I encara més, les farmàcies cerdanes lleidatanes, unes formen part en l'àmbit administratiu de l'Àrea Bàsica de Salut de la Cerdanya (Bellver i Prullans), al costat de les farmàcies ubicades en terres gironines, i una altra (la de Martinet) depèn de l'Àrea Bàsica de Salut de la Seu d'Urgell.

Les farmàcies comunitàries, com a establiments sanitaris que són, estan sotmeses a una regulació molt complexa per part de l'administració sanitària: comunicacions periòdiques de diferents tipus de medicaments dispensats, registre de les dispensacions corresponents en el llibre receptari i en el d'estupefants, control i registre de la temperatura de la nevera per assegurar el manteniment de la cadena de fred en aquells medicaments que així ho requereixen, registre i control de les matèries primeres i materials de condicionament per a les fórmules magistrals...

Per altra banda, també estan regulats a través dels corresponents Col·legis Oficials de Farmacèutics (segons normativa del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya) els horaris d'obertura al públic i l'atenció del servei d'urgències, la identificació de la titulació o categoria professional dels membres de l'equip, la bibliografia mínima a la qual han de tenir accés els professionals que treballen a la farmàcia, les existències mínimes obligatòries de medicaments, etc.

Evidentment, les farmàcies de l'Alta i Baixa Cerdanya estan regulades per normatives estatals diferents, i les farmàcies de la Baixa Cerdanya poden tenir tràmits administratius i d'establiment dels serveis d'urgència

per circuits diferents, segons el Col·legi al qual pertanyen.

Parlar de farmàcia a la Cerdanya comporta esmentar la farmàcia de Llivia, avui museïtzada i ben coneguda més enllà de l'entorn pròpiament farmacèutic. El fet d'haver estat regentada per la nissaga d'apotecaris Esteve, des del segle XVII, fins als anys vint del segle passat, segurament va afavorir la conservació de pots, mobiliari barroc, morters, biblioteca i documentació, tota una col·lecció d'objectes, avui exposats, que ens expliquen la preparació i l'evolució dels medicaments al llarg del temps, on es pot observar un senyal evident que tenir cura de la salut no era matèria exclusiva de ciutats grans.

Igualment, ho podem copsar per ser Puigcerdà el primer lloc de la península Ibèrica en què es va administrar un tractament totalment nou, com va ser la vacuna de la verola. El Dr. Francesc Pigüillem i Verdacer, fill de metge, net i nebot d'apotecaris, el 3 de desembre de 1800, va iniciar a Puigcerdà l'ús de la vacuna, creada el 1798 pel metge anglès, Edward Jenner.

Ara que hem viscut una etapa de pandèmia que ens ha fet reflexionar sobre la necessitat de disposar de tractaments eficaços i segurs, recordar aquest fet ens mostra que, també en èpoques anteriors, s'estava a l'avantguarda en matèria de salut, tant en coneixements com en la pràctica.

Una mica d'història

Des de finals del segle XV, per tal exercir l'art d'apotecari s'exigia l'obligatori acompliment de pràctiques amb un apotecari establert, per un període de 5 a 8 anys segons l'època, i tenir 24 anys complerts per a poder ser examinat. No hi havia formació acadèmica, els apotecaris estaven organitzats en gremis i posteriorment en col·legis.

Aquest examen per tal d'obtenir la llicència i tenir la capacitat d'exercir la professió es podia fer per dues vies. En primer lloc, a través dels gremis (i després a través dels col·legis que tenien delegada aquesta funció) o també davant l'anomenat Protomedicat, orga-

nisme del poder reial, encarregat de vetllar pel control de la professió. Una vegada oberta l'apotecaria, la bona pràctica era controlada mitjançant visites d'inspecció del Protomedicat, a vegades acompanyats per cònsols dels diversos gremis o col·legis.

A la Cerdanya, en ser un territori d'alta muntanya i amb una economia rural, els habitants també acostumaven a tractar els seus problemes de salut amb plantes, la utilització de les quals coneixien per tradició familiar.

Després de la signatura del Tractat dels Pirineus, el 1659, cada estat va tenir la potestat de legislar sobre els mateixos establiments de farmàcia i l'exercici de la professió farmacèutica.

A l'estat espanyol, al començament del segle XIX, es crearen els Reials Col·legis de Farmàcia, amb ensenyament reglat, predecessors de les facultats que iniciaren els estudis universitaris, l'any 1845, a Barcelona i Madrid. A França, les escoles de farmàcia de París, Montpeller i Estrasburg van passar a ser facultats el 1840.

L'any 1671, constaven cinc apotecaris a Puigcerdà. El 1712, en consten quatre, a la Vila (Piguillem, Vidal, Caralps i Barral) i un a Llívia. En el registre d'inspeccions d'apotecaries per part del Protomedicat, el 1774 també n'hi consten en altres poblacions: 2 a Bellver (Antoni Barral, Agustí Serra), 1 a Martinet (Francesc Florensa), 1 a Alp (Marçal Degollada), 2 a Puigcerdà (Pere Barral, Francesc Piguillem), i 3 a Llívia (Llorenç Calvet, Guillem Colomer, Nicolau Esteva).

A finals de 1880, a Puigcerdà hi havia les farmàcies de Miquel Mitjavila Morer, Bartomeu Bosomba Moreno, Ermengol Ferrer i Saló, Josep M. Martí i Terrada, Ermengol Saló i Florensa, Tomàs Ferrer i Soler. A Llívia hi havia la de Josep Esteva i Guilló, i a Bellver les de Joan Obrer i Maties i Mateu Bosom.

El 12 d'abril de 1898, per decret signat per la reina regent Maria Cristina, s'establí la creació d'un Col·legi de Farmacèutics en cada una de les províncies de l'estat espanyol. En el cas de la província de Girona, el 12 de maig d'aquell any es reuní la junta interina que havia de gestionar la constitució de la junta de govern del nou Col·legi de Farmacèutics de Girona, amb l'objectiu, entre d'altres, de vetllar per la correcta actuació professional de tots els col·legiats que, com a farmacèutics, han d'aportar els seus coneixements i servei a la societat. L'any 1898-1899 consten col·legiats al Col·legi de Farmacèutics de Girona els següents farmacèu-

tics que exercien la professió a la Cerdanya:

• **a Puigcerdà:** Ermengol Ferrer Saló (títol obtingut el maig de 1889), Miquel Mitjavila Morer (títol obtingut el juny de 1869), Josep M. Martí Terrada (títol obtingut el febrer de 1870).

• **a Llívia:** Josep Esteva Guilló (títol obtingut l'agost de 1885).

En aquella època, encara no estaven establerts criteris o elements limitadors per poder obrir una farmàcia en un nucli de població (tal com és vigent actualment) pel que fa a distàncies que cal mantenir entre els establiments o segons el nombre d'habitants.

Fins que a finals del segle XIX i inicis del XX, no van aparèixer els anomenats específics, i posteriorment les especialitats farmacèutiques, els medicaments eren elaborats per cada farmacèutic a la seva farmàcia, i era habitual que pacients d'un costat i l'altre de la ratlla fronterera anessin a la farmàcia que els era més convenient, independentment que estigués en un estat o l'altre.

A la frontera, hi havia control de productes medicinals (a les duanes) i nomenament de farmacèutics com a inspectors d'aquests productes medicinals. El governador civil de la província enviava una proposta amb tres persones i la Reial Acadèmia de Medicina informava (encara no estava establerta la Reial Acadèmia de Farmàcia). En document de 17 de maig de 1888 es proposa la terna constituïda pels farmacèutics Ermengol Saló, Josep M. Martí i Tomàs Ferrer, tots ells feia més de vint anys que exercien com a farmacèutics, i tots havien estat alcaldes de la Vila.

Entrat el segle XX, amb la legislació complexa que afecta els medicaments elaborats industrialment, les normes, encara que similars, són diferents i els requisits de la prescripció, dispensació i finançament dels fàrmacs no coincideixen exactament en un estat i l'altre. Els noms comercials dels medicaments, les dosis que consten en cada envàs, i el finançament públic dels medicaments significa la intervenció estatal en les decisions d'inclusió o exclusió de segons quins medicaments en el finançament a càrrec del sistema públic de salut, així com el preu al qual s'hi financen. Aquesta nova situació va comportar clarament el final d'aquesta etapa d'obtenció indistinta dels medicaments en farmàcies d'un estat o l'altre.

En la primera meitat del segle XX, es varen produir descobriments importants de medicaments nous, com va ser la penicil·lina, fet que ha estat reconegut com un dels majors avenços de la terapèutica.

En el segle XXI, la biotecnologia ja s'ha instaurat com una eina important d'investigació per al desenvolupament de medicaments innovadors, que puguin donar resposta a les noves necessitats terapèutiques actuals.

De fet, recentment hem pogut seguir en l'àmbit divulgatiu, la cursa dels investigadors per trobar possibles ajudes en el control de la COVID-19, una pandèmia l'abast de la qual no s'havia viscut des de molts anys enrere, concretament, des de la pandèmia de grip de 1918.

Els farmacèutics/farmacèutiques, des dels diversos vessants d'actuació que permet la professió, farmàcies comunitàries i laboratoris clínics, passant per la indústria farmacèutica, serveis de farmàcia hospitalària, i la distribució farmacèutica, i en col·laboració amb la resta de professionals sanitaris, han aportat el seu granet de sorra per tal de donar suport i ajuda en aquesta situació difícil que recentment ha patit la nostra societat.

Farmàcia comunitària

Actualment, l'any 2022, a la Cerdanya estan obertes les següents oficines de farmàcia:

Departament dels Pirineus Orientals, 8 farmàcies a l'Alta Cerdanya:

· 1 a Bolquera, 1 a la Guingueta d'Ix (Bourg-Madame), 1 a Enveig, 2 a Font-romeu, 1 a Oveja i 1 a Sallagosa.

Baixa Cerdanya, 11 farmàcies:

· província de Girona: 1 a Alp, 1 a Ger, 1 a Llívia i 5 a Puigcerdà.

· província de Lleida: 1 a Bellver de Cerdanya, 1 a Martinet i 1 a Prullans.

Com en molts altres entorns professionals, a causa dels condicionants vigents en la societat, fins ben entrat el segle XX, les dones tenien molt difícil l'accés a la universitat i, per tant, tampoc podien estar al capdavant d'una farmàcia.

Una Reial Ordre d'11 de juny de 1888 autoritzava les dones a cursar estudis com a alumnes, i uns vint

anys més tard, una altra Reial Ordre de 2 de setembre de 1910 disposava que la possessió de diversos títols acadèmics habilitava la dona per a l'exercici d'aquelles professions. A títol informatiu, l'any 1919, s'inscriu la primera farmacèutica al Col·legi de Farmacèutics de Girona, per tal d'exercir la professió com a titular d'una farmàcia, i a l'orla de la Facultat de Farmàcia de Barcelona, el 1921 figura una dona entre trenta-vuit homes.

A la Cerdanya, la primera farmàcia de la qual va ser titular una dona és la farmàcia Selva d'Alp, oberta el 1974. L'any 1980, Mercè Biel va obrir farmàcia a Llívia, després d'anys de no haver-n'hi, ja que el 1926, Antoni Esteva Canal, havia traslladat la seva des de Llívia, a Puigcerdà.

Percentatge actual de dones titulars de farmàcia a la Cerdanya (2022)

Les farmàcies de la Cerdanya donen servei i proporcionen atenció sanitària tant als habitants de la zona com a les persones de segones residències i a altres visitants de turisme de neu, lleure i natura que s'hi desplacen.

Tot i que la feina professional ha canviat des que els medicaments majoritàriament són preparats de manera industrial, la funció del farmacèutic/a, com a especialista del medicament, no és només la dispensació, sinó donar consell sobre el seu ús, des d'aclarir dubtes sobre la forma idònia de la presa, evitant interaccions entre fàrmacs o amb els aliments, les condicions de conservació, reconstitució, o de la caducitat, en el supòsit que aquesta sigui curta, la detecció d'efectes secundaris indesitjats i la corresponent comunicació als organismes responsables de la farmacovigilància. En cas necessari, pot elaborar, per a un pacient individual, fórmules magistrals i preparats oficinals, d'acord amb els procediments i controls de qualitat establerts. Els medicaments tenen efectes beneficiosos per a la salut de les persones si són utilitzats de forma correcta i en les circumstàncies adequades.

A més de les activitats de prevenció de la salut, actua com a educador, mitjançant la participació en programes de promoció de la salut de manera coordinada amb l'autoritat sanitària. D'entre totes les tasques i serveis realitzats des de la farmàcia comunitària, en el marc de la pandèmia, cal destacar:

• **cribratge per a la detecció de la COVID-19.** Desenvolupat juntament amb el Departament de Salut, va posicionar la farmàcia com un recurs sanitari més en la certificació i el registre de casos de COVID-19 en l'àmbit de Catalunya.

• **dispensació de medicació hospitalària mitjançant les farmàcies comunitàries,** que es va posar en marxa en plena pandèmia (març de 2020). És un programa pioner a l'estat espanyol que va permetre apropar la medicació hospitalària ambulatoria a tots aquells pacients crònics que, fins aquell moment, s'havien de desplaçar a l'hospital en què eren tractats per tal de recollir la seva medicació. Superat el pic de la pandèmia, lluny de desaparèixer, aquest programa s'ha consolidat. En el període juny 2020-juny 2022, a la Cerdanya s'han lliurat 144 medicaments en el marc d'aquest programa.

Farmàcia hospitalària

A Puigcerdà, entre els anys 1185-1189, poc després de la fundació de la vila, es va construir l'Hospital Major o de Pobres, que va estar sempre en el mateix emplaçament, fins a l'entrada en funcionament de l'Hospital de Cerdanya el 2014. Encara ara continua fent funcions sanitàries com a Centre d'Assistència Primària.

El 1811, es van redactar unes ordinacions com un reglament intern que sense massa canvis es va mantenir en les ordinacions de 1843, quan ja s'havien establert a l'hospital les germanes de la caritat i un germà que venia a ser com l'hospitaler. Entre les seves funcions hi havia la d'anar a la farmàcia a buscar medicaments i altres encàrrecs exteriors. Els metges i cirurgians eren els responsables dels medicaments i plantes medicinals, i es portava un llibre on s'anotaven les administracions dels fàrmacs a cada malalt.

Actualment, i des del setembre de 2014, amb el trasllat de les urgències va passar a funcionar totalment l'hospital de Cerdanya, que atén els habitants de la comarca d'una part i l'altra de la línia fronterera i, en el cas de la part francesa, també especialment a habitants del Capcir per proximitat. En total és una població de més de 30.000 habitants que en moments de vacances pot arribar a les 150.000 persones, les quals hi accedeixen, ja sigui per visites programades, per urgències mèdiques, o per accedir a serveis especialitzats, com pot ser la diàlisi (també si estan gaudint de vacances lluny del seu centre mèdic habitual).

El farmacèutic/a de l'hospital (igual com ja tenia l'antic Hospital de Puigcerdà) és el que s'ocupa de donar el servei farmacèutic a les necessitats dels pacients hospitalitzats. És una especialització dels estudis de farmàcia.

L'Hospital de Cerdanya té un repte gran, ja que és el primer centre europeu per a pacients de dos estats que poden venir amb prescripcions de medicaments diferents, tenint en compte que no tots els medicaments estan autoritzats per igual en tots els països i, per tant, pot ser que no es puguin aconseguir en un o en l'altre país, ni sempre estan autoritzats en cada un dels estats a les mateixes dosis. A més, cal tenir en consideració les diferències "estructurals" pròpies, ja que, per exemple, a l'estat francès no existeix encara el sistema de recepta electrònica, que pot dificultar la conciliació de la medicació als farmacèutics responsables del servei de farmàcia hospitalària. Alhora, la impossibilitat de compartir la Història Clínica que recull les dades de salut i serveis sanitaris prestats al pacient, també limita la informació als facultatius i ser una dificultat pel que fa a la prescripció per als facultatius que exerceixen en aquest hospital.

Ja que un objectiu primordial en l'assistència sanitària és la seguretat del pacient, ha estat imprescindible l'establiment de protocols conjunts o eines que en el cas dels medicaments permetin gestionar-los millor i així evitar errors de medicació. Així, per exemple, en el seu moment es va confeccionar una eina que és una calculadora pediàtrica perquè medicaments similars en els dos estats poden no tenir la mateixa concentració de principi actiu, sobretot en xarops, i a més serveix per unificar criteris de prescripció de medicaments quan només estan autoritzats en un dels països.

Altres activitats dels farmacèutics

En altres casos els farmacèutics cerdans han anat més enllà de la seva pròpia professió i amb la capacitat i formació adquirides s'han compromès amb temes socials, culturals i polítics del seu entorn i s'han ocupat d'aspectes diversos d'interès local. Aquí cal fer esment d'en Josep M. Martí i Terrada, que va ser alcalde de Puigcerdà en tres ocasions, mecenes cultural, promotor del Casino Ceretà i de la carretera de la Molina a la Collada. També participà en els primers projectes de ferrocarril transpirinenc, per portar el tren a Puigcerdà des de Ripoll i en l'enllumenat públic de la Vila.

La seva farmàcia era punt de reunió dels seus coneguts i amistats i era habitual trobar-hi en tertúlia l'elit cultural catalana del moment. A la seva rebotiga farmacèutica s'hi reunien escriptors i intel·lectuals com Frederic Mistral, Jacint Verdaguer, Víctor Balaguer, Antoni M Alcover, Joan Maragall, Narcís Oller, Macià i Bonaplata, Francesc Matheu, els germans Junoy i Antoni Gaudí, entre altres.

Igualment, cal fer referència a les iniciatives desenvolupades pel farmacèutic pioner de la indústria, el doctor Andreu, cerdà d'adopció. S'enamorà del paisatge i del clima i, a començament del segle XX, es va instal·lar durant els estius entorn de l'Estany de Puigcerdà. Amb el temps, va ser un dels promotors de l'estiueig a la comarca; era un turisme d'un nivell econòmic i cultural alt: industrials, polítics i personalitats del món cultural, que va propiciar en col·laboració a la iniciativa local l'aparició de la Festa del Llac, el Cercle Agrícola Mercantil, els Jocs Florals i la premsa local.

També trobem farmacèutics, com Ermengol Ferrer, que van participar en aspectes científics més enllà dels estrictament sanitaris, perquè la formació i coneixements multidisciplinaris adquirits en l'àmbit de les ciències els va permetre aplicar-los en àrees noves d'investigació i fer-hi una participació ben valuosa.

Núria Casamitjana Cucurella. *Farmacèutica.*
M. Rosa Molins Pons. *Farmacèutica.*

Bibliografia

- Arxiu documental. Col·legi Farmacèutics de Girona.
- JORDI GONZÁLEZ, Ramon. *Colectanea de "speciers", mancebos boticarios, boticarios, farmacéuticos practicantes de farmacia y farmacéuticos en Cataluña : (1207-1997)*. Palau-Solità i Plegamans: Fundació Uriach 1838, 2003.
- PLA DALMAU, Josep M. La Farmàcia de Llívia. *Revista de Girona*, n^a 20, (1974); traducció d'A. Pérez-Bastardas. *Querol. Revista Cultural de Cerdanya*, 2017, núm. 20, p. 28-36.
- PLA DALMAU, José M. *Pequeña historia del Colegio Oficial de Farmacéuticos de la Provincia de Gerona, en su primera etapa de actividades (1898 – 1933)*. Girona, 1959.
- SABATÉ CASELLAS, Ferran i CALBET CAMARASA, Josep Maria. *Personatges de la sanitat cerdana*. La Seu d'Urgell: Salòria, 2016.

Els Farmacèutics Meteoròlegs de Puigcerdà, Salò, Ferrer

TRINI CADEFAU I SURROCA*

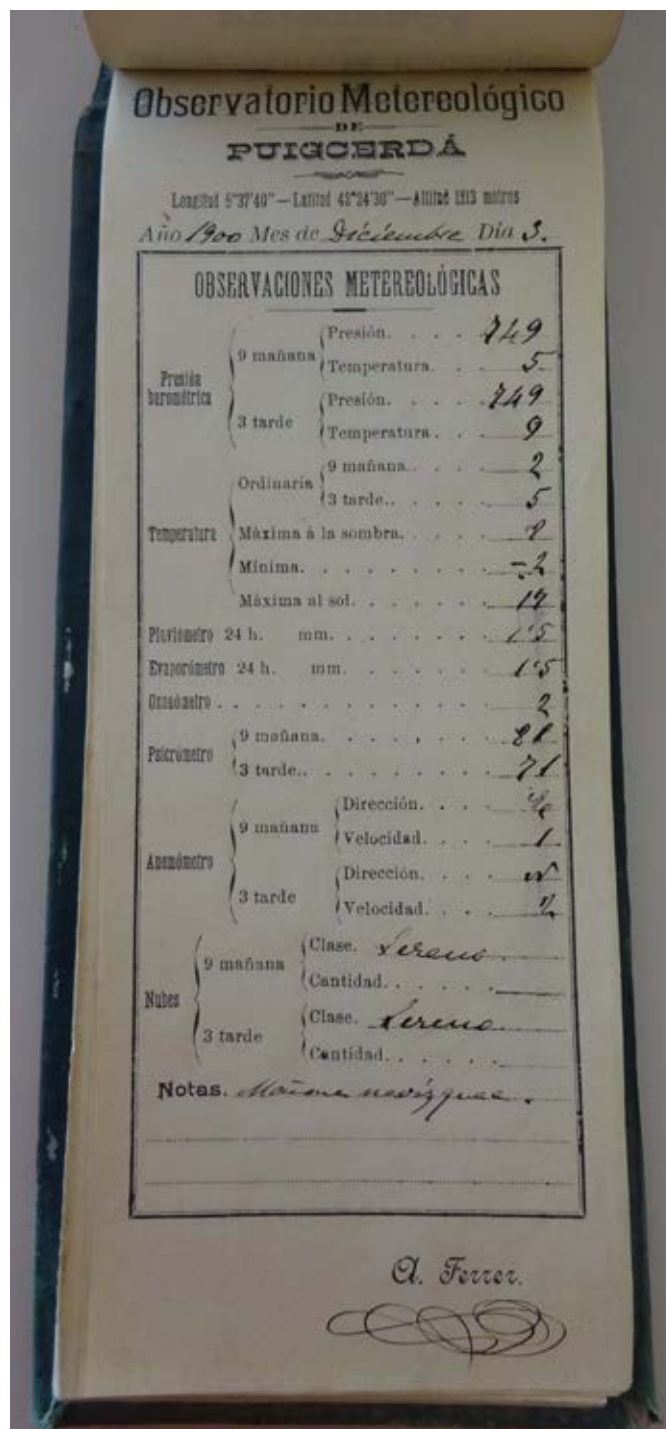
Context històric. Situació de la comarca

El segle XIX és un període inestable políticament, amb enfrontaments bèl·lics en els quals Puigcerdà s'hi troba directament involucrada. Durant el regnat de Ferran VII, sorgeixen noves ideologies polítiques i conceptes d'estat. A la seva mort, l'any 1833, dues tendències prenen força: el liberalisme i el carlisme, marcades pels pretendents a la corona. Els enfrontaments entre les dues ideologies desencadenaren les anomenades Guerres Carlines, de 1837 a 1875, que varen caracteritzar el s. XIX, marcant profundament el país. Puigcerdà va prendre partit pel liberalisme o partidaris de la futura reina Isabel II, patí tres setges els anys 1837, el 1873 i el 1874; arran del primer, rebé el títol d'Heroica, que s'afegí als que ja tenia d'Insigne i Fidelíssima i després del de l'any 1874, rebé el de Sempre Invicta.

El nou govern lliberal promogué una sèrie de reformes dels ordes religiosos, amb la llei de desamortització de 1835 i els decrets de 1836 i 1837, s'eliminava el clergat i es confiscaven els seus béns. A Puigcerdà, desaparegueren els predicadors Dominics i els pares Agustins. Altres institucions se salvaven, l'Hospital de Pobres, que per ser particular va poder continuar com a tal, encara que perdia gairebé la totalitat de les seves propietats, i les Escoles Pies, dedicades a l'ensenyança, que es va considerar establiment civil d'educació i el clergat, professors.

Per altra part, el Tractat dels Pirineus, l'any 1659, ja havia dividit la Cerdanya entre Espanya i França. Poc després de la mort de Ferran VII, l'any 1833, les noves idees d'estat portaren que el territori espanyol es dividís en 47 províncies, la Cerdanya en territori espanyol tornava a partir-se: una part passava a pertànyer a la província de Girona i l'altra part, a la província de Lleida.

Acabades les guerres carlines, comença un període de pau, a finals del s. XIX i principis del s. XX, es deixa enrere el caràcter defensiu i bèl·lic, i s'inicien uns nous temps d'obertura. El trasllat del cementiri, l'any 1865,

Registres Meteorològics. A. Ferrer.

situat a l'actual plaça dels Herois, va donar més espai a la població; ara a les darreries de segle, es té permís per enderrocar les muralles i la Vila ja no està tancada i limitada, pot engrandir-se vers l'exterior, és època de

Armengol Saló Florensa. 1870 aprox.

Armengol Ferrer Saló. 1913.

Farmàcia Ferrer. 1920 aprox.

grans canvis: milloren les comunicacions, els camins veïnals i les carreteres, amb l'arribada del tren, l'any 1922, la Cerdanya deixa de ser una comarca tancada de difícil accés.

També milloren els serveis: s'arrangen els safareigs i les fonts, s'amplia i millora el clavegueram, s'abasteix d'aigua potable la població (1896), l'escorxador (el bestiar ja no es pot matar a les cases), es milloren les escoles i se'n creen de noves. L'any 1891, s'inaugura la plaça de Barcelona, s'urbanitza la zona de l'Estany i es construeixen les primeres torres, entre d'altres.

Tornen amb força les festes i en comencen de noves. L'any 1894, s'inaugura el Casino Ceretà seguit del Círcol Agrícola Mercantil, dos centres socials lligats a la cultura i les activitats de lleure d'aquesta època.

També l'electricitat i el telègraf varen representar un gran progrés. L'any 1896, Puigcerdà estrenava un sistema d'enllumenat elèctric, i era una de les 22 poblacions de Catalunya que disposava d'aquest sistema¹. El telègraf va permetre la comunicació quan no es rebia el correu.

Des de mitjan segle XIX, sigui perquè la salut ja es relacionava amb les condicions ambientals, comencen a arribar els primers estiuejants, buscant climes més sans. Puigcerdà i comarca es converteixen en un bon lloc per passar-hi l'estiu. Per altra part, molts cops, la Cerdanya quedava incomunicada a causa del mal temps. No és d'estranyar, doncs, que seguint les tendències de l'època es comencés a prendre registres de les dades meteorològiques per intentar preveure les condicions atmosfèriques.

Farmacèutics meteoròlegs i observatoris meteorològics de Puigcerdà, a finals del segle XIX i principis del segle XX.

Armengol Saló, Tomàs Ferrer, i Armengol Ferrer, no són els únics farmacèutics meteoròlegs, i l'Observatori de la farmàcia Saló, després Ferrer, tampoc és l'únic observatori meteorològic de Puigcerdà.² A finals del segle XIX i principis del XX, a Puigcerdà, hi

1. SIMON LLEIXA, E. (2021), "L'electrificació de Puigcerdà: Un repte organitzatiu i Tecnològic", Quaderns d'història de l'Enginyeria vol. XIX, p.33.

2. Per conèixer els fons de l'observatori: SIMON LLEIXA, E. (2018), "Dades climàtiques de la Cerdanya: el fons de l'observatori meteorològic de Puigcerdà", Querol. Revista Cultural de Cerdanya, 22, p 76-79.

ha documentats dos observatoris, el de l'Escola Pia i el de la Farmàcia Saló, després Ferrer. Sabem que el setmanari local *La Voz del Pirineo* va publicar dades de temperatura i de l'estat del cel des de l'any 1885 de l'Observatori de l'Escola Pia. Per altra part, Antoni Esteva Canal, també farmacèutic i meteoròleg, en la fitxa mensual del registre de temperatures del juliol de 1942, anotava en el dia 19: "Residència de los Padres Escolapios, se registro 3 grados mínima"³, i d'alguna altra referència aïllada, porta a suposar que en major o menor continuïtat, l'observatori hauria estat funcionant uns seixanta anys. Malauradament, no s'han conservat els registres.

Armengol Saló, Tomàs Ferrer, i Armengol Ferrer no són els únics farmacèutics meteoròlegs de Puigcerdà, a l'Arxiu Comarcal de Cerdanya (ACCE) es conserven els registres de temperatures dels anys 1930 i 1931 del farmacèutic, Auri Comamala del Plan, qui va continuar la farmàcia d'Armengol Ferrer, i del farmacèutic Antoni Esteva i Canal, que es va encarregar de l'Observatori Meteorològic.⁴ D'ell es conserva, entre altres, els registres de temperatures dels anys 1928 a 1939 i de 1942 a 1962.

Els observadors

El tret comú dels farmacèutics Saló, Ferrer seria una professió liberal que, en part, els obliga i en part els permet ocupar càrrecs de l'administració local amb responsabilitats polítiques: varen ser regidors i alcaldes de Puigcerdà. En molts moments, si bé hi calia un farmacèutic, formaren part de la Junta Local de Sanitat. Varen ser Administradors de l'Hospital de Pobres de Puigcerdà, actual Centre d'Atenció Primària. També, compromesos i formant part activa en el Casino Ceretà i en el Círcol Agrícola Mercantil, centres de sociabilitat de Puigcerdà d'aquest període, i amb inquietuds en l'àmbit intel·lectual, en aquest cas, la meteorologia i la música.

Si bé aquestes facetes estaven en major o menor grau recollides dins les professions liberals del moment, i en concret dels farmacèutics, en destacaríem el seu compromís, com n'eren, de curosos i la bona gestió en la realització de totes aquestes tasques. És a

RED METEOROLOGICA
OBSERVATORIO DE PUIGCERDÀ

Día	Temperatura		Viento	Nube	Estado del cielo	Barómetro	Humedad	Estado del mar
	Máx.	Mín.						
18	23.1	14.9	9	3	9	0.4	2	33 80
19	23.7	14.7	9	3	3	0.4	2	33 80
20	23.7	14.7	9	3	3	0.4	2	33 80
21	23.1	14.1	4	4	6	0.6	2	33 84
22	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
23	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
24	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
25	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86

La Cerdanya 25/11/1905, (els primers anys de Ceretania es manté aquest format).

APROXIMACIONES METEOROLÓGICAS DE LA SEMANA
a las 9 uds.

Día	Temperatura	Viento	Nube	Estado del cielo	Barómetro	Humedad	Estado del mar
18	23.1	14.9	9	3	9	0.4	2
19	23.7	14.7	9	3	3	0.4	2
20	23.7	14.7	9	3	3	0.4	2
21	23.1	14.1	4	4	6	0.6	2
22	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1
23	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1
24	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1
25	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1

La voz del Pirineo 27/4/1879.

RED METEOROLOGICA
OBSERVATORIO DE PUIGCERDÀ

Día	Temperatura		Viento	Nube	Estado del cielo	Barómetro	Humedad	Estado del mar
	Máx.	Mín.						
17	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
18	23.7	14.7	9	3	3	0.4	2	33 80
19	23.7	14.7	9	3	3	0.4	2	33 80
20	23.1	14.1	4	4	6	0.6	2	33 84
21	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
22	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
23	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
24	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86
25	23.6	15.7	7	4	14	0.5	1	33 86

Ceretania 25/12/1921.

Tipus de registre.

dir, en els càrrecs polítics que ocupen són reelegits, són bons administradors de l'Hospital de Pobres i mai se'ls relleva. Com a meteoròlegs, se'ls reconeix explícitament i les seves dades s'utilitzen en diversos estudis i treballs, i com a membres de la junta de sanitat, sigui per l'aïllament de la comarca i per la bona gestió de la junta, en l'epidèmia de còlera de l'any 1854, a Puigcerdà no es va enregistrar cap cas.

Armengol Saló i Florensa, nasqué a Puigcerdà, el 13 de gener de 1813, fill d'Armengol Saló i Piquer, farmacèutic, i de Maria Gràcia i Florenza. Es casa a Santa Maria del Mar, a Barcelona, amb Teresa Montagut i Banús, amb la qual tingueren quatre filles: Delfina, Filomena, Augusta i Leonor. La pubilla, Delfina es casà amb Tomàs Ferrer i continuaren amb la farmàcia. Armengol Saló morí el 6 de març de 1890.

Llicenciat en Farmàcia, l'any 1839, apassionat per la música, mentre estudiava a Barcelona en el teatre Montesión, immediat precedent del que seria el Gran Teatre del Liceu, es varen executar algunes composicions seves. De retorn a Puigcerdà, l'any 1848, va organitzar una nombrosa orquestra d'aficionats a la majoria dels quals, segons escriu en el seu obituari el setmanari *La voz del Pirineo* "[...] tuvo la paciencia de enseñar desde los primeros rudimentos del solfeo, hasta la instrumentación, que conocia por completo. [...]"⁵.

El 24 d'agost de 1856, va entrar com a regidor a l'Ajuntament de Puigcerdà. Pere Bosomba, l'alcalde, va anar a viure a Baga i hagué de deixar l'alcaldia, el

3. ACCE (Arxiu Comarcal de la Cerdanya) 130-140, Observatori Meteorològic de Puigcerdà, cu 25.

4. *La Vanguardia* 23 setembre 1926, p11

5. *La Voz del Pirineo*, 9 de març 1890, p.3

AFECCIONES METEOROLOGICAS DE LA SEMANA.						
Dias	Termómetro de R.			Atmósfera y observaciones not.		
	8 h. m.	2 h. t.	10 h. n.	7 h. m.	2 h. t.	10 h. n.
19	4' 6	10' 5	6' 2	nubecillas	» v. S.	Llueve.
20	6' 5	9' 6	5' 7	Ha llovido	Llovizna.	»
21	4	7	2' 5	Alg. nub.	Vto. S.O.	Nublado.
22	3' 4	11' 5	5	Sereno.	Nubes.	Nubes.
23	5	12	3' 8	Nubes.	Nubes.	Ha llovido
24	4	7	3' 5	nubes. v. N	»	v. hurca.
25	4' 6	8' 5	4' 5	Nubes.	» v. N. O	Sereno.

Puigcerdá: Imprenta de Pablo Mas.

Registres Meteorològics. de 19 a 25 ab187. A. Saló. La Voz del Pirineo.

12 de març de l'any següent, A. Saló passà a ser tinent d'alcalde, i el 6 de març va ser nomenat alcalde de la Vila, ja que els que el precedien van ser nomenats jutges de pau i estaven eximits del càrrec de regidors, càrrec que ostenta fins al gener de 1859. En la presa de possessió consta que es fa càrrec de l'alcaldia per obeir les ordres del M. I. Gobernador de la provincia, demanant-li que el rellevi del càrrec per les poderoses raons que tenia⁶. Així i tot, continuà els dos anys següents, 1859 i 1860, com a regidor.

Col·laborador científic de *La Voz del Pirineo*, des de la fundació del setmanari, des de l'any 1879 al 1885, havia facilitat les observacions diàries meteorològiques. Seguint les tendències del moment, Armengol Saló i Florensa hauria començat, l'any 1847, a fer observacions meteorològiques. Aquestes haurien continuat amb el seu gendre, Tomàs Ferrer, i el seu net, Armengol Ferrer. Acabarien a la mort d'aquest últim, l'agost de 1926. El farmacèutic Antoni Esteva i Canal es va encarregar de l'observatori Meteorològic. Ara bé, l'observatori canviaria la ubicació i els registres de dades no serien tan complets.

Com a farmacèutic, formà part de la Junta de Sanitat en diverses ocasions, que coneguem, va ser nomenat

des de març de 1853 a setembre de 1854. En aquesta ocasió, la Junta de Sanitat va haver de gestionar l'epidèmia de còlera de morbo asiàtic d'agost de 1854. Tornà a formar part de la Junta, des de març de 1861 a 1863. També ho era l'any 1865, quan la Junta de Sanitat, el 14 de novembre d'aquest any, emet un informe favorable sanitàriament que permet traslladar el cementiri vell.⁷

L'epidèmia de còlera de 1854.

En general, l'activitat de la Junta de Sanitat es limitava a gestionar alguna malaltia del bestiar, s'acordaven les precaucions que calia prendre per evitar la seva propagació i contagi a la resta del bestiar, fos del mateix propietari o d'un altre. Tanmateix, inspeccionava les fruites, les verdures i la carn que es venia en places i mercats i s'assegurava que estigués en condicions òptimes. Evidentment, era responsabilitat seva gestionar les possibles pandèmies.

La reunió de 13 d'agost de 1854, de la Junta de Sanitat, recull que "[...]el cólera morbo asiático ha invadido en diferentes puntos de España i en la Ciudad de Vich distante de esta como unes diez y siete horas [...]"⁸ com a pre-

7. ACCE 125 cu 3630, Llibre d'actes de la Junta de Sanitat, 14 de novembre 1865.

8. ACCE 125, cu 3630, Llibre d'actes de la Junta de Sanitat, 13 d'agost 1854.

6. ACCE 125 cu 117, p. 400

venció, la Junta acordà que els veïns netegessin dos cops per setmana els carrers i carrerons i que no tinguessin femers a casa, i per part seva, acorden fer una escrupolosa inspecció de la fruita. El dia 16 del mateix mes, reberen el Butlletí Oficial núm. 95, que recollia diverses instruccions de com procedir. D'acord amb aquestes, es dividí la població en tres districtes, a fi de poder vigilar millor la neteja i s'inspeccionaren les cases. Els resultats varen ser decebedors, ja que: "[...] *no fueron halladas con la decencia y limpieza que era de desear y que en muchas de ellas existen depósitos de estercoleros* [...]". S'al·legava que per estar a l'estiu molt ocupats els pagesos, no es trobaven carros per buidar els dipòsits. Arran dels resultats, entre d'altres, es va acordar:

- Nomenar tres carreters, perquè diàriament buidessin aquests dipòsits a costa dels amos de les cases.
- Es dictaren normes per la conducció d'aigües residuals de les cases.
- Es prohibí rentar roba i altres objectes en els rierols que corrien per la Vila.
- Donat que la venda de tomàquets en aquesta vila podia ser perjudicial per a la salut, es va prohibir sota qualsevol concepte que entrés aquesta fruita.
- S'amplià el nombre de persones de la Junta de Sanitat. I es nomena dues persones per inspeccionar els carrers i altres vies.
- Es dicten normes per enterrar els morts.
- Amb el propòsit de tenir un local per asil de malalts colèrics que no tinguin recursos per curar-se en el cas d'envair el còlera, s'habilita la casa anomenada Viguet, prop de l'actual plaça del Regne de Mallorca (es comptà que hi hauria cabuda per a uns 45 o 50 llits) i es nomenaren els infermers i infermeres que haurien de servir en aquest local.
- S'acordà celebrar reunions dilluns i dijous, sense perjudici de les extraordinàries que calguessin.
- S'acordà fer un pregó anunciant que els porcs haurien de sortir de la població a les 6 del matí, sense que poguessin retornar abans del vespre. Després, calia netejar els carrers per on passessin i posar al mig les immundícies.
- Es donà ordre als "cortantes" perquè traguessin fora de la població els dipòsits de les pells i que recollissin diàriament la del bestiar que anessin degollant,

a fi d'evitar "[...] *la corrupción que expiden contraria a la salud pública* [...]" sota multa de cinc-cents rals.

Sigui per les precaucions que la Junta de Sanitat va prendre i la bona gestió, o bé perquè Puigcerdà quedava poc o molt aïllada, no va haver-hi cap cas de còlera. Segons l'acta de la Junta del dia 6 de setembre, prop de la vila de Bagà "distante cuatro leguas", sí que hi va haver casos.

Armengol Saló, administrador de l'Hospital de Pobres de Puigcerdà.

L'hospital de pobres de Puigcerdà, data de 1190 i fou fundat pel rei Pere d'Aragó. Jaume I, el 1242, reiterà la seva protecció a favor dels pobres. Des de l'any 1300, l'Ajuntament nomenava els administradors perquè se'n cuidessin i administressin els seus béns. L'any 1819, es varen establir en aquest hospital les germanes de la caritat, que tenien cura dels malalts. En tot aquest temps, l'Hospital va arribar a tenir importants rendes i patrimoni, no tan sols a Puigcerdà, sinó també a la comarca, fruit de molts llegats. La llei de desamortització va introduir dubtes i va aportar conflictes sobre naturalesa de l'establiment i, en conseqüència, l'Hospital perdé gran part dels seus béns.

En l'acta de les sessions de l'Ajuntament de 18 de gener de l'any 1855, s'hi recull un ofici del governador de la província, demanant per les possessions de l'Hospital de Pobres. El consistori considerà que l'Hospital era particular i no estava sotmès a la llei de desamortització, en conseqüència no s'havien de declarar les seves rendes. A principis d'octubre, es transmeté al governador civil de la província un ofici de l'Administració de l'Hospital, el qual, entre d'altres, recollia que s'estava a l'espera de la seva classificació. A finals de desembre, el consistori envià un altre ofici al governador civil en el mateix sentit: l'Hospital es mantenia amb el producte de les seves rendes, tenia caràcter merament particular i no es creia que estigués afectat per la llei de desamortització i, per tant, no havia de declarar les seves rendes. De tota manera, en prevenció, es comunicà als administradors de l'entitat que fessin l'inventari, a fi que es pogués enviar, donat el cas, tan aviat com ho indiqués el governador civil de la província. El febrer de 1856, s'envià la relació de les finques i de les rendes, i no va ser fins al 15 de juliol de 1856, que la junta provincial de beneficència recone-

9. ACCE 125, cu 3630, Llibre d'actes de la Junta de Sanitat, 19 d'agost 1854.

gué el seu caràcter: “[...] Acordaron que debe declararse de patronato particular el Hospital de Puigcerdà a favor del Ayuntamiento[...]”¹⁰.

Paral·lelament, el 21 de novembre de 1856, morí Jose Petj, administrador de l'Hospital, dipositari dels fons d'aquesta administració. El consistori encarregà a Armengol Saló, llavors regidor, que es fes càrrec interinament de tot el que hi hagués i en fes inventari. El 21 de febrer de 1857, l'administrador de l'Hospital, Joan Coll i el fill del difunt, Josep Peitj, varen presentar l'estat de comptes. L'Ajuntament nomena una comissió formada per Armengol Saló i Joan Salvador per examinar-ho. Per altra part, calia fer obres de millora de l'hospital, però hi havia problemes de finançament. Amb això i tot, el gener de 1859, canvia l'Ajuntament. El nou consistori sol·licità fins a quin punt l'Hospital estava subjecte o no a les lleis d'amortització i quines obligacions tenia el consistori al respecte, vers el governador de la província. Finalment, el 4 de juliol de 1860, el govern de la província de Girona, Beneficència, nomenà subdelegat especial, en representació seva, l'alcalde de Puigcerdà, amb el deure que “[...] examine las rentas que tenia y tiene el Hospital e inspeccione todo cuanto tenga relación con este cometido [...]”¹¹.

El febrer de 1861, es demana permís al governador per fer obres a l'Hospital, ja que havia caigut una paret. A l'abril, dos dels administradors de l'hospital sol·liciten la baixa per ser, un l'alcalde i l'altre tinent d'alcalde. El maig, arriba un ofici del governador aprovant els comptes de l'Hospital d'anys anteriors, també demanant que es passés als administradors, perquè poguessin fer el pressupost. A finals de juny, es nomena Tomàs Treserra, administrador secretari i Armengol Saló, com a administrador dipositari, càrrec que ja exercia. Se li demanà que seguís i no optés per la dimissió que ja tenia sol·licitada. Finalment, tots dos acceptaren el càrrec en concepte gratuït i, per aquesta, raó se'ls dispensa de la fiança, “[...] Habiendo admitido los Srs Tomàs Treserra y D. Armengol Saló el cargo de Administradores del Hospital en concepto gratuito se ha acordado oficiar al M.I. Gobernador que se ha dispensado la circunstancia de exigir fianza por dicha razón

, a más de que dichos sujetos ofrecen garantías positivas y están poseídos de unos buenos sentimientos a favor de la humanidad, y que por lo mismo se sirva aprobar esta medida [...]”¹² Ara bé, el governador provincial no ho acceptà, i disposà que era obligatori presentar fiança per garantir el maneig dels fons que s'ingressessin a l'hospital i també percebre una retribució, per a dur a terme les funcions del càrrec. Presentada la fiança (per un valor de 14.000 reals anuals), el 10 de desembre de 1861, Armengol Saló és nomenat “Administrador Depositario”, i Tomas Treserra, “Contador” de l'Hospital de Pobres de Puigcerdà.¹³

Tomàs Ferrer i Soler, nasqué a Puigcerdà, el 12 d'octubre de 1835, fill de Mateu Ferrer i Riu, carnisser i negociant ramader, i d'Anna Maria Soler i Badia, germana de Bonaventura, mare de Dionís Puig i Soler (1853-1921), notari i eminent meteoròleg. Casat l'any 1865, amb Delfina Saló Montagut, filla d'Armengol Saló i Florensa, i de Teresa Montagut i Badia, tingueren 10 fills, Armengol, Maria Consolació, Nicanor, Just, Maria Concepció, Maria Soledat, Mateu, Teodor, Josep i Anna Maria¹⁴. Estudià el batxillerat a les Escoles Pies de Puigcerdà, obtingué el títol l'any 1868, a Figueres, es llicencià en Farmàcia, per la Universitat de Barcelona l'any 1871¹⁵.

El maig de 1881, arran de la festa de Sant Marc, el setmanari local *La Voz del Pirineo* realçava els edificis construïts per T. Ferrer, en destacava la modernitat del pallar construït, expressament, per a la conservació dels farratges, també parlava del mas “[...] que aun de ser destinada para masia merece los honores de una elegante Quinta de recreo [...]”. Aquest “mas”, fou tot un referent per la família. A part d'estiuejar-hi, molt probablement, també era lloc per les celebracions familiars. El gener de 1904, s'hi va fer la festa per celebrar la primera missa d'un dels fills, Teodor. A l'inici de la Guerra Civil Espanyola, aquesta casa va ser quarter de la FAI, els membres de la qual la varen cremar.¹⁶

10. ACCE 125, cu 117, Fons Ajuntament de Puigcerdà, Actes dels Plens, p 272.

11. ACCE 125, cu 119, Fons Ajuntament de Puigcerdà, Actes dels Plens, p 22.

12. ACCE 125, cu 119, Fons Ajuntament de Puigcerdà, Actes dels Plens, p 220.

13. ACCE 125, cu 119, Fons Ajuntament de Puigcerdà, Actes dels Plens, p 236.

14. Toldrà i Ferrer, R., Arbre Genealògic, comunicació particular.

15. Sabaté, F. i Sabaté, E.N. (2019), “Personatges de la sanitat Cerdana”, *Era Revista Cerdana de Recerca*, Puigcerdà, p. 253-266.

16. ADAM AUGER, S. (2021), “L'estiueig a la Cerdanya”, ed. Efesos, Barcelona, p. 112.

Tomàs Ferrer i Soler. Àlbum familiar R. Toldrà i Ferrer.

L'abril de 1885, hi hagué dues candidatures a les eleccions municipals. Tomàs Ferrer es va presentar per la candidatura liberal. Al setmanari *La Voz del Pirineo* en deia “[...] una de ellas con carácter puramente administrativo y compuesta de personas tan conocidas por sus opiniones liberales como por sus condiciones de sensatez y ilustración [...]”¹⁷, la qual sortí elegida àmpliament i T. Ferrer passà a ocupar un lloc com a regidor, prenent part activa a les comissions de Pressupost i Despeses, Instrucció Pública i Impostos i consum. El desembre de 1886, per reial ordre, era elegit alcalde. Des del setmanari es felicità el “Gobierno de la Nación” pel seu encert. Malauradament, l'exemplar que es conserva està malmès, i només hi podem llegir alguna paraula solta de les qualitats que precedien el nou alcalde. Continua com a 1r tinent d'alcalde els anys 1887 i 1888, i el gener de 1890 deixa de ser regidor. També, va ser fiscal municipal¹⁸.

Soci fundador núm. 38 del Casino Ceretà, en els seus inicis, l'any 1880, figura a la Junta Directiva com a tresorer; el 1883, forma part de la comissió revisadora dels comptes, i l'any 1886, amb la renovació de la

Junta Directiva, torna a ser tresorer.¹⁹ Com a curiositat, l'agost d'aquest any, va començar, a iniciativa de Josep M. Martí i Terrada la Festa de l'Estany; en els anys següents, el Casino Ceretà tingué un cert protagonisme en l'organització de la festa.

El 28 març de 1890, va ser nomenat administrador de l'Hospital de Pobres. Tomàs Ferrer, moria el 20 de març de 1891. Tan sols feia un any de la mort del seu sogre. El seu hereu, Armengol heretava la farmàcia, i continuava la labor del pare i de l'avi.

Una curiositat, explica Albert Salses a “*La Cerdagne Espagnole*”, abans del 1835, a l'Església de Sant Domenec hi havia nombroses làpides a les capelles adjacents. Amb la desamortització, es varen dispersar, però una, la del noble Ramon d'Urtx, es conservava a casa el farmacèutic Sr. Ferrer, que l'ensenyava “[...] aux amateurs avec la plus parfaite obligeance [...]”²⁰. Actualment està en el Museu Nacional de Catalunya²¹.

Armengol Ferrer i Saló nasqué a Puigcerdà, el 14 de gener de 1867. Obtingué el títol de Batxillerat, l'any 1882, a Girona. Llicenciat en Farmàcia, el maig de 1889, ingressà al Col·legi de Farmacèutics de la província de Girona, el 1898. Es casà amb Rafaela Ferrer Morer, filla de Francesc Ferrer i Mascaró i de Bonaventura Morer i Guasch, amb la qual tingueren dues filles: Delfina i Maria Dolors.

Armengol Ferrer Saló, el 28 de març de 1890, havia estat nomenat suplent administrador de l'Hospital de Pobres de Puigcerdà. L'11 d'abril de 1891, pocs dies després de la mort del seu pare, Tomàs Ferrer, se'l nomenava administrador²². En les actes dels plens del consistori, concretament, en la sessió ordinària del dia 23 de gener de 1920, A. Ferrer va presentar la relació d'estades a l'Hospital per malalts transeünts i sense recursos, durant l'any 1919, que havia arribat a ser de 1.342. Proposà demanar a la Diputació Provincial, una subvenció de 1.000 pessetes per individu, també pels anys 1917 i 1918, que havien estat 2.452 i 2.038, respectivament, a fi de pal·liar les despeses cau-

17. *La Voz del Pirineo*, 10 de maig de 1885, p.2.

18. *La Voz del Pirineo*, any XIII, núm. 12, 22 març 1891, p.3.

19. ACCE 119 cu 38, Actes del Casino Ceretà 1879-1887

20. SALSAS, A. (1899), “*La Cerdagne Espagnole*”, Imprimerie-Librerie de l'Indépendant Perpignan, p 26 -27.

21. TOLDRÀ i FERRER, R (2022), “El pelegrinatge de la làpida sepulcral d'en Ramon d'Urtx”, comunicació, V jornades d'Estudis Comarcals de Cerdanya, Puigcerdà.

22. ACCE 125-130 Fons Ajuntament de Puigcerdà, any 1920, p.200-201.

sades per les epidèmies de tifus i grip d'aquells anys.²³ Aquestes dades, encara que s'haurien d'estudiar més a fons, ens permeten fer una petita valoració de l'impacte d'aquelles epidèmies. Llavors, Puigcerdà tenia prop de 2.500 habitants.

En les eleccions municipals del 14 de juliol de 1899, sortí elegit regidor de l'Ajuntament i per R.O. el 2 de juliol de 1899, se'l nomenava alcalde de Puigcerdà,²⁴ càrrec pel qual tornaria a ser nomenat per R.O. el gener de 1902 i ho seria fins a gener de 1904. Com a alcalde, va haver d'afrontar les inundacions provocades pel desbordament del riu Querol el 28 i 29 de juny de 1902, causades, entre d'altres, pel desglaç de les neus acumulades i la gran pluja, caiguda a la zona del massís del Carlit. La inundació va ocasionar grans danys, per citar-ne alguns, l'aigua es va emportar, al seu pas, terres, horts, camps, arbres fruiters, parets, ponts, entre ells el de Sant Martí, de principis del segle XIV. Les fàbriques properes al riu quedaren greument danyades. D'alguna s'emportà part de les edificacions; altres tingueren molts desperfectes, amb fortes pèrdues de material, i quedaren pobles aïllats.²⁵

L'1 d'abril de 1920, en la sessió inaugural del nou consistori, Armengol Ferrer presentà la seva dimissió com a regidor electe de l'Ajuntament, basant-se en el fet que el càrrec era incompatible amb el de fiscal municipal de la Vila, que tenia.²⁶

Armengol Ferrer fou observador meteorològic i continuà el que havia iniciat el seu avi, ampliant les dades recollides en els registres. Cal destacar el rigor i la regularitat, que en aquesta tasca constitueixen tot un referent.

Preocupat per la cultura, *La Cerdanya* de 4 de gener de 1903, transcrivía un escrit publicat al *Diari de Barcelona*, on menyspreava la festa de la Immaculada que s'havia celebrat al col·legi de l'Escola Pia, i aprofitava per carregar-se l'ensenyament superior de comerç, afirmant que no s'hi impartia, entre d'altres. Aquest va rebre la resposta immediata de A. Ferrer, en el següent número, negant rotundament el que s'afirma-

va en aquell article i deia que l'autor, ho hauria pogut demanar als alumnes que havien rebut i rebien aquell ensenyament²⁷.

Aquests anys varen començar dues escoles, l'Escola Franco-Espanola, el 1902, i l'Escola menor de Belles Arts el 1903.

És nomenat vicepresident de l'Escola Franco -Espanola, patrocinada per l'*Aliance Francaise*, el 10 d'abril de 1903.²⁸ L'escola, sota la direcció de Mr. Massé, havia estat inaugurada, 2 de febrer de 1902, pel vicecònsol d'Espanya a Portbou, delegat de l'Aliança Francesa, Mr. Enrich Bryois, qui mostrà la seva satisfacció. La visita tingué molt d'impacte: el diari *El Diluvio*, de 7 de febrer, publicava un article amb titular "El afrancesamiento de Cataluña". Començava: "[...] *Por considerarlo de interés público traducimos del colega perpiñanés L'Independent la siguiente información transmitida a este periódico desde Puigcerdá, relativa a la inauguración de una escuela francesa en aquella población; y consideramos de tanto mayor interés transcribir la expresada reseña cuanto en la Cámara de los Diputados i en la prensa de Madrid ha levantado gran polvareda esta cuestión, que se ha bautizado estúpidamente con el título de "afrancesamiento de Cataluña", siendo así que solo indica que esta región vive con miras a Europa y va a la cabeza de cuanto es adelanto, progreso e ilustración.* [...]"²⁹ i a continuació transcriu l'article, el qual no deixa de ser una descripció de tal com havia anat la visita.

El 30 de maig de 1903, es crea l'Escola menor de Belles Arts. A l'ACCE es conserva l'expedient sobre la creació de l'escola, signat per Armengol Ferrer; també hi trobem el reglament.³⁰

Armengol Ferrer fou nomenat per diversos càrrecs:

El 22 d'abril de 1900, *La Veu de Catalunya*, informava de *L'Institut Agrícola Català de Sant Isidro*, el nomenament de delegats a la província de Girona, on hi figura A. Ferrer i Saló.³¹

Soci-corresponsal de la *Real Sociedad Colombófila de*

23. ACCE 125-130 Fons Ajuntament de Puigcerdà, any 1920, p.200-201.

24. ACCE 125-130 cu 134 Fons Ajuntament de Puigcerdà, any 1920, p.98

25. *La Cerdanya*, 26 (6 de juliol de 1902) "El desbordamiento del rio Carol", p.1-3.

26. ACCE 125-130 Fons Ajuntament de Puigcerdà, any 1920, p.6.

27. *La Cerdanya*, any 33, núm.1, de 4 de gener de 1903, p.2

28. *La Cerdanya*, any 23, núm.6, de 9 de febrer de 1902, p.3.

29. *El Diluvio:Diario político de avisos noticias y decretos*: núm 38, de 7 de febrer de 1902, p.7.

30. ACCE 125 Fons Ajuntament de Puigcerdà, Instrucció Pública, Escola menor de Belles Arts, cu 4266

31. *La Veu de Catalunya*: diari català d'avisos, notícies y anuncis: any 2, núm.473, 22 d'abril 1900, p.2.

Cataluña 10 d'abril de 1903³².

El 14 d'agost de 1904, va haver-hi una reunió a l'Ajuntament de Puigcerdà, que aplegà els consellers del "Arrondissement de Saillagosse" i els alcaldes dels municipis de tota la Cerdanya francesa i espanyola, pel tema del *Ferrocarril Ax-Puigcerdà-Ripoll* o *Línia de Ferrocarril Transpirinenca*, i s'hi nomenaren tres comissions gestores: la *Comissió de la Cerdanya francesa*, la *Comissió de Puigcerdà* i la *Comissió de Barcelona*. Armengol Ferrer i Saló fou nomenat per a la Comissió de Puigcerdà.³³

President del *Círculo Agrícola Mercantil*, l'any 1904, 1905... En una de les cartes dels lectors, a *La Vanguardia*, de 4 de juliol de 1905, on explica la festa del Roser de Puigcerdà, comenta l'encert del concert, sota la batuta del mestre Florensa, al *Círcol Agrícola Mercantil* que presidia Armengol Ferrer, també Comptador del *Círculo Agrícola Mercantil*, 13 de gener de 1906.³⁴

El 15 de desembre de 1907, en l'XI congrés de la *Unión Velocipedista Española*, passa a ser membre del consell permanent d'aquesta societat³⁵. L'any següent, en una crònica de *La Vanguardia*, de 17 de març de 1908, sobre la *Unión Velocipedista Española – Touring Club Nacional* (predecessora de la *Real Federación Española de Ciclismo*), en la qual s'expliquen els objectius de la societat, Armengol Ferrer és vocal del Consell Permanent.³⁶

El setmanari local *Ceretània*, del dia 7 de gener de 1916, recollia l'acte de constitució del Sometent Armat de Puigcerdà, creat el 1915, per Antoni Deulofeu Feijó, qui fou el primer cap. A la seva mort, el 30 d'octubre de 1916, el subcap, Armengol Ferrer, es va fer càrrec, interinament, del sometent i, el gener de 1917, seria anomenat cap del districte del Cos de Sometents.³⁷ La bandera dels sometents, finançada per subscripció popular, va ser beneïda pel bisbe de la Seu,

acte que va estar revestit de gran solemnitat i comptà amb l'assistència d'alts càrrecs. En aquesta ocasió, el diari *La Veu de Catalunya*, del 24 d'agost de 1918, el tracte que feia a A. Ferrer era de caporal del Districte. Armengol Ferrer va aconseguir que aquesta institució fos present a tots els pobles de Cerdanya. El 23 de març de 1919, presidia la primera reunió de caps i subcaps dels Sometents de Cerdanya, que es va celebrar a l'Ajuntament de Puigcerdà.³⁸

El 29 de març de 1918, a la revista *El Diluvio*, hi trobem " [...] *En el paseo del Diez de Abril, celebrese la revista anual del Cuerpo de Bomberos de esta villa (Puigcerdà). Vimos al médico Forense don Jaime Duran Gallard, al Farmacéutico Armengol Ferrer y Saló, que como individuos de la Cruz Roja forman parte del referido Cuerpo [...]*".³⁹

El 2 de setembre de 1924, *La Veu de Catalunya* informava que A. Ferrer havia estat nomenat Inspector d'objectes medicinals a la Duana de Puigcerdà.⁴⁰

El 28 de desembre de 1924, tornà a ser nomenat fiscal municipal.⁴¹

Armengol Ferrer, moria el 25 de juliol de 1926. El butlletí número 35 del *Servei Meteorològic de Catalunya* p.27, recull aquest obituari:

"*El día 25 de julio de 1926 falleció en Puigcerdá el Farmacéutico don Armengol Ferrer y Saló, quien, desde el año 1895, con asiduidad poco común, venia cuidando de aquel observatorio meteorológico.*

Su nombre puede leerse en los resúmenes pluviométricos de la primitiva Red Meteorológica de Cataluña y Baleares, en los de la Red Patxot, en los de la Sociedad Astronómica de Barcelona y en los del Servicio Meteorológico de Cataluña, habiendo seguido siempre durante estos treinta y un años al lado de nuestra organización pluviométrica, entre cuyos fundadores figuraba."⁴²

32. *La Cerdanya*, any XIII núm.2, 10 d'abril de 1903, p.3.

33. *La Veu de Catalunya*: diari català d'avisos, notícies y anuncis: any 14, núm.1958, 22 de juliol 1904, p.3.

34. *La Cerdanya*, any XVI, 13 de gener de 1906, p.3.

35. *Los Deportes*: revista espanyola il·lustrada de automovilismo, ciclismo, aviación..., any 11, núm 483 (15 des.1907) Barcelona, p. 5.

36. *La Vanguardia*, 17 de març de 1908, p5.

La Comarca de Vendrell: semanario ilustrado independiente de avisos y notícies, any 5, num. 190 (25 abr. 1908), p. 1,2.

37. *Ceretània*, 4 febrer de 1917, p.3.; *La Vanguardia* 23 de gener de 1917, p. 5.

38. *Ceretània*, 22 de setembre 1918, p.4

39. *El Diluvio*:Diario político de avisos notícies y decretos: any 60, núm 88, de 29 de març de 1918, p.7.

40. *La Veu de Catalunya*: diari català d'avisos, notícies y anuncis: any 34, núm.8807, 2 sept. 1924, p.3.

El Diluvio:Diario político de avisos notícies y decretos: any 67, núm 213, 26 sept 1924, p17.

41. *El Diluvio*:Diario político de avisos notícies y decretos: any 67, núm 310, 28 des. 1924, p19.

42. S.M.C (Servei Meteorològic de Catalunya) notes de Estudio núm. 35, "Lluvias en Catalunya durante el año meteorológico comprendido entre el 1º de diciembre de 1925 y el 30 de noviembre de 1926" de J. Ferrer, Barcelona, Imprenta de la casa provincial de caritat 1927, p.27.

L'observatori meteorològic de la farmàcia Saló-Ferrer

L'Observatori de la Farmàcia Saló-Ferrer estava al terrat de la mateixa farmàcia, situada a l'actual carrer Escoles Pies núm. 14, llavors, carrer Llibertat, ara farmàcia Muntaner, des del qual s'albirava tot l'horitzó. A la postal antiga de principis del s. XIX de la plaça del Sol, a mà esquerra, sobre els llosats de les cases, es pot distingir la cabina meteorològica.

Els aparells de mesura de l'observatori eren propis, a excepció del pluviòmetre, facilitat l'any 1915, per la Societat Astronòmica de Barcelona i també recollit en la carta d'Eduard Fontseré, de data 16 de gener de 1929, dirigida a l'alcalde de Puigcerdà⁴³.

Les dades meteorològiques

Els registres meteorològics de la farmàcia Saló-Ferrer anirien de l'any 1847 a desembre de 1926, quasi 80 anys. No es conserven totes les dades: moltes s'han perdut, tot i que part es conserven a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, i part es poden recuperar a través de la premsa local, i alguna publicació.

De l'any 1847 al 1890, l'observador era Armengol Saló. No hem trobat cap quadern dels quals tenim referència, tampoc cap registre. Ignorem si, per alguna altra font, seria possible. Ara bé, unes quantes dades serien recuperables, ja que es publicaven en el setmanari local "La Voz del Pirineo", acompanyades en molts casos de petits comentaris sobre el temps que havia fet durant la setmana. Correspondrien al període que va de finals d'abril de 1879 a l'any 1885. D'aquest primer període, els primers valors conservats correspondrien a la setmana del 19 al 25 d'abril de 1879. Es publicava la temperatura en graus Réaumur (el termòmetre està graduat en una escala de 0° a 80°), a les 8 h matí, a les 2 h de la tarda i a les 10 h de la nit; i l'atmosfera i observacions notables, a les mateixes hores, que englobaria el vent i els núvols, sense fer cap classificació, i l'estat del cel.⁴⁴

Encara que no són gaires anys, el rescat d'aquestes dades publicades pot ajudar a entendre millor el clima d'aquest període. De tota forma, tot just s'ha començat i el resultat és incert. A "La lluvia artificial", escrit pel

meteoròleg Dionís Puig l'any 1892, trobem el mínim i el màxim de dies de pluja, entre 1847 i 1889: "[...] *Las importantes notes de observación hechas por el ilustrado farmacéutico que fue en Puigcerdà, don Armengol Saló, evidencian nuestra afirmación. Notamos de sus cuadernos de observación desde 1847 a 1889, que el mínimo de dias de lluvia en Puigcerdà durante los meses de junio, julio y agosto fue de 18, y el máximo que fue en 1863 notamos 39, [...]*".⁴⁵

A l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, es conserven els registres diaris originals d'Armengol Ferrer, des del desembre de 1896, a desembre de 1921.⁴⁶ Són molt complets i estan enquadernats per anys, i encara que manquen els registres dels anys 1915, 1917 i 1918, es pot assegurar que les observacions no es van interrompre, ja que els valors mensuals i anuals de les dades pluviomètriques estan recollides fins a l'any 1925 a *L'atles pluviomètric de Catalunya*.⁴⁷ A partir de gener de 1922, fins a l'agost de 1926, coincidint amb la mort

43. PUIG SOLER, D. (1892), "La lluvia Artificial en España", *La Voz del Pirineo*, any XIV núm 13,3 abril 1892, p. 1.

44. ACCE (Arxiu Comarcal de la Cerdanya) 130-140, Observatori Meteorològic de Puigcerdà, cu 1- 29.

45. FEBRER, J. (1930), *Memòries Patxot vol. I - Atlas Pluviomètric de Catalunya*, Institució Patxot Barcelona, p. 83-85.

46. ACCE, Observatori Meteorològic de Puigcerdà, cu 28.

47. La Voz del Pirineo, 27 d'abril 1879,

d'Armengol Ferrer, estarien publicades al setmanari "Ceretània", encara que no tan completes. Com a curiositat, els mesos posteriors, "Ceretania" no publica cap valor i a finals d'any, anuncia que compraran un termòmetre.

Armengol Ferrer realitzava observacions diàries. L'imprès per anotar els valors portaven el nom i les dades de l'estació, "Red Meteorológica – Estación de Puigcerdà", longitud 5° 37' 40", la latitud 42° 24' 30" i l'alçada: 1.213 m. A continuació, un llistat amb l'espai corresponent per anotar els valors de: la *Pressió Atmosfèrica* mesurada en mil·límetres, les *Temperatures ordinària, la màxima, la mínima i la màxima al Sol*, totes en graus centígrads, la *Precipitació* en mil·límetres, si era en forma de neu, ho anotava a peu de pàgina, l'*Evaporació* en 24 h, en mil·límetres i dècimes de mil·límetre, la *Intensitat del camp elèctric de l'atmosfera* en una escala del 0, color blanc, al 21, color negre, la *Humitat Atmosfèrica* o humitat relativa de l'aire, en tant per cent de vapor d'aigua. I la *Direcció i la Intensitat dels vents*, graduada en una escala de 0 a 5; on 0 correspondria a vent en calma i 5 a un vent huracanat. Dels *Núvols, la Classe* (cúmulus, cúmulus-nimbus, nimbus, cirrus, estratus) i la *Quantitat* en una escala de l'1 al 10, corresponent a la fracció de cel tapat. Per cada registre diari es té un total de 25 valors.⁴⁸

També es disposa d'altres documents, conservats a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya i en el Fons Antic del Servei Meteorològic de Catalunya. En el Fons de l'Observatori Meteorològic de Puigcerdà, hi ha impresos, telefonemes, per omplir, llibres d'instruccions; cartes, una d'elles de data del dia 29 de maig de 1921, on Eduard Fontserè agraeix a Armengol Ferrer la seva adhesió al Servei Meteorològic de Catalunya. També algun registre d'observacions de fenòmens puntuals.⁴⁹ Per altra part, en el Servei Meteorològic de Catalunya (SMC), Fons Antic, hem localitzat el registre de pluja mensual i anual i els dies de pluja i de neu, des de l'any 1895 a maig de 1926.⁵⁰ També, alguna carta enviada per Armengol Ferrer. En una, de data 1 de març de 1913, dirigida a la Societat

Astronòmica de Barcelona (SAB), on es compromet a enviar les dades de les observacions pluviomètriques; en una altra, del dia 6 d'agost de 1818, dirigida a Sr. Raurich, en la qual opina que per la situació, les estacions de Puigcerdà, Alp i Llívia, aquestes serien suficients per estudiar el règim de pluges de la comarca.⁵¹

Les dades que es conserven, anotades per Armengol Ferrer, cobreixen un llarg període de temps: 31 anys, i la seva anàlisi permet tenir informació del temps a Puigcerdà, a principis de segle. Constitueixen un gran patrimoni per la seva continuïtat i regularitat, amb l'avantatge a l'hora d'analitzar les dades, l'observador ha estat sempre el mateix i no ha canviat d'ubicació.

Quant a la solvència dels observadors, està més que acreditada: els registres d'Armengol Saló, que coneguem, són utilitzats per Dionís Puig en la seva Meteorologia de Cerdanya⁵², així com els resultats de les observacions d'Armengol Ferrer Saló són les que s'utilitzaren en estudis pluviomètrics i que trobem en les publicacions de l'època.

Per últim, hem digitalitzat les dades enregistrades per Armengol Ferrer i actualment les estem analitzant, ja que cal detectar els possibles errors. Ara per ara, podem dir que la mitjana anual de precipitació entre 1896 i 1925 va ser de 606 mm anuals amb una freqüència de 103 dies. El màxim anual es produí l'any 1896, amb 952 mm i el mínim fou l'any 1897, amb 284 mm. La mitjana d'evaporació és clarament més alta, la qual cosa confirmaria que plou més a muntanya que a la plana.

Agraeixo a Rafael Toldrà i Ferrer, net d'Armengol Ferrer i Saló, la seva valuosa ajuda i a Erola Simon i a M. Àngels Casanovas, de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, el seu ajut en la recerca d'informació.

*Doctora en Ciències Físiques

Fotografies d'Alfons Rafel Toldrà

48. CADEFEAU i SURROCA, T. (2021), "La meteorologia a finals del segle XIX i principis del segle XX", IV Jornades d'Estudis Comarcals de Cerdanya, ERA, revista cerdana de recerca, IV, p.175-190.

49. ACCE (Arxiu Comarcal de la Cerdanya) 130-140, Observatori Meteorològic de Puigcerdà, cu 28,29

50. CTC-SMC 414D – D0007 – P0020-P0025.

51. CTC-SMC 303G – D0023 – P0002 i P0003.

52. PUIG i SOLER, D. (1908), *Meteorologia de Cerdanya*, ACCE 125-130- T1-5069, Jocs Florals de la Cerdanya 1908

La tecnologia en els medicaments

M.MERCÈ BIEL SANZ*

Quan patim alguna malaltia, el que ens cal és un remei que ens ajudi a curar-la o bé que ens calmi les molèsties que ens ocasiona, ja sigui dolor, picor, neguit, etc. ens dirigim al metge o bé a la farmàcia per tal d'obtenir allò que ens cal per alleujar el nostre patiment. Ho adquirim, ens ho prenem i ja està.

El que no sabem, potser, és de quina manera aquell producte ha fet l'efecte que esperàvem. Si ho pensem una mica, es tracta d'un producte en forma de pastilla, pols, xarop, crema... que fa que ens trobem millor. Però com s'ha aconseguit que aquell producte faci l'efecte desitjat? Aquí és on té el seu paper la tecnologia o bé el que s'anomena "farmàcia galènica", que és la ciència que ensenya a conèixer els cossos naturals i la manera de preparar-los i combinar-los perquè serveixin com a remei de les malalties o per conservar la salut.

Formes farmacèutiques

La preparació d'un remei no consisteix a agafar una substància i donar-li una forma per prendre-la i prou. Hem de pensar de quina manera farà el màxim efecte amb la menor quantitat i risc. Així doncs, es té en compte, per exemple, que hi ha productes que en passar per l'estómac es fan malbé per l'àcid que hi ha allà, de manera que els hem de preparar perquè puguin resistir aquest medi i arribar al budell, on es podran absorbir i anar a fer l'efecte que esperem. Per això hi ha càpsules, comprimits recoberts o altres formes molt més complexes. Passa el mateix en altres presentacions de remeis, que poden ser cremes, solucions, col·liris, inhaladors, gotes, injectables, pòlvores, etc.

La investigació farmacèutica també estudia aquests recobriments, associacions amb altres components, tècniques de preparació, així com la millor manera de prendre el remei (dejú, amb o sense determinats aliments...). Un exemple seria el que passa amb el ferro, que s'aprofita millor si el prenem amb un suc de taronja, perquè l'acidesa afavoreix l'absorció d'aquest element. També hem de tenir en compte que si aixafem o partim un comprimit gastroresistent, li traiem la protecció i molt probablement no arribarà a poder fer l'acció curativa.

Un altre aspecte a tenir en compte és la millora en la presa del fàrmac, ja que la majoria d'ells tenen un gust dolent. Per això, s'utilitzen recursos que permeten que la ingesta del medicament sigui agradable, tant per a adults com per a infants (dragees, xarops, sobres...).

Pel que fa a les preparacions per a ús pediàtric, cal fer esment de la dificultat per fer que determinats principis actius es puguin administrar en la dosi adequada, mantenint la seva activitat. En aquests casos s'han de fer estudis d'estabilitat, pH, dissolució, etc.

Els preparats per via tòpica (cremes, esprais, pegats, anelles contraceptives...) també aprofiten la tecnologia per fer que el principi actiu penetri prou a través de la pell o bé que s'alliberi de forma gradual, mantenint un nivell terapèutic adequat durant el temps previst.

Els preparats injectables i els col·liris han de complir uns requisits especials per tal de no produir lesions en els llocs d'aplicació.

És per això que la indústria farmacèutica dedica molts esforços i finançament a l'estudi de les presentacions al mercat dels medicaments, justificant el preu d'aquests remeis.

Ja no entrem en la teràpia gènica, que cada cop va prenent més entitat en la curació de malalties per a les quals, fins ara, no disposàvem de cap eina per lluitar contra elles. La complexitat de l'estudi genètic necessita una tecnologia molt sofisticada, ja que el material amb el qual es treballa determina aspectes molt delicats.

Sense la tecnologia, que arriba a ser molt complicada i necessita enginyers molt sofisticats, no podríem disposar d'una bateria terapèutica eficaç per assolir el millorament en la qualitat de la nostra vida o bé la curació de les nostres afeccions.

Podem concloure que la resposta als nostres mals no rau només a prendre un determinat producte potencialment curatiu, sinó que cal preparar-lo adequadament per aconseguir que arribi a l'objectiu amb la màxima potència.

* Farmacèutica

Entrevista al farmacèutic de Puigcerdà, Dr. Joan Muntané i Bartra

Des del 1978 al davant de la farmàcia del carrer de les Escoles Pies, número 8.

NÚRIA CASAMITJANA

Recentment, ha rebut el premi Josep Egozcue 2021, per la seva trajectòria en la recerca etnobotànica i ha ingressat com a Acadèmic a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. Ja havia merescut el 1992 el premi Joan Amades per la recerca etnobotànica desenvolupada en l'elaboració de la seva tesi doctoral, que traslladà al llibre Herbes, Remeis i Creences de Cerdanya que descriu, en primer lloc, les plantes medicinals, però també remeis populars tradicionals, encara que no fossin basats en principis vegetals. Recerca que va continuar en l'àmbit de la Catalunya septentrional.

Alhora forma part de diverses entitats i associacions d'àmbit comarcal com a membre fundador o com a president.

Lliurament a Joan Muntané del Premi Josep Egozcue-Vila de Puigcerdà, 2021, a Prullans. Foto: Gael Piguillem.

Per què vau elegir la carrera de Farmàcia?

El fet de ser el primer de la meua nissaga en cursar estudis universitaris representava endinsar-se en un món del tot desconegut i intentar avançar a les pal·lentes.

No tenia cap connexió amb la farmàcia professional, llevat d'acompanyar la meua família pròxima a la nostra oficina de farmàcia del barri a la cerca de medicaments (i caramels d'eucaliptus, també) i el bon consell.

Jo sentia dins meu interès pel que abans se'n deia Història Natural. La meua mare, però, em volia fer cantar cap a la farmàcia. Llavors em vaig presentar a la facultat i vaig demanar el pla d'estudis. Vaig donar el cop de cap després de veure l'opció més naturalística, en deien la branca B o ecològica, per als cursos de quart i cinquè amb l'olotí Dr. Cardús i altres assignatures que em lligaven amb la natura. Així va començar aquest episodi de la meua vida.

Com va començar el vostre interès per la Botànica? I què us va portar a l'estudi de l'Etnobotànica?

Llegint narracions juvenils i veient els programes d'en Rodríguez de la Fuente, una sèrie de la televisió espanyola, em decantà a cap a l'ornitologia. Més endavant, però, escoltant la saviesa dels pares i padrins i tocant les tanarides, el donzell, els gafarrons o la veneciana vaig fer el pas cap a la botànica popular: lligant espècies, noms, usos i tradicions. D'aquí a estudiar la botànica cerdana era qüestió de temps.

Quines plantes de la Cerdanya destacaríeu per trobar-les aquí i per haver-se usat tradicionalment?

L'excel·lent geobotànica de Cerdanya fa que tinguem un catàleg botànic d'ampli espectre. Des de plantes pròpies de les terres seques mediterrànies fins a plantes subalpines i alpines. Un record molt especial per a una planta molt útil, senzilla i humil alhora: la farigola, dita també timó. També, l'esvelta i medicinal genciana, la potencialment important herba de mal gra i, per acabar, una planta amb un espectre d'acció amplíssim, com el sabuquer.

S'ha perdut avui aquest saber tradicional d'autocura? Com aconseguíu obtenir la informació d'aquest coneixement ancestral transmès de pa-

res a fills?

Vaig començar a recollir informació sobre etnobotànica cap al 1985. Anant a veure gent gran d'arreu de Cerdanya. Escoltant i preguntant. D'entrada deixant parlar i després demanant. Entremig, s'hi barrejaven també animals i minerals. També hi treien el cap aspectes màgicoreligiosos com oracions i rituals. En les primeres passes no sabia si incorporar-los, però de seguida vaig veure que aquesta faceta de la cultura popular de cap de les maneres es podia negligir. Amb la perspectiva dels anys, de dècades!, hom s'adona que aquesta botànica popular gairebé no s'ha transmès a les noves generacions i que aquest tresor immens no hem sabut pas preservar-lo i se'ns n'ha anat aigua avall.

A la farmàcia us pregunten sobre plantes medicinals? Us demanen per medicaments i productes tradicionals a base de plantes?

Malgrat la gairebé desaparició dels herbolaris tradicionals i l'oferta de les grans superfícies, la farmàcia encara representa un port segur i de confiança, ço que representa que sobretot més que per espècies botàniques es demani al farmacèutic per remeis naturals enfront de determinades patologies. Altrament, el professional pot suggerir, si s'escau, un producte de base natural, quan ho creu oportú.

Quins dubtes relacionats amb el medicament són motiu de sol·licitud de consell farmacèutic?

El consell farmacèutic ha de complementar o aclarir els dubtes de la prescripció mèdica.

El més freqüent és el referit a les interaccions entre medicaments, sobretot quan hi ha una nova prescripció afegida a un pla de medicació en crònics. També la podologia i la ingesta vinculada o no amb els àpats. Pel que fa a la mainada, corroborar l'ajust de la dosi del medicament en funció del pes i l'edat.

Com veieu la investigació per obtenir medicaments nous que puguin basar-se en la utilització tradicional de principis vegetals?

Hom pot pensar que l'estudi de l'etnobotànica està lligat només a un aspecte de la cultura tradicional popular, però aquesta disciplina, si bé ancorada al passat, pot obrir infinitat de portes per fer front a les malalties. L'exemple més significatiu el tenim amb la concessió del Premi Nobel de Medicina del 2015

a la farmacèutica xinesa Tu YouYou, recercadora en el món de les plantes de la medicina popular xinesa i especialment d'un receptari escrit l'any 340 i descobridora de l'artemisinina, principi extret d'una espècie del gènere *Artemisia*, actiu cabdal en la lluita contra la malària.

En quins projectes esteu treballant ara?

Actualment, estem preparant un llibret sobre arbres de Cerdanya, que voldríem tenir enllestit l'estiu de l'any que ve, tenint en compte els usos medicinals, l'ús de la fusta així com les tradicions, episodis històrics i una ressenya relativa a cites literàries. El text anirà acompanyat d'il·lustracions *ad hoc*. O potser a l'inrevés, les magnífiques il·lustracions es complementaran amb el text que estem preparant.

Què pot significar per a la farmàcia cerdana que hàgiu ingressat fa poc a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya?

Cerdanya ha tingut la sort de comptar amb un farmacèutic molt il·lustre com Josep M. Martí, en el camp professional, humà, cultural o sociopolític. També cal esmentar la figura de Joan Casals establert a la Guingueta, que va crear Aneto, segurament el primer laboratori farmacèutic cerdà.

El fet d'ingressar a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya a part de l'orgull personal ja ens agradaria que pogués significar l'aportació del gra de sorra en la recerca i divulgació del coneixement de la ciència farmacèutica.

Pot farmàcia.

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya
NÚM. 32
PRIMAVERA 2023

Grup de Recerca
de Cerdanya